KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN'A DÂİR YORUMLARI BAĞLAMINDA KUR'ÂNİYYÛN VE MEALCİLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali İhsan KALKAN

DANIŞMAN
Doç. Dr. Muhammed Bahaeddin YÜKSEL

2024

T.C.
KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN'A DÂİR YORUMLARI BAĞLAMINDA KUR'ÂNİYYÛN VE MEALCİLİK

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Ali İhsan KALKAN

Danışman
Doç. Dr. Muhammed Bahaeddin YÜKSEL

Jüri Üyeleri
1. Doç. Dr. Muhammed Bahaeddin YÜKSEL
2. Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ
3. Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

Ekim 2024
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu tezin kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar hiçbir aşamasında etik dışı davranışımın olmadığını, tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları kaynaklar listesine aldığımı, tez çalışması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

Ali İhsan KALKAN

TEZ İNTİHAL RAPORU TESLİM FORMU

T.C.

KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Program Adı : Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Kur'ân'a Dâir Yorumları Bağlamında Kur'âniyyûn ve Mealcilik

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 99 sayfalık kısmına ilişkin 20.11.2024 tarihinde Turnitin intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: %21'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Giriş dahil
2. Ana Bölümler dahil
3. Sonuç dahil
4. Alıntılar dahil
5. Kapak hariç
6. Önsöz ve Teşekkür hariç
7. İçindekiler hariç
8. Kaynakça hariç
9. Özet hariç
10. Yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Önerisi Hazırlama, Tez Yazma ve Teslim Yönergesini inceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 20/11/2024

Danışman: Doç. Dr. Muhammed Bahaeddin YÜKSEL Öğrenci: Ali İhsan KALKAN

KILAVUZA UYGUNLUK

“Kur’ân’a Dâir Yorumları Bağlamında Kur’âniyyûn ve Mealcilik” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Ali İhsan KALKAN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Muhammed Bahaeddin YÜKSEL

Temel İslam Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. Alparslan HANZADE

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Muhammed Bahaeddin YÜKSEL danışmanlığında Ali İhsan KALKAN tarafından hazırlanan "Kur'ân'a Dâir Yorumları Bağlamında Kur'âniyyûn ve Mealcilik" başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

24/10/2024

JÜRİ:

Danışman **: Doç. Dr. Muhammed Bahaeddin YÜKSEL**

Üye **: Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ**

Üye **: Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ**

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ……...…… tarih ve …… sayılı kararı ile onaylanmıştır.

……. /……../ ……

Doç. Dr. Ahmet TERZİ

İmza

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ / TEŞEKKÜR

Kur'ân-ı Kerîm'i ve onu bizlere beyan eden Hz. Peygamber'in sözlerini muhafaza etme gayretinde olmak, her Müslümanın başlıca vazifesidir. Bize Kur'ân'ı ve onun getirdiği mükemmel nizamı daha fazla inceleyebilme fırsatı sunan Yüce Allah'a şükürler olsun.

Kur'ân'ın apaçık olduğu bizlere iletilmiş olsa dahi, Hz. Peygamber kadar kusursuz şekilde anlayacak bir ilme sahip değiliz. Kur'ân'ı anlama noktasında farklı olan hiçbir görüş tamamen reddedilmemeli fakat suistimal noktasına gelindiği taktirde buna engel olunmalıdır. Bu düşünce doğrultusunda araştırmamızda herhangi bir Müslümanı rencide etme veya gereğinden fazla eleştirme amaçlanmamıştır.

Bu çalışma, Kur'ân'ın en mükemmel müfessiri makamında olan Hz. Peygamber'i ve onun sözlerini esas alarak, rivâyetlerin yeri doldurulamaz bir değere sahip olduğunu hissettirme gayreti içerisinde yazılmıştır. Rivâyetlerin, tefsir ilmi üzerindeki etkisini tamamen yok etmeye çalışan ekolleri ve bu konuda net bir tavır sergilemeyen araştırmacıları incelemeye çalıştım. Rivâyetleri kabul etmemeleri hasebiyle ayetlerden ve geçmiş tarihteki büyük tefsir alimlerinin fikirlerinden yola çıkarak sonuca ulaşmaya çalıştım. Alıntı yaptığım birkaç rivâyeti ise sahih olduğu çoğunluk tarafından kabul edilmiş olanlardan seçerek, itiraza mahal vermeme gayreti içerisine girdim.

Tezimin her safhasında yardımını ve rehberliğini esirgemeyen, hoşgörüsüyle örnek olan saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Muhammed Bahaeddin YÜKSEL hocama, kıymetli zamanlarını ayırarak tezimi inceleyen Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ ve Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ hocama, bugünlere gelmemde en büyük emeğe sahip olan ilim ve hayat rehberim babam Dr. İsmet KALKAN ve annem Ayşe KALKAN'a, stresli tez dönemim boyunca beni sürekli destekleyerek sabrı ve neşesi ile motive eden eşim Fatma Benan KALKAN'a teşekkür ederim.

Ali İhsan KALKAN, Kayseri, 2024

KUR'ÂN'A DÂİR YORUMLARI BAĞLAMINDA KUR'ÂNİYYÛN VE MEALCİLİK

Ali İhsan KALKAN

Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2024
Danışman: Doç. Dr. Muhammed Bahaeddin YÜKSEL

ÖZET

Araştırmamızda Ehl-i hadis ve Ehl-i sünnet görüşüne önyargılı veya tamamen reddedici olarak yaklaşan fikirlerden, Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekollerini inceleyeceğiz. Bu iki ekol birbiri ile oldukça benzer fikirler taşımaktadır. Ancak temsil eden isimlerin görüşleri dikkate alındığında büyük olmasa da bazı farklılıklar içermektedir. Kur'âniyyûn ekolü, Hint alt kıtasında ortaya çıkmış ve azımsanamayacak kadar taraftarı olan bir ekoldür. Bu ekolü diğerlerinden ayıran, Kur'ân'ın kendi başına yeterli olduğu ve Hz. Peygamber'den günümüze kadar gelen rivâyetlerin şer'i delil olarak kabul edilmemesi fikridir. Diğer ekol olan Mealcilik ise aslında Kur'âniyyûn ekolü ile aynı fikir etrafında toplanmış araştırmacılardan oluşan günümüz ekollerinden biridir. Kur'âniyyûn hadisler konusunda net ve kesin tavır sergilerken Mealcilik ekolünde bu söz konusu değildir. Türkiye'de Mealcilik dendiğinde Arapça dil bilgisine ve geleneksel kaynaklara ihtiyaç duymadan sadece Kur'ân meali okuyarak da İslâm'ın açık ve net şekilde anlaşılabileceğini savunan araştırmacılar akla gelmektedir.

Tezimizde Kur'âniyyûn ekolünün ortaya çıkış sebeplerinden bahsettikten sonra temsilcileri ve onlar hakkında kısa bilgi vereceğiz. Kur'âniyyûn ekolünden sonra Mealcilik ekolünün nasıl bu adlandırmaya sahip olduğunu ve Kur'âniyyûn ekolü ile aralarındaki bağdan bahsettikten sonra, ülkemizde önde gelen temsilcilerinden ve bu isimlerin fikirlerini savundukları eserleri hakkında bilgiler vereceğiz. İsmi tezlere dahi Mealci olarak geçmiş araştırmacılara ek olarak kendini 'Kur'ân Talebesi' olarak tanıtan ve kendi metodunun 'Kur'ân İslâmı' olduğunu ifade eden araştırmacıları, fikirlerinin bu ekollere benzerliği sebebiyle farklı bir başlık altında inceleyeceğiz. İkinci bölümde îtikâdî ve amelî görüşler konusunda bahsettiğimiz isimlerin ve geleneksel İslâm kaynaklarının arasındaki ihtilaflı fikirleri inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Kur'âniyyûn, Mealcilik, Hadis

QUR'ÂNIYYÛN AND MEALISM IN THE CONTEXT OF THEIR INTERPRETATIONS OF THE QUR'AN

Ali İhsan KALKAN

Kayseri Üniversity Institute of Graduate Education
Master Thesis, October 2024
Thesis Advisor: Doç. Dr. Muhammed Bahaeddin YÜKSEL

ABSTACT

In our research, we will examine the Qur'âniyyûn and Mealism schools, which are among the ideas that approach the Ahl al-hadith and Ahl al-Sunnah view as prejudiced or completely rejecting. These two schools carry quite similar ideas with each other. However, when the views of the names representing them are taken into account, there are some differences, although not major. The Qur'âniyyûn school is a school that emerged in the Indian subcontinent and has a considerable number of adherents What distinguishes this school from the others is the idea that the Qur'an is sufficient on its own and that the narrations from the Prophet to the present day should not be accepted as sharia evidence. The other school, Mealism, is actually one of the contemporary schools consisting of researchers gathered around the same idea as the Qur'âniyyûn school. While the Qur'âniyyûn have a clear and definite attitude towards hadiths, this is not the case in the school of Mealism. When we think of Mealism in Turkey, we think of researchers who argue that Islam can be clearly understood by simply reading the Qur'an without the need for Arabic language knowledge and traditional source

In our thesis, after mentioning the reasons for the emergence of the Qur'âniyyûn school, we will give brief information about them and their representative After mentioning how the school of Mealism came to have this name after the Qur'âniyyûn school and the connection between them and the Qur'âniyyûn school, we will give information about the leading representatives in our country and the works in which these names defend their idea In addition to the researchers whose names have even been included in theses as Mealists, we will examine the researchers who introduce themselves as 'Qur'anic Students' and state that their method is 'Qur'anic Islam' under a different heading due to the similarity of their ideas to these school In the second part, we will examine the conflicting ideas between the aforementioned names and traditional Islamic sources on the subject of theological and practical view

Keywords: Tafsir, Qur’an, Qur'aniyyûn, Mealism, Hadith

İÇİNDEKİLER

KUR'ÂN'A DÂİR YORUMLARI BAĞLAMINDA KUR'ÂNİYYÛN VE MEALCİLİK

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK i
TEZ İNTİHAL RAPORU TESLİM FORMU ii
KILAVUZA UYGUNLUK iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI iv
ÖN SÖZ / TEŞEKKÜR v
ÖZET vi
ABSTACT vii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
KUR'ÂNİYYÛN VE MEALCİLİK

1.1. Kur'âniyyûn Kavramı 5
1.2. Kur'âniyyûn Ekolünün Ortaya çıkışı 5
1.3. Ekole Öncülük Eden İsimler ve Eserleri 6
1.3.1. Seyyid Ahmed Han (ö.1898) 6
1.3.2. Abdullah Çekrâlevî (ö.1914) 6
1.3.2.1. Burhânu'l-Furkân alâ Salâti'l-Kur'ân 7
1.3.3. Ahmedüddin Amritsarî (ö.1936) 8
1.3.3.1. *Beyânun li'n-Nâs* 9
1.3.4. İnâyetullah Han el-Meşrıkî (ö.1963) 10
1.3.4.1. Tezkire 10
1.3.5. Gulam Ahmed Perviz 11
1.3.5.1. Mefhûmu'l-Kur'ân ve Metâlibu'l-furkân 12
1.4. Kur'âniyyûn 'un Türkiye'de Farklı Bir Tezahürü: Kur'ân İslâmı 13
1.4.1. Mehmet Okuyan 14
1.4.2. Mustafa İslamoğlu 21
1.5. Kur'âniyyûn Ekolünün Kur'ân İlimlerine Yaklaşımı 23

1.6. Mealcilik 24
1.6.1. Mealcilik Kavramı 24
1.6.2. Mealcilik Ekolünün Ortaya Çıkışı 25
1.6.3. Ekole Öncülük Eden İsimler ve Eserleri 27
1.6.3.1. Yaşar Nuri Öztürk 27
1.6.3.1.1. Eserleri 28
1.6.3.1.1.1. Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meali 28
1.6.3.1.1.2. Kurandaki İslâm 28
1.6.3.1.1.3. Deizm 29
1.6.3.1.1.4. Edip Yüksel 29
1.6.3.1.2. Eserleri 29
1.6.3.1.2.1. Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar 29
1.6.3.1.2.2. Üzerinde 19 Var 30

İKİNCİ BÖLÜM
GÖRÜŞLERİ BAKIMINDAN KUR'ÂNİYYÛN VE MEALCİLİK

2.1. İtikâdî Görüşleri Çerçevesinde Kur'âniyyûn ve Mealcilik 32
2.1.1. Kazâ ve Kader 33
2.1.2. Kıyamet Alâmetleri 35
2.1.3. Gayb 39
2.1.4. Hz. İsa'nın Nüzulü 42
2.1.5. Ahiret Olgusu 45
2.1.6. Berzah ve Kabir Azabı 47
2.1.7. Şefaat 49
2.2. Amelî Görüşleri Çerçevesinde Kur'âniyyûn ve Mealcilik 52
2.2.1. Namaz 52
2.2.1.1. Namaz Vakitleri 53
2.2.1.2. Namazın Rek'atları ve Kılınışı 56
2.2.2. Zekât 59
2.2.3. Kurban 62
2.2.3.1. Hz. İbrahim'in Rüyası 64
2.2.3.2. Hac Sûresi ve Kurban 66

2.2.4. Oruç 67
2.2.4.1. Mazeret Sebepleri ve Kefâret 69
2.3. Çeşitli Konular Çerçevesinde Kur'âniyyûn ve Meâlcilik 72
2.3.1. Arap Dili ve Fikirlerin Oluşmasındaki Yeri 72
2.3.1.1. Anadilde İbadet Meselesi 73
2.3.2. Kur'âniyyûn Mealcilik ve Hadis 74
2.3.3. Hadislerin Kur'ân'a Arzı 78
2.3.4. Kur'ân'da Tarihsellik ve Hitâb Şekli 81
2.3.5. Ölüye Kur'ân Okunması 83
2.3.6. Vahy-i Metluv ve Vahy-i Gayr-i Metluv 85
2.3.6.1. Tahrim Suresinde Hz. Peygamber'e Uyarı 87
2.3.6.2. Hz. Peygamber'in Kıble Tayini 88
2.3.6.3. Namazın Kılınışı Hakkında Detaylandırma 90
2.3.7. Allah ve Resulüne Tazimde Bulunma 92
2.3.8. Kur'ân ve Kadın 94
2.3.8.1. Kadın ve Erkeğin Tokalaşması 95
2.3.8.2. Hayız 96
2.3.8.3. Karı-Koca İlişkisi ve Nisâ 34. Âyet 97
SONUÇ 102
TEZ İNTİHAL RAPORU 115
ÖZGEÇMİŞ 117

GİRİŞ

Müslümanlar içerisinde görüş farklılıkları İslâm'ın ilk yıllarında ortaya çıkmıştır. Ancak o dönemdeki Müslümanların günümüze göre avantajı Kur'ân'ı açıklayacak en büyük merci olan Hz. Peygamber'in hala hayatta olmasıdır. O'nun Kur'ân yorumu sayesinde tartışmalar uzamadan bitmekte ve kabul edilmiş ortak sonuca bağlanmaktaydı. Hz. Peygamber'in ölümüne yakın ciddi ihtilaflar meydana gelmiştir. Kırtas hadisesi ve Hz. Peygamber'in vefatından sonra kimin devlet lideri seçileceği konusunda ciddi ihtilaflar ortaya çıkmıştır.[1]

Hz. Peygamber sonrası ihtilaflardan en önemlisi, hadis ve sünnetin şer'i delil olarak kabul edilip edilemeyeceği meselesidir. Rivâyetlerin Hz. Peygamber'den sonra yazıldığı iddiası, vahyi gayr-i metluv olarak değerlendirilmesi gibi tartışmalar vukû bulmuştur. Hadislerin ümmet içerisinde sağlam şekilde aktarılmasını amaç edinen hadis âlimleri, meşakkatli yolculuklar yaparak hadis külliyatını sağlam şekilde oluşturmaya çalışmışlardır. Ancak bu çaba rivâyetlerin Kur'ân gibi korunmuş olmadığı fikri sebebiyle boşa çıkartılmaya çalışılmıştır.

Cumhûr olarak bilinen ve Müslüman âlimlerin çoğunluğunu oluşturan geleneksel İslâm kültürünün temsilcileri rivâyet odaklı hareket ederken, Kur'ân'ın tek başına yeterli olmasını slogan haline getiren kesim, Müslümanların ihtiyacı olan bütün bilginin Kur'ân'da mündemiç olduğunu iddia ederek farklı bir kaynak aramanın İslâm'a zarar verdiğini dile getirmektedirler.

Vukû bulan bu ihtilaflar ümmet içerisinde birlik ve beraberliği bozmakta, hadis ve sünnete yapılan eleştiriler Peygamberlik makamına ciddi zarar vermektedir. Bir tarafta rivâyetleri muteber gören ve şer'î delil olarak kabul eden Ehl-i hadis veya Ehl-i sünnet olarak adlandırılan ekol, diğer tarafta hadisleri şer'î delil olarak kabul etmeyen, hatta Hz. Peygamber'e isnadını bile reddeden ve kendilerini Ehli Kur'ân olarak adlandıran

---

[1] Abdulnasır Süt, "İslâm Düşüncesinin Erken Döneminde Muhalefet ve Görüntüleri", *Kelam Araştırmaları Dergisi* 8, sy 1 (2010): 302-3.

ekolün amacı Kur’ân’ı en doğru şekilde tefsir etmektir. Ancak aralarındaki ihtilafın şiddeti ve izlenilen yolun birbirinden çok keskin farklar içermesi Ümmet arasında kafa karışıklığı meydana getirmektedir.

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tefsir alanında günümüze kadar farklı görüş olarak, Kur’ân’ı anlama açısından ele alınan hadis ve sünnet tercihi farklılığı öne çıkmıştır. Tefsirciler Hz. Peygamber’den bugüne kadar Kur’ân-ı Kerîm’i anlamak için Kur’ân harici kaynaklara başvurarak birbirinden çok farklı olmayan eserler te’lif etmişlerdir. Fakat günümüzde bu rutin değişerek Kur’ân’ı açıklamak için sadece Kur’ân’ın kendisi kullanılmaya başlanmıştır.

Yapmış olduğumuz araştırmalarda, çalışmamıza benzer isimlendirmelerde tezler yazılmış fakat Kur’âniyyûn Ekolu ve Mealcilik kavramıyla ilgili günümüzde gelişen hatta tefsir alanı dışındaki kişilerin bile dikkatini çekip araştırmaya sevk edecek meselelerin eksik kaldığını ve daha çok detaya inilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır.

Bu araştırmada ki amacımız, Kur’âniyyûn ve Mealcilik ekolünün Kur’ân yorumunda izlediği yol ve bu yol sonunda ulaştığı sonuçların İslam alemine etkisidir. Rivâyetleri Kur’ân yorumuna dahil eden ve etmeyen ekollerin fikirlerini mukayese ederek ortaya çıkan sonuçları değerlendirmeye çalışacağız.

2. Araştırmanın Konusu ve Yöntemi

Tefsir ilmi; İslam'ın tahrif olma olasılığı bulunmayan Kur’ân-ı Kerîm’in anlamını daha derin ve detaylı şekilde inceleyen, Allah’ın bizden ne arzu ettiğini ve onu nasıl daha kesin şekilde anlamamız gerektiğini bize öğreten, en önemli İslami anabilim dallarından biridir. Bu alandaki müellifler genelde hadis ve sünnet ışığında Kur’ân’ı açıklamaya çalışmıştır. Kur’âniyyûn ve Mealcilik gibi ekoller ise her hadisin kaynak olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunarak farklı bir metot ile tefsir etmeye çalışmışlardır.

Biz bu çalışmamızda Tefsir alanında günümüzün farklı görüşlerine liderlik eden, Kur’ân’ı anlamak adına farklı kaynaklara zoraki ihtiyaç duyulmadığını vurgulayan, Kur’ân’ın kendini başka bir şeye ihtiyaç duymadan açıklayacak güçte olduğunu söyleyen Kur’âniyyûn Ekolünü ve Mealcilik yaklaşımı ve görüşlerini kaynak ve tutarlılık gibi çeşitli açılardan inceleyeceğiz.

Tez çalışmamızda literatür taraması, eserlerde içerik analizi yapılması, bunlarda bulunan görüşlerin belirlenmesi, karşılaştırılması ve hatalı ya da doğru olarak düşünülen

sonuçları Kur'ân ve Sünnetten deliller ışığında netleştirme yöntemleri kullanılacaktır. Ele alacağımız kaynaklarda müelliflerin görüşleri kendi ifadelerine bağlı kalınarak aktarılmaya gayret edilecektir. Bu süreç boyunca objektifliğimizi kaybetmemek adına Kur'ân'ı sadece Kur'ân ışığında açıklama hakkındaki söylemlere sübjektif yorum yapmaktan kaçınarak yerine göre görüşlerin, Kur'ân ve Peygamber söylemleri doğrultusunda analizi ve deliller ile beraber değerlendirilmesi yapılacaktır. Öncelikle Tefsir ve metotları hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra Kur'âniyyûn Ekolünün ortaya çıkışı, temsilciler, nerelere yayıldığı ve bu ekolü diğerlerinden ayıran noktanın ne olduğu hakkında bilgi verilecektir. Kur'âniyyûn Ekolünün, Mealcilik olarak bilinen kavramla olan benzer noktaları ve Mealcilik kavramının çıkış sebebi ve temsilcilerinin görüşleri hakkında bilgi verilerek çalışma sonlandırılacaktır.

3. Literatür Değerlendirmesi

Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekollerini daha iyi tanıyabilmek, kendi eserleri ve karşıt görüşlü fikirler çerçevesinde mümkün olacağından, müracaat edeceğimiz bazı eserleri şu şekilde belirledik: Ali Toksarı *Delil Olma Yönünden Sünnet,* Yaşar Nuri Öztürk *Anadilde İbadet Meselesi,* Mehmet Okuyan *Meal-Tefsir,* Hadim Hüseyin İlahibahş *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne,* Filiz Orhan *Türkiye'de Kur'ân İslamı Arayışları,* Mehmet Yaşar Soyalan *Vahiy Savunması-Kuran Dışı Vahyin İmkansızlığı,* Edip Yüksel *Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar,* Mustafa İslamoğlu *Hayat Kitabı Kur'ân.*

Bu konudaki çalışmalar gözden geçirildiğinde Kur'âniyyûn ve Mealcilik hakkında benzer çalışmaların olduğu görülmüş ve bazıları aşağıda zikredilmiştir:

Ünal Kıyar'ın ''Kur'âniyyûn Akımı Bağlamında Muhammed Şahrûr ve Kur'ân Yorumu'' (Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya, 2022) isimli yüksek lisans tezi incelenmiş ve Muhammed Şahrûr'un Kur'âniyyûn Ekolü içerisinde değerlendirilebilecek görüşlerine ve ekolün fikrî yapısına değinilmiştir.

Mustafa İlyas'ın ''Tefsirde Kur'âniyyûn ve Mealcilik Ekolünün Mukayesesi'' (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rize, 2022.) isimli yüksek lisans tezinde Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekollerinin Kur'ân ve sünnet görüşleri incelenmiş, Kur'ân'a teorik ve pratik yönden nasıl bir yaklaşımda bulunduklarından bahsedilmiştir.

Hilâl Kılınç'ın ''Kurancılık ve Mealcilik: Hindistan ve Türkiye Örneği'' (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat, 2023) başlıklı yüksek lisans tezi incelendiğinde araştırmacının bu iki ekolün arasındaki benzer fikirleri mukayese ettiği, îtikâdî ve amelî meselelerde ortaya koydukları fikirleri incelediği görülmektedir.

M. Sharif İbrahimi'nin ''Kur'âniyyun Ekolünün Tefsir Anlayışı'' (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010) başlıklı çalışmasında ise Kur'âniyyûn Ekolü temsilcilerine ve bunlara ait eserlerin bazı sayfalarına yer verilerek detaylı şekilde incelenmiştir.

Bahsedilen çalışmalar incelendiğinde günümüzde fikir olarak Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekolleri ile benzer fikirlere sahip olan araştırmacıların fikirlerine yer verilmediğini, îtikâdî, amelî ve diğer meselelerde değinilmeyen detaylara daha fazla yer verilmesi gerektiğini düşünerek daha geniş ve detaylı bir çalışma yapmaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂNİYYÛN VE MEALCİLİK

1.1. Kur'âniyyûn Kavramı

Peygamber soyundan geldiği iddia eden Seyyid Ahmed Han tarafından ortaya atılan fikirler, Hindistan'da isyanın devam ettiği 19. Yüzyılın sonlarına doğru taraftar kazanmaya ve yayılmaya başlamıştır. Bu düşünce Kur'ân'ın kendisiyle yeteceği başka hiçbir müfessire ihtiyaç duymadan açıklanabileceği görüşüdür. Hadis ve Sünnete ihtiyaç duyulmadığı, Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı sadece tebliğ etmek ile görevli olduğu, tefsir etme görevi olmadığını savunmuşlardır.[2]

Kur'âniyyûn kavram olarak Kur'ân'ı esas alan, hadis ve rivâyetleri şer'i kaynak olarak kabul etmeyenleri içerisine alan bir adlandırmadır.[3] Bu kavram Türkiye'de Kur'âncılık olarak adlandırılmakta ve Mealcilik ekolü ile benzer fikirlere sahip gözükmektedir.

1.2. Kur'âniyyûn Ekolünün Ortaya çıkışı

Kur'âniyyûn ekolü Seyyid Ahmed Han ile düşünce yapısı şekillenen, Abdullah Çekrâlevî tarafından sistematikleştirilen Hint alt kıtasında ortaya çıkmış bir ekoldür. Bu dönemde kendi ülkesinin ayaklanma başlattığı İngilizler ile arasını mutedil tutan ve İngilizler tarafından da değer gören Seyyid Ahmed Han, ülkesini ve dindaşlarını savaş sıkıntısından kurtarma idealiyle İngilizler ile aranın iyi tutulması, onların zararsız olduğu görüşünü yaymaya çalışmıştır.

Ekolün lideri konumunda olan Seyyid Ahmed Han, Müslümanların çağa ve moderniteye ayak uydurması için elinden geleni yapmıştır. Geleneksel düşünceyi reddetmiş ve Kur'ân'ın akıl ile uzlaştığını ve tabiata uyma ölçüsünü en iyi İslâm dininin yansıttığını

---

2 Hadim Hüseyin İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*, 2. bs (Taif: Mektebetü's-Sıddik, 2000), 19.

3 Abdulhamit Birışık, "Kur'âniyyûn", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002), https://islamansiklopedisi.org.tr/kuraniyyun, Erişim 13 Ekim, 2023.

savunmuştur. [4] Seyyid Ahmed Han'ın ortaya attığı fikirler, Hindistan'da büyük alimler tarafından yetiştirilmiş isimlerin dikkatini çekerek ekole ilgi duymalarını ve desteklemelerini sağlamıştır. Ekolün temsilcisi rolüne girerek fikirleri geliştirmeye ve yaymaya çalışan bu isimler ile birlikte ekol daha da büyümeye başlamıştır.

1.3. Ekole Öncülük Eden İsimler ve Eserleri

1.3.1. Seyyid Ahmed Han (ö.1898)

Büyük İslâm alimlerinin bulunduğu, farklı görüşlerin zenginliğiyle perçinlenmiş ülkelerden Hindistan, tarihinin zorlu zamanlarını geçirirken bu dönemde alışıldığın dışında farklı fikirleriyle öne çıkan, kendisinden sonra fikirlerini sistematikleştirecek ve ekol haline getirecek kişilere önderlik eden Seyyid Ahmed Han 1817'de Delhi şehrinde dünyaya gelmiştir. Soyunun baba tarafından Hz. Hüseyin'e dayandığını iddia eden Ahmed Han ''*Hutebât-i Ahmediye''* adlı eserinde soy kütüğünü vererek ispatlamaya çalışmıştır. Ahmed han babasının vazifeli bulunduğu makam sayesinde rahat bir çocukluk dönemi geçirmiştir.

Hayatının ve fikirlerinin dönüm noktası olarak kabul gördüğü İngiltere ziyareti, aslında misyonerlerin *Life Of Mohamet* adlı kitabı üzerine çalışma amaçlı bir geziydi. Seyyid Ahmed Han 1857'de Hindistanlıların bağımsızlık kazanma amacıyla ortaya çıkardığı '*Sipahi Ayaklanması*' isyanında kendisinden beklenilen ayaklanma yanlısı tavrın aksine, İngiliz yanlısı tavrı ile dindaşlarını kızdırmış ve küstürmüştür. İngilizler ile çatışmanın geçerli bir sebebi olmadığını onlar ile iyi geçinmenin iki taraf içinde daha faydalı olduğu fikrini savunmuştur. Sarf ettiği çabaların Müslümanların görüşlerini değiştirip değiştirmediği bilinmese de İngilizlerin hoşuna gitmiş ve Seyyid Ahmed Han'ı '*Star of India*' nişanıyla taltif etmişlerdir.[5] Çalışmamızda Ahmed Han'ın fikirlerini ve bu fikirler sonucunda ortaya çıkan Kur'âniyyûn ekolünü inceleyeceğiz.

1.3.2. Abdullah Çekrâlevî (ö.1914)

Asıl adı Gulâm Nebî olan ve 1899 yılında ismine Abdullah'ı ekleyen Çekrâlevî'nin doğum tarihi ve yaşantısı hakkında net bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Seyyid Ahmed Han'ın ortaya çıkardığı Kur'âniyyûn ideolojisinin sistematikleştirme görevini üstlenen

---

4 Mustafa Öz, "Ahmed Han, Seyyid", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989), https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-han-seyyid, Erişim 14 Ekim, 2023.

5 Abdulhamit Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 3. bs (İstanbul: İFAV, 2019), 304.

Çekrâlevî Pencap eyaletinin Çekrâle şehrinde dünyaya gelmiştir. Kendisi eğitim hayatının ilk yıllarında Ehl-i Hadis ekolüne mensub kişilerden eğitim almış ve hadisleri şer'î delil olarak kabul eden tarzda yetiştirilmiştir. "*Kur'ân ve Buhari dışında mutemed kitap yoktur*" diyecek kadar hadisleri şiddetle savunan Çekrâlevî yaptığı bir münazara sonucunda Kur'ân dışında başka bir vahyin bulunmayacağı ve şer'i hükümlerde hadislerin rol alamayacağı düşüncesine kapılmıştır. Çekrâlevî'nin İngilizler tarafından gördüğü destek sebebiyle rivâyetlere ağır eleştirilerde bulunduğu iddiası da bulunmaktadır.[6] Düşünce yapısının değişime uğramasıyla birlikte görüşleri de değişen Çekrâlevî mezheplere itibar edilmemesi gerektiğini, mezheplere göre namaz kılanların namazlarının kabul olmayacağını ifade etmiştir.[7]

Sünneti tamamen reddeden Çekrâlevî daha sonrasında Kur'âniyyûn ekolünün en çok eleştirildiği diğer bir husus olan namaz vakitleri ve kılınışı ile ilgili Kur'ân'dan referans bulmak için araştırmalara başlamıştır. Namaz ibadetinin beş vakit olduğu sonucuna hadisler olmadan sadece Kur'ân esas alınarak da ulaşılacağını iddia etmiştir. Bu iddiasına Hud sûresinden örnek vererek tezini savunmaya çalışmıştır.[8] Çekrâlevî diğer müfessirlerden farklı olarak kendisinden önce telif edilen hiçbir tefsirden yardım almadan, kendi dil bilgisi ve aklı aracılığıyla Kur'ân'ı tefsir etmeye çalışmıştır. Buradaki en büyük sıkıntı kendi fikirlerini ispatlamak adına âyetlere gereğinden fazla ve zoraki yorum katmasıdır.[9]

Hayatının sonlarında hastalığı sebebiyle Lahor şehrini terk etmek zorunda kalan Çekrâlevî, son anlarını Mianwali şehrinde yatalak olarak geçirmiş ve orada vefat etmiştir.[10]

1.3.2.1. Burhânu'l-Furkân alâ Salâti'l-Kur'ân

Çekrâlevî'nin birçok eseri olsa da bunların çoğu kütüphanelerde kayıp listesinde yer almaktadır. Hali hazırda bulunan eserlerinden inceleyeceğimiz bu eser konulu tefsir niteliği taşımaktadır. Bu esere ulaşan Birışık eser üzerinden Çekrâlevî'nin tefsir metodunu anlamaya çalışmıştır.[11]

---

6 İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*, 30.
7 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 320.
8 Hud 11/114.
9 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 329.
10 İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*, 32.
11 Şahin Güven, "Kur'âniyyûn Ekolü -Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi-", *ERÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, sy 11 (2001): 385-408.

Ehl-i hadisi Firavun'a benzetecek kadar sert eleştirilerde bulunan Çekrâlevî fikrini savunmak için *"Firavun ailesinden olup imanını gizleyen bir mümin kişi şöyle dedi:* "*Adamı, 'Rabbim Allah'tır' dediği için öldürecek misiniz? Oysa o size rabbinizden âyetler getirmiştir.*"[12] âyetinin sadece başını alarak aynı sûrenin 34. âyetinde geçen "*Daha önce Yusuf da size açık kanıtlar getirmişti; ama onun size getirdikleri hakkında da hep kuşku içinde oldunuz. Nihâyet o vefat edince 'Artık Allah ondan sonra kesinlikle hiçbir elçi göndermeyecek' dediniz. Aşırılığa sapmış, kuşkulara boğulmuş kişiyi Allah işte böyle şaşırtır.*"[13] bölümünü dikkate almadan, Firavun' a ait olmayan bir sözü sanki onunmuş gibi aktararak Ehl-i hadisi Firavun'a benzetmiştir.

Çekrâlevî'nin eserindeki diğer bir husus ise '*Resûl*' kelimesini '*Kur'ân*' olarak tercüme ederek daha önce benzeri görülmemiş ve eleştiri alan bir tevil metodu uygulamasıdır. Hz. Muhammed'in Peygamberliğini kabul ettiğini ifade etmiş fakat onunla ilgili olan ifadelerin dikkatli tercüme edilmesini dile getirerek "*Ey iman edenler! Allah ve resulüne itaat edin, söylediklerini işittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyin.*"[14] gibi âyetlerde geçen '*Resûl*' kelimesinin Hz. Peygamber olarak anlaşılmasına karşı çıkmıştır.[15]

1.3.3. Ahmedüddin Amritsarî (ö.1936)

Kur'âniyyûn Ekolünün fikri yapısını oluşturan Seyyid Ahmed Han'dan sonra ekolü sistematikleştiren Çekrâlevî'nin de ölümüyle Ahmedüddin Amritsarî ekolün temsilciliğini üstlenmiştir.[16] Hindistan'ın Amritsar şehrinde doğduktan sonra batı tarzında eğitim veren misyoner okuluna devam etmiştir. Burada eğitim aldıktan sonra İslâmi ilimler üzerine yoğunlaşarak kendini geliştirmiştir. Çekrâlevî gibi halkın benimsediği ibadet tarzına dokunacak şekilde muhalefette bulunmadığı için eleştirileri üzerine çekmemiştir.

Ahmedüddin'in tefsirlerinde Çekrâlevî'nin eserlerinde de olduğu gibi kendinden önceki müfessirlerin değil daha çok kendi fikirlerini öne çıkarma isteği bulunmaktadır. Âyetler hakkında diğer müelliflerin yorumlarına bakmamış, insanları anlaşılması zor olan kapalı

---

12 Mü'min 40/28.
13 Mü'min 40/34.
14 Enfâl 8/20.
15 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 330.
16 Muhittin Düzenli, "Hadise Yönelik Rasyonalist Yaklaşımlar: Ehl-i Kur'ân Örneği", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 33 (2012) 113.

tefsir yorumlarından kurtarmayı hedeflemiştir.[17]Kendisinden beş erkek ve bir kız çocuğu olan eşi tarafından yaralandıktan sonra sağlığı giderek kötüleşmiş ve hayatının sonlarını yatalak olarak geçirmiştir.[18]

1.3.3.1. *Beyânun li'n-Nâs*

Kur'ân'ı bütünüyle tefsir etmeye çalışmış olduğu bu eser 7 cilt halinde Amritsar' da basılmıştır. Ahmedüddin benimsenmiş dini görüşlere muhalif olan Kur'âniyyûn ekolünün dışlanmışlığından payını, tefsirinin 55 yıl boyunca basılamaması olarak almıştır. 1990 yılında torunu tarafından yeniden düzenlenip basılmaya çalışılan eserin sadece ilk 3 cildi basılabilmiştir. Sebeb-i nüzul ilminin hadis rivâyetlerinden farksız olması sebebiyle güvenilir olmayacağını ve kaynak olarak kullanılmaması gerektiğini savunmasına rağmen, bazı yorumlarında bu bilgilerden kaynak göstermeden yararlandığı iddia edilmektedir. Bunlardan birine örnek için Birışık'ın kitabından doğrudan alıntı yaparak aktaracağız; *"Mesela Tevbe sûresinin mü'minlere 'Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir.' şeklinde hitâb eden 123. Âyeti hakkında şöyle der: 'Yukarıda kendilerine yanlış haber ulaşan kimselerden bahsedilmişti. Bu âyette ise kasden problem çıkaran topluluğun durumundan bahsediliyor. Medine yakınlarında öyle şerli kabileler vardı ki bunlar her yıl bir iki defa fitne çıkarıyorlardı. Halbuki bunlar bizzat Medine'ye gelip Kur'ân dinliyorlardı. Bu âyet işte bu fitnecilerle savaş yapılması hususunu bildirmektedir."* Ahmedüddin bu bilginin kaynağını belirtmemiştir."[19]

Tefsir metodunda rivâyetleri kesinlikle kaynak olarak almayan bir müfessirin kaleme aldığı bu paragrafta, kaynağı Kur'ân' dan olmadığı aşikâr olan bir bilgiyi nereden aldığı belirtilmemiştir. Kur'ân içerisinde geçmediği halde bu bilgiyi tefsirinde kaleme alması, kendi fikirleriyle çelişerek rivâyetlerden etkilendiğini göstermektedir.

Sûre başlangıçlarında bir önceki sûre ile aralarındaki bağlantıdan bahsettikten sonra içerdiği konular hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Rivâyet tefsirlerinde Hz. Peygamber'in yorumları dikkate alınarak sonuca ulaşılırken bu eserde dilin özelliği ve akılcılık metodu kullanılmış fakat bunlar yapılırken usulsüz te'viller ve şahsi yorumlar

---

17 Abdulhamit Birışık, "Kur'âniyyûn", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002), https://islamansiklopedisi.org.tr/kuraniyyun, Erişim 15 Ekim, 2023.

18 İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*, 39.

19 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 40.

azlasıyla katılmıştır. Eser ne kadar eleştirilse de Seyyid Ahmed Han ve Abdullah Çekrâlevî gibi kendi doğrularını Kur'ân'a söyletme hedefinden çok Kur'ân'ın ilke ve esaslarını göz ardı etmeden yorumlama hedeflenmiştir. [20]

1.3.4. İnâyetullah Han el-Meşrıkî (ö.1963)

25 Ağustos 1888 yılında Lahor'da dünyaya gelen İnâyetullah Haksâr hareketinin kurucusu olarak adından söz ettirmiştir. Ailesinin Bâbürlü sarayında yüksek mertebelerde olması, eğitim hayatında kolaylık sağlamıştır. Eğitim hayatı başarılarla dolu olan İnâyetullah bu eğitimlerin sonunda yapılan sınavlardan aldığı yüksek puanlarla dikkat çekmiş ve meslek hayatına atılmadan önceki son durağı Cambridge Üniversitesi olmuştur. Yüksek mevkilerden gelen teklifleri değerlendirmeyerek ilmi araştırmalar yapmak isteyen İnâyetullah emeklilik kararı sonrası *Tezkire* adlı eserinin ilk cildini Amritsar'da neşretmiştir. İnâyetullah'ın kurucusu olduğu Haksâr hareketi dostluk, çalışkanlık ve güzel ahlak prensibi üzere tanınmış ve diğer dinlere de bu prensipler yönünden temsil hakkı vermesi sebebiyle harekete sadece müslümanlar değil Ehl-i Kitaptan, Hinduizm ve Budizm dininden de katılanlar olmuştur. [21]

1.3.4.1. Tezkire

Kur'âniyyûn'un genelinin yaşadığı, ekolün fikirleri hakkında bilgi edinmeyi zorlaştıran basım yasağına İnâyetullah da mâruz kalmıştır. Konulu tefsir olarak ele almak istediği tek ciltten ibaret bu eseri, on cilt olarak yayınlamayı planladığını *"Kur'ân'ın sahih makâsıdı ve Allah katından olduğunun 10 cilt içerisinde..."* cümlesinden anlamaktayız. Tefsirinin uzun olacağını önceden planlayan İnâyetullah, okurların tamamını inceleyememesi sonucu asıl anlaşılması gereken noktalardan mahrum kalabileceği düşüncesiyle esere iki farklı dilde önsöz yazmıştır. İbadet esaslarından ahiret ile ilgili olgulara kadar birçok meseleyi bu önsözünde kaleme alan İnâyetullah anlaşılması zor bir üslup kullanmıştır.[22]

Eserin hadislerden ve sahabeden de bahsedilen bölümlerinde, nedeni bilinmeyen şekilde Arap ırkına karşı bir antipatisi olduğu görülmektedir. İslâm'ın ilk dönemlerinden bahsederken sahabe, tâbiûn isimlendirmesini kullanmamış ve genelleme yaparak Arap diyerek bahsetmiştir. Hadislere gelindiğinde ise bunlara ayrılan zamanın gereksiz

---

20 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 344.
21 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 347.
22 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 350.

olduğunu ve Kur'ân ilimlerine harcanması gerektiğini, hadislerin Kur'ân'a aykırı olup olmaması yerine râvilerin özelliklerine önem verildiğinden yakınmaktadır. Sonuç olarak müellifin kendi düşüncelerini Kur'ân'a söyletmeye çalıştığı bir çalışma olduğu görülmektedir. Bunun sebebi İnâyetullah'a göre kendinden önce kaleme alınmış eserlerin tamamı Arapların uydurması ve Kur'ân ile bağdaşmayan şeylerdir. Kendi fikirlerini mutlak doğru gibi göstermeye çalışan İnâyetullah, hadisleri referans kabul etmemesinden dolayı Ehl-i sünnetin icmâ ettiği İslâm'ın temel prensiplerine aykırı yorumlar yapmıştır.

1.3.5. Gulam Ahmed Perviz

Seyyid Ahmed Han'dan sonra Kur'âniyyûn Ekolüne mensup olup adından en çok söz ettiren kişi olma şansını yakalamış olan Çôdri Gulam Ahmed Pervîz 9 Temmuz 1903 tarihinde Doğu Pencâp'a bağlı Kadiyan yakınlarındaki Batala'da dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini dini ilimler konusunda da eğitim almış bir doktor olan dedesi Çôdri Rahîm Bahş'den almıştır. Dedesinin yanında Ehl-i sünnet îtikâdının öğretileri ile yetişen İnâyetullah sonradan bu fikir yapısını reddetmiştir.[23] İstikrarlı bir eğitim hayatı yerine ortaokulu tamamlamasından sonra devlet matbaasında kâtip olarak işe başlamaya karar vermiştir. Kâtiplik görevinin yanında fikirlerinden oldukça etkilendiği, defalarca buluştuğu ve fikirleriyle doğrudan temasa geçme şansı bulduğu İkbal hakkında araştırmalarda bulunmuştur. İkbal'in ortaya attığı Hint alt kıtasının Hindular ve Müslümanlar arasında pay edilmesi fikrini savunmuş ve bunun sayesinde Pakistan'ın kurucusu Muhammet Ali Cinnah'ın sempatisini kazanmış ve yanında müşavirlik görevi yapmıştır. İkbal'in hatırasına niyet olarak çıkarılmaya başlanan *Tulû'-i İslâm* dergisi ilerleyen zamanlarda tamamen Pervîz'in idaresine geçmiş ve yayın yerlerinde değişiklik yaparak günümüzde Lahor'da basılmaya devam etmektedir.[24]

Hadis konusundaki sert muhalefeti ve yenilikçi yaklaşımları sebebiyle etrafına eğitim görmüş kişilerden birçok takipçi topladı. Pervîz'in modernist fikirleri geleneksel İslâm kültürüne bağlı Müslümanları kızdırmış, bu kültüre bağlı âlimler tarafından büyük tepkilere hedef olmuştur. Kendi aralarında fikir birliği eden bin kadar âlim Pervîz'in İslâm'dan çıkarak ''kâfir'' olduğu fetvâsını yayınlamışlar ve bunu kitap haline de

---

23 İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*, 47.

24 Abdulhamit Birışık, "Pervîz, Gulâm Ahmed", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007), https://islamansiklopedisi.org.tr/perviz-gulam-ahmed, Erişim 15 Ekim, 2023 ; İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*, 38.

getirmişlerdir.[25] Bu fetva ne kadar halk nezdinde itibarını zedelese de devletin bu fetvayı dikkate almaması ve Pervîz'i mürted oluşunu kabul ederek ona göre muamele etmemesi, araştırmalarına rahatça devam etmesine olanak sağlamıştır. Fikirlerini değiştirmesi yönünde baskıları dikkate almayan Pervîz'in çoğu fikri 1947 öncesi ve sonrası olarak farklılık göstermiştir. Misal olarak Müslüman egemenliği altında yaşayan azınlığa idare bölümünde görevler takdim edilmesini ve bunun sağlayacağı iyiliklerden bahsederken sonrasında Pakistan hükümetinin idare kısmında azınlıklardan kimsenin olmaması gerektiğini savunmuştur.[26]

1.3.5.1. Mefhûmu'l-Kur'ân ve Metâlibu'l-furkân

Gulâm Ahmed Pervîz'in eserlerinin neredeyse hepsi Kur'ân ve Tefsir ile alakalıdır. Bunlardan sadece iki tanesi Pervîz'in Tefsir niyetiyle yazdığı *Mefhûmu'l-Kur'ân* ve teyp kayıtlarının tashihi ile kaleme döktüğü *Metâlibu'l-furkân*'dır. Ona göre akıl büyük bir öneme sahip olsa da tek başına yeterli olamaz ve bu eksikliği yaratıcı tarafından günümüze kadar korunmuş şekilde muhafaza edilmiş olan Kur'ân doldurabilir. Pervîz daha sonrasında ise Kur'ân'ın rehberliğini, çağın gerekleri ve toplumun ihtiyaçlarından tamamıyla haberdar olan kişilerin anlayabileceğinden bahseder. Bahsettiği özelliklerin kendisinde olduğunu söyleyen yazar bu bilgilerin aktarılmasının önemine binâen *Mefhûmu'l-Kur'ân* eserini kaleme almıştır. Kur'ân'ı anlamak isteyen genç neslin bu ihtiyaçlarını gidermek için yöneldiği eserlerden dolayı Kur'ân'dan uzaklaştığını iddia ederek öncelikle rivâyet tefsirlerini eleştirmekle başlamıştır. Ona göre Hz. Peygamber Kur'ân'ı en iyi şekilde tefsir edebilecek kişidir fakat bu tefsir yorumlarının günümüze kadar ilk haliyle gelmesinin imkansız olduğunu iddia etmektedir. Hadis rivâyetlerini kaynak olarak kabul etmeyen Pervîz, hadislerde geçen bilgileri göz ardı ederek Kur'ân'da geçen kelimelerin o tarihte hangi anlamda kullanıldığını araştırarak âyetleri tefsir etmeye çalışmıştır. Rivâyetleri dikkate almadığını belirtmesine rağmen bazı noktalarda yalnızca hadislerde geçen bilgileri kullanmış fakat buna kaynak olarak hiçbir kaynak göstermemiştir. Buna örnek olarak *Luğâtu'l-Kur'ân* eserini inceleyen Birışık *"Kur'ân'da gece karanlığı ve tan yerinin ağarmasından kinâye olarak kullanılan "الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ"ve "الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ" kelimelerine "tan yerinin ağarması" ve "gecenin karanlığı" manalarını vermişse de buna kaynak olarak ilgili hadisleri göstermesi gerekirken hiçbir şey diyememiştir. Halbuki beyaz ve siyah iplik anlamlarına gelen bu kelimelerin*

[25] İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*, 54.
[26] Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 359.

Kur'ân'ın başka yerinde ve Arap dili edebiyatında "tan yerinin ağarması" ve "gece karanlığı" manalarında kullanıldığına rastlanmamıştır." diyerek Pervîz'in bu üslubunu eleştirmiştir.[27]

Tefsir olarak yazdığını ifade ettiği diğer eseri olan *Metâlibu'l-furkân* kendisinin hayatı boyunca yapmış olduğu Kur'ân derslerinin kaleme alınmış halidir. Talepler doğrultusunda derslerin kasetlere kopyalanarak basımından sonra bu derslerin kaleme alınması talebi de ortaya çıkmış ve talebeleri bu görevi üstlenerek bunları kitap haline getirmiştir. Pervîz bu çabanın sonucunda ortaya çıkan her cildin tashihini yapmış, gerekli gördüğü yerlerde düzeltmeler ve eklemeler de bulunmuştur. Bu çabalar yedinci cilt ve sonrasına kadar devam etmiş, geri kalan ciltler Pervîz'in kontrolünden geçememiştir. *Mefhûmu'l-Kur'ân ve Metâlibu'l-furkân* kıyaslandığında *Mefhûmu'l-Kur'ân* âyetler üzerinde fazlaca durması sebebiyle yüzlerce sayfalık ciltler haline gelen bir eserken, *Metâlibu'l-furkân* kısa bilgiler içeren paragraflar sunarak kaleme alınmıştır. Sonuç olarak *Mefhûmu'l-Kur'ân* tam tefsir eseri haline gelirken *Metâlibu'l-furkân* meal hissi ve görüntüsü oluşturmuştur. [28]

1.4. Kur'âniyyûn 'un Türkiye'de Farklı Bir Tezahürü: Kur'ân İslâmı

Türkiye'de de Kur'âniyyûn ekolüne benzer fikirler ortaya atan araştırmacılar bulunmakta ve sayıları gitgide artmaktadır. Türkiye çoğunluk olarak geleneksel İslâm kültürünün sıkı taraftarı gibi gözükse de günümüzde bu fikir yapısına karşı çıkanlar hem akademik hem de sivil mecrada ortaya çıkmaktadır. Ehl-i sünnet akidesine bağlı ilim adamları reddiyeler de bulunarak bu kişilerin fikir yapılarının İslâm'a uygun olmadığını dile getirmektedir. Kur'âniyyûn Ekolü ile Türkiye'de kendini '*Kur'ân talebesi*' olarak adlandıran bu kişilerin arasındaki farklardan en barizi hadis konusudur. Hadisler konusunda sert ve karşıt bir tutum sergileyen ve bunu açık ve net şekilde yapan Kur'âniyyûn Ekolünün aksine Türkiye'deki Kur'âncılık akımı bu konuda daha ılımlı tutum sergilemektedir. Kur'âncı olarak adlandırılan kesim daha çok '*Hadislerin Kur'ân'a Arzı*' meselesine yoğunlaşarak, kendi elde ettikleri sonuçlar aracılığıyla Kur'ân'a zıt olduğunu iddia ettikleri rivâyetleri kullanmamaktadırlar. Bunlar, Türkiye'deki akademik çalışmalarda dahi Mealci olarak kabul edilen araştırmacılar ile îtikâdî ve amelî meselelerde neredeyse aynı görüştedirler. Kur'âniyyûn ekolü gibi

---

27 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 362.
28 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 370.

hadisleri tümden reddetmemeleri, akademik çalışmalarda da adlarının Mealci olarak geçmemesi bu isimleri farklı bir başlık altında incelememizi gerektirmektedir. Kendilerine *Kur'âncı* ve *Kur'ân Talebesi*[29] isimlerinin verilmesini tercih eden bu kesimin slogan haline gelmiş sözü ise yine Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekolünde olduğu gibi '*Kur'ân bize yeter*'dir.

Bu kişiler Kur'ân'ın dinde tek kaynak olması, kendi içerisinde her şeyi açıklayacak bilgiyi barındırdığı, geleneksel İslâm kültürünün Kur'ân'ı anlama noktasında Müslümanlara zorluk çıkardığı ve Kur'ân İslâmına dönülmesi gerektiği görüşünü savunarak Kur'âniyyûn ekolüne benzer bazı fikirleri Türkiye'de devam ettirme konusunda hemfikirdirler.[30]

Kur'ân İslâmı tanımına ilişkin yapılan araştırmalarda söz konusu grup Kur'âncılık adıyla da anılmıştır. Bu tanım içerisine giren katılımcılar ayrıştırıcı isimlendirmelerle anılmak istemediklerinden, kendi metotlarına Kur'ân İslâmı isminin verilmesinin daha doğru olacağını düşünmektedirler. Kur'âncılık tanımının akıllara Kur'âniyyûn ekolünü çağrıştırması sebebiyle hadislere tümden karşıt olma konumuna getirilerek radikal bir tavır içerisinde olan bu ekolle benzer şekilde anılmak istememiştir.[31] Bu ayrışmalara sebep olan adlandırmalardan hoşnut olmayan araştırmacılar, Kur'âncı olarak anılmak istememiş de geleneksel İslâm kültürüne karşı tutumları ve Hz. Peygamber'in sözlerinin şer'î kaynak olarak değerlendirilmemesi gibi mevzularda ortak fikre sahiptirler.

1.4.1. Mehmet Okuyan

Mehmet Okuyan 1965 yılında Trabzon'un Çaykara ilçesinde dünyaya gelmiştir. Akademik hayatına Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde başlayan Okuyan, Lisans, Yüksek lisans ve Doktora gibi bütün akademik kariyerini burada tamamlayarak, yine aynı Üniversitede Profesör unvanıyla halen görev yapmaktadır.[32]

---

29 Ercan Şen, "1980 Sonrası Dergilerde 'Kur'âncılık' ve 'Mealcilik' Tartışmaları", *"Bir Başka Hayata Karşı" 1980 Sonrası İslâmcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler* III (2019), 264.

30 Ahmet Yazıcı, "Kur'âncılık Ekolü'nün Türkiye Tarihine Mütevâzi Bir Katkı: Kalem Dergisi Örneği", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7, sy 2 (Aralık 2020): 537-38, https://doi.org/10.47425/siirtilahiyat.792083.

31 Filiz Orhan, *Türkiye'de Kur'ân İslâmı Arayışları* (Ankara: Fecr Yayınları, 2022), 95-96.

32 "Mehmet Okuyan", Biyografya, https://www.biyografya.com/biyografi/6877, Erişim 1 Kasım, 2023.

Ülkemizde tarihselci görüş olarak nitelediğimiz fikrin akla gelen isimlerinden olan Mustafa Öztürk, Okuyan'ın Hint alt kıtasındaki Kur'âncı görüşün fikirleriyle benzerlik gösterdiğini, Yaşar Nuri Öztürk, Caner Taslaman ve Bayraktar Bayraklı gibi isimlerin sahip olduğu düşünce yapısına yakın bir çizgide gittiğini ifade etmiştir.[33] Din sosyolojisi alanında doktora tezi hazırlayan Filiz Orhan ise çalışmasında Kur'âncıları '*Modern*' ve '*İslâmcı*' olarak iki farklı kategoride incelemiş ve Okuyan'a Modern Kur'âncı kategorisinde yer vermiştir.[34] Hasan Sevim ise doktora tezinde, Kur'ân İslâmı ve Hadis tenkidi hakkında gayriciddi tavır takınan araştırmacılardan bahsederken Mehmet Okuyan'ı da bu gruba dahil etmiştir.[35]

Kur'âncılık ekolünün Kur'ân'ı metin merkezci bir anlayışla tefsir etme fikri olması[36] Okuyan'ın Kur'ân'ı tefsir metodu ile örtüşmektedir. Okuyan'ın diğer bir benzer özelliği ise Hz.Peygamber tarafından hadislerin yazılmasının yasaklandığını, Kur'ân'ın kendi kendini açıklama özelliğine sahip olması sebebiyle ayrıca bir kaynağa ihtiyaç duymadığını, hadislerin ise Kur'ân'a arz edilerek uyanların kabul edilmesi uymayanların ise reddedilmesi gerektiğini ifade etmesidir.[37] Rivâyetlerin Kur'ân tefsirinde hiçbir farklılık ortaya koymadan sadece yapılan yorumu Hz.Peygamber'in ağzından ikrar ettirme amacı olarak kullanmak, hadislerin açıklayıcı özelliğini reddetme anlamına gelmektedir. Okuyan'ın, Kur'ân'ın hayatı tanzim etmesi bakımından her şeyi içermesi ve herkesin anlayacağı şekilde açık olması, açıklamak için farklı kaynaklara ihtiyaç duymadan kendisiyle tefsir edilebilen bir kitap olması[38], hadislerin metinlere uymuyor gibi gözüktüğü[39] sürece kabul edilmemesi gibi Kur'âncı ekole benzer fikirleri, Mustafa Öztürk'ün de dediği gibi Okuyan'ın Kur'âniyyûn'un fikir çizgisine

---

33 Mustafa Öztürk Arşivi, *Prof. Dr. Mehmet Okuyan'a Dair - Mustafa Öztürk* (YouTube, 2022), https://www.youtube.com/Results?search_query=mustafa+%C3%B6zt%C3%BCrk+mehmet+okuyan, Erişim 1 Kasım,2023.

34 Orhan, *Türkiye'de Kur'ân İslâmı Arayışları,* 89.

35 Hasan Sevim, "Kur'ân İslâmı Söyleminin Paradigmatik Açıdan Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)" (Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2021), 66-67.

36 Mustafa Öztürk, "İslâmi Kökenciliğin Bir Tezahürü Mealcilik", *İslâmiyat* 10, sy 1 (2007): 117-38.

37 Mehmet Okuyan, *Hadislerin Dindeki Yeri ve Önemi [Kur'ân'ın Söyledikleri 4. Bölüm] - Prof.Dr. Mehmet Okuyan* (YouTube, 2022), https://www.youtube.com/watch?v=TLcE7D5-3rg, Erişim 1 Kasım,2023.

38 Ercan Şen, "1980 Sonrası Dergilerde 'Kur'âncılık' ve 'Mealcilik' Tartışmaları", "Bir Başka Hayata Karşı" 1980 Sonrası İslâmcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler, ed. Lütfi Sunar (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 3/267-268

39 Âyetler arasında birbirine muhalif gibi görünenleri açığa kavuşturmak ve aralarında ihtilaf olmadığını kanıtlamak için '*Müşkilü'l-Kur'ân*' ilmi bulunmaktadır. Birbirine zıt gibi gözüken hadisleri de '*Muhtelifu'l Hadîs*' ilmi incelemektedir. Esbâbü Vurûdi'l-Hadîs ve Muhtelifu'l Hadis ilmi dikkate alındığında bu hadislerin Kur'ân'a karşı ihtilafının kesin olduğu iddiası risk taşımaktadır.

yakınlaştığına işaret etmektedir. Okuyan'ın Kur'ân İslâmı fikrinin içerisine dahil edildiği farklı araştırmalarda bulunmaktadır. Bu araştırmalarda Kur'ân İslâmı adlandırmasını tercih edenler, bu adlandırmanın Kur'âncılık ismine nazaran daha radikallikten uzak olmasını sebep olarak göstermiştir. Araştırmada bu kategori içerisine alınan araştırmacılar arasında Okuyan da bulunmaktadır.[40] Hadislerin Kur'ân'a arz edilmesi fikrini destekleyen Okuyan, rivâyetlerin bazısının cumhurun kabulü sebebiyle muteber olduğunu, çoğunluk sağlanmadığı taktirde kabul görmediğini eleştirerek "*Yeryüzünde bulunanların çoğu, kendilerine uyarsan, seni Allah yolundan saptırırlar. Çünkü onlar zandan başka bir şeye tâbi olmuyorlar ve temelsiz bir tahminden başka bir şeye de dayanmıyorlar.*"[41] âyetini örnek göstermiş, her halükarda çoğunluğa uymanın doğru olmadığını iddia etmiştir.[42] Modern dönem İslâm dünyasında eserlerine en çok atıf yapılan isimlerden Şevkânî[43], Okuyan'ın naklettiği âyetin kafirler için inmiş olduğunu kaleme almıştır.[44] Çoğunluk ile ilgili olarak Taberânî'nin naklettiği Heysemî'nin ise sahih olduğunu dile getirdiği[45] rivâyette, Müslümanların dalâlette bir araya gelmeyecekleri ifade edilmiştir.[46] Sonuç olarak cumhurun icmâ'ı Müslümanlar için Kur'ân ve Sünnetten sonra üçüncü kaynak olma özelliğini taşımaktadır.

Günümüz müfessirleri, geçmiş dönem müfessirlerine göre Hz.Peygamber döneminin ve hemen sonrasının içinde barındırdığı bilgiden daha uzak durumdadır. Bu sebeple müfessirlerin kendilerinden önce gelen müfessirlerin yorumlarını göz ardı ederek kendi görüşlerinin daha doğru olduğunu iddia etmesi eleştiriye açık bir husustur. Bu hususta "*Senden önce de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz kişileri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız bilgi sahibi olanlara sorun.*"[47] âyeti bize yol göstermektedir. Hz. Peygamber'in peygamberliğine inanmayan müşriklerin, kendi aralarında bilgi sahibi olanlara danışması istenmektedir. Âyette dikkat edilmesi gereken

---

40 Orhan, *Türkiye'de Kur'ân İslâmı Arayışları,* 93,113.

41 En'âm, 6/116.

42 Vahiy'den Hayata, *Çoğunluk Hakikatın Ölçüsü Değildir - Prof. Dr. Mehmet Okuyan | HD* (YouTube, 2014), https://www.youtube.com/watch?v=KidnYygoLXg, Erişim 30 Ekim, 2024.

43 Eyyüp Said Kaya ve Nail Okuyucu, "Şevkânî", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020).

44 Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* (Şam: Da'ru İbn Kesîr, 1993), 2: 177.

45 Nûreddin el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid* (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994), 5: 218 (No.9100).

46 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, ed. Hamdi b. Abdul Mecid el-Selefi, 2. bs (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, t.y.), 3: 292 (No.3440).

47 Nahl, 16/43.

ana konu, dini meseleler başta olmak üzere diğer konularda yeterli bilgi sahibi olmayanların, o konuda ehil olanlara danışmalarının tavsiye edilmesidir.[48]

Okuyan'ın tefsir alanında yazdığı *Kısa Sûrelerin Tefsiri* adlı kitabı, tefsir metodunu inceleyebilmek adına önemli bir eserdir. Fatiha suresi dışında tamamı otuzuncu cüze dahil olan surelerin tefsirini içeren bu eserin ilk baskısı 2016'da yapılmıştır. Surelerin nüzul sırasının değil anlam bütünlüğünün dikkate alındığı ifade edilmiştir. İçerik olarak oldukça hacimli olan bu eserin diğer bir özelliği ise âyet gruplarını toplu şekilde ele alarak, sûrenin sonunda genel mesajı vermeye çalışmış olmasıdır. Okuyan'ın Kur'âncı düşünce sergilediğini kendi eserinde de görmekteyiz. Bu ifadeleri sarfettiği paragrafı olduğu gibi nakletmek daha faydalı olacaktır;

‘‘*Kur'ân-ı Kerîm'in Müfesser ve Müfessir oluşu' başlığı altında "Demek ki Yüce Allah kendisinin açıkladığı kitabını O'nun dediği gibi değil de başkalarının yorumlaması girişimleri adeta onlara kulluk gibi tanıtmaktadır. Sonuçta Tevbe 9/30'da bildirilen şu âyet gündeme gelmektedir: "Allah'ın peşi sıra, hahamlarını ve rahiplerini, bu arada Meryem oğlu Mesih'i rabler edindiler. Oysaki tek bir ilahtan başkasına asla kulluk etmemekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka ilâh yoktur; onların ortak koştukları şeylerden de beri ve yücedir." İşte bu âyetin izahı bağlamında Taberî'nin naklettiği bir rivâyette Adiyy b. Hâtem Hz. Peygamber bu âyeti okuduğunda "Ama biz onlara tapmıyorduk ki!" diye itiraz eder. Hz. Peygamber şu cevabı verir: "Siz onların haram kıldığını haram, helal kıldığını da helal bilmiyor muydunuz? İşte bu onları rab edinmektir." Hz. Peygamber'in yaptığı bu izahın üzerine söylenecek başka bir söz yoktur. Bu çok önemli hataya düşmemek için naçizane biz de Kurân'ı kendi görüşlerimizle değil, Kur'ân'ı Kur'ân âyetleriyle anlamaya çalışıyoruz’’*[49]

Hz. İsa'nın isminin açıkça zikredildiği âyeti örnek göstermesi, bu hususun Hz. Peygamber için de geçerli olduğuna işaret etmektedir. ‘*Onların haram kıldığını haram, helal kıldığını helal mi sayıyorsunuz*’ rivâyetini delil olarak kullanması ise bu iddiasının Hz. Peygamber tarafından da tasdik edildiğini göstermek içindir. Sonuç olarak iddiasını âyet ve rivâyetlerden desteklemesi, tartışmasız sonuç izlenimi vermektedir. Kur'ân'ın metin merkezci bir yaklaşım dışında tefsir etmeyi kulluk olarak tanımlaması, muhalif görüşteki müfessirler için ağır bir itham oluşturmaktadır.

---

48 Hayreddin Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 3. bs (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 3: 401.

49 Mehmet Okuyan, *Kısa Surelerin Tefsiri*, 5. bs (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012), 1: 45.

Buraya kadar aktardıklarımız sonucunda Mustafa Öztürk'ün, Okuyan'ın Kur'âniyyûn ekolüne benzer düşüncede olduğu iddiası değer kazanmaktadır. Kur'âniyyûn ekolü, Kur'ân'ın tefsiri konusunda hadisleri tümden geri plana atmıştır. Ancak Okuyan, rivâyetleri âyetler ile çelişmediği sürece reddetmemiştir. Bu şekilde hadis karşıtı olarak gözükmekten kendini korumuş fakat hadislerin Kur'ân tefsiri üzerindeki etkisini reddetmiştir. Âyetler tevil edilirken hiçbir sınırlama veya detaylandırma görevi görmeyen rivâyetlerin, Kur'ân'ı te'yid etmesine de ihtiyaç yoktur. Hadislerin bu şekilde arzını hiçbir Ehl-i sünnet alimi kabul etmemiştir.[50]

Âyetler içerisinde kullanılan kelimelerin farklı birçok anlamı bulunmaktadır. Rivâyetlerin mutlakı takyid etme özelliğinin kabul edilmemesi, kelimelerin her müfessire göre farklı anlam ifade etme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekolünün de buluştuğu ortak payda budur. Arap dilinin esnekliğini kullanan bu ekoller âyetleri zoraki tevillere maruz bırakmıştır.

Okuyan'ın diğer bir eseri olan *Kıssalar Ne Söyler?*, Kur'ân'daki kıssaların vermek istediği mesajları okuyucularına iletmek, kıssaların fazla olduğu, gerçek olmadığı ve tarihsel bağlamda irdelenmesi gerektiği görüşlerine eleştirisel yaklaşımda bulunma amacıyla kaleme alınmıştır. Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Hud adıyla dört farklı seri halinde incelenmiştir.

Okuyan, cumhûrü'l-ulemânın icmâsının aksine Hz. Musa'nın yolculuk yaptığı kişinin melek olduğunu iddia ederek ''*Bilgin Kul*'' olarak isimlendirir. Ona göre '*Benimle birlikte olmaya asla sabredemeyeceksin*' âyet-i kerîmesi gereği, gaybı bilen bir varlığın ancak melek olması gerekmektedir. Geleneksel İslâm kültüründe Hızır adıyla anılan kişi hakkında Kur'ân'da net bilgi olmadığını, onu melek olarak görmenin daha uygun olduğunu iddia etmiştir. [51]

Hz. Musa ile beraber yola çıkan gencin kim olduğu, hangi bölgeye kadar beraber yolculuk yaptığı ile ilgili yapılan yorumları inceleyerek kendi ulaştığı sonucu aktarmıştır.[52] Aynı şekilde Kur'ân'da Ashabı Kehf adında bir grubun kaç kişi olduğu hususunda Kur'ân'ın '*Sayıyı sadece Allah bilir*'[53] buyurduğunu, net bir bilgi vermediği

---

50 Ali Toksarı, *Delil Olma Yönünden Sünnet* (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994), 128.

51 Mehmet Okuyan, "Kur'ân'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy 13 (2004): 71-72.

52 Okuyan, "Kur'ân'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası", 56-58.

53 Kehf, 18/22.

şeyler hakkında kendi fikirlerimizi beyan ederek Allaha söyletiyormuş gibi yapmanın vebal olduğunu savunmuştur.[54] Kıssadaki kişinin ne olduğu hakkında Kur'ân'da bilgi olmadığı halde tahmin yürütmesi ve katedilen bölgeyi tayin etmesi, Kur'ân'da net olarak açıklanmayanlar için yorum yapmanın doğru olmadığı görüşü ile çelişmektedir. Sahih kabul edilen rivâyetlerde bu kişi Hızır olarak adlandırılmış, Allah'ın ilim verdiği bir zat olduğu aktarılmıştır.[55] Ancak Okuyan bu rivâyetleri referans olarak kabul etmemiştir.

Okuyan, cumhûrü'l-ulemânın Hızır olarak kabul ettiği kişinin ''*Benimle birlikte olmaya asla sabredemeyeceksin''*[56] cümlesinde geçen لن edatının te'bid için olduğunu iddia ederek, Hızır olamayacağını olsa olsa bir melek olabileceğini öne sürmüştür. Hızır'ın geçtiği kıssada geleceği bildiğini, bu nedenle insan olamayacağını savunmuş, ardından Peygamberlere dahi gaybın bildirilmediğini, âyetlerde gayb olarak addedilenin sadece Kur'ân olduğunu ifade etmiştir.[57] Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsir edilmesi gerektiğini her fırsatta ifade eden Okuyan'ın "*Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez*."[58] âyeti ile bu konuda çeliştiği görülmektedir. Nitekim gaybı Allah haricinde hiçbir varlığın bilemeyeceğini iddia eden araştırmacı, burada bahsedilen kişinin gaybı bilmesi sebebiyle bir Melek olması ihtimali üzerinde durmaktadır.

Peygamberlerin gaybı bilmesi konusu ilerleyen sayfalarda işlenecek olmakla birlikte kısaca değinmek gerekirse, gayb, Arapça da ''*gizli olan, gözlerden gizli kalan her şey*'' diyerek tanımlanmıştır.[59] Okuyan, Hz. Peygamber'e verildiği söylenilen vahyin yalnızca Kur'ân olduğunu dile getirmiştir.[60] Tahrim, Bakara vd. surelerde Allah tarafından Hz. Peygamber'e Kur'ân'da tamamı geçmeyen, vahiy dışı veya gaybî bir bilginin verildiği yorumları yapılmaktadır.[61] Peygamberlere Allah'ın izni ile bildirilen gaybın kutsal kitaplarda geçenlerden ibaret olmadığını, yine Allah'ın izni dahilinde daha fazlasının var olabileceği iddia edilmekte ve sonuç olarak *Bilgin kul* meselesinde Kur'ân referanslı yorumların tatmin edici olmadığı görülmektedir.

---

54 Mehmet Okuyan, *Kıssalar Ne Söyler? Hz. Âdem*, 1. bs (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2017), 21-23.
55 Buhârî, "İlim", 44.
56 Kehf 18/67-68
57 Okuyan, "Kur'ân'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası", 72.
58 Neml, 27/65.
59 İlyas Çelebi, "Gayb", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996), https://islamansiklopedisi.org.tr/gayb, Erişim 25 Kasım, 2024.
60 Okuyan, "Kur'ân'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası", 72.
61 Tahrim, 66/3; Bakara, 2/144.

Okuyan'ın لن edatını te'bid ifade eden edat olarak ele alması önem arz etmektedir. Bu edatın Kur'ân-ı Kerîm'de ebedilik olarak kullanılmadığını savunan alimlerin sayısı çoğunluktadır.

لن edatı Zemahşeri'ye göre ebedilik anlamı taşısa da bu fikir diğer Arap dili alimleri tarafından kabul edilmemiştir. Eğer لن edatı ebedilik taşısaydı *'Bugün kimseyle konuşmayacağım'*[62] âyetinde geçen لن edatının bugün anlamını ifade eden الْيَوْم kelimesi ile kayıtlanmış olmaması gerekirdi. ''*Hiçbir zaman ölümü temenni etmeyecekler*''[63] âyetinde de yine لن edatı geçmektedir. Âyetteki لن edatına ebediyyen anlamı verildiği taktirde hem dünya hem de ahiret hayatını kapsamasından dolayı, ölümü ahirette de istememeleri beklenirdi. Fakat '*Ey Malik, Rabbin bizim işimizi bitirsin*'[64] âyeti gereği aslında ölümü isteyerek لن edatının her halükârda ebediliği kapsamadığı hem dil bilgisi yönünden hem de mantıken kabul görmüştür.[65] Bu fikre Kur'ân'dan daha fazla örnek verilebilir.[66] Okuyan, ru'yetullah konusunda "*Sen beni asla göremezsin.*"[67] âyetinden hareketle Allah'ın asla görülemeyeceği sonucuna yine لن edatına te'bid manası vermesi sebebiyle varmıştır.[68]

Hızır'ın melek olduğu görüşünü savunan Okuyan, eserin ilerleyen sayfalarında Hızır'ın bir çocuğu öldürmesi meselesini ele almış, melek olduğu yorumu için Allah'ın melekler aracılığıyla insanların canını alabileceği bilgisini delil göstermiştir.[69] Kur'ân'da, Allah'ın ruhları sadece ölüm meleği ile aldığı bildirilmiş, ancak *Bilge Kul* hakkında *Melekü'l-Mevt* ibaresi asla kullanılmamıştır.[70] Kur'ân dışı referans kullanmayan Okuyan ulaştığı bu sonuca ise delil olarak bir âyet sunmamıştır.

---

62 Meryem, 19/26
63 Bakara, 2/95
64 Zuhruf, 43/77.
65 Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullāh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî, *Muġni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, ed. Muhammed Ali Hamdallah, 6. bs (Şam: Dâru'l Fikr, 1985), 374-75.
66 Yusuf sûresi 80. Âyetinde 'Babam gelmeme izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım' cümlesinde geçen لن edatı bir insanın ebediyyen olduğu yerden ayrılmayacağı görüşünü mantıken yansıtmayacağı için ebedilik anlamı içermemektedir. Araf 143' de Hz. Musa ve Allah (cc) arasında geçen diyalogda *Len Terâni* kelimesinin Hz. Musa daha Dünyada iken geçmesi sebebiyle, Dünya gözü ile görülmeyeceği, ahirette farklı şekilde gözükeceği yorumları da dikkate şayandır.
67 A'râf, 7/143.
68 *mehmet okuyan ölünce allahı görebilecekmiyiz* (YouTube, 2021), https://www.youtube.com/watch?v=6LANd2AobP8, 30:00 - 01:00, Erişim 29 Kasım, 2023.
69 Okuyan, "Kur'ân'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası", 94.
70 Secde, 32/11

Cebrail ve diğer bütün meleklerin insanlardan Nübüvvete sahip olmayanlara göre üstün olması, sadece Mu'tezile'ye göre tartışma konusu olmuştur. Ehl-i Sünnet ve Şia, Peygamberlerin tümünün bütün meleklerden üstün olduğu konusunda icmâ etmişlerdir.[71] Bu bilgiler ışığında Hz. Musa gibi bir peygamberin yanındaki kişinin melek olması ve kendisinden ilim olarak daha üstün olduğu bilgisi[72] kabul edilmemektedir. Böyle bir şeyin makul olması, Hz. Süleyman'ın göz açıp kapama süresinde Belkıs'ın tahtını yanına getiren cinin, bunu yapma konusunda eksik olan Hz. Süleyman'dan üstün olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.[73] İlgili âyetler, sahih olarak kabul edilen hadisi şerifler bağlamında incelendiğinde aynı sonuçlar elde edilmemektedir. Rivâyetleri kabul etme noktasında Kur'ân'a arz metodunu kullanan Okuyan, âyetlerden ulaştığı sonuca uymaması sebebiyle Hızır'ın melek olmadığı konusundaki rivâyetleri reddetmiştir.

Mehmet Okuyan'ın görüşlerinin incelenmesi ve kendisi hakkında yapılan yorumlar baz alındığında Kur'âncı görüşe sahip olduğu netleşmektedir. *Diyanet'in Gizli Raporu* adlı kitap bu konuda çok açık ve net ifadeler sunmaktadır. Diyanet her ne kadar kendine ait olduğunu kabul etmeyerek dava açmış olsa da dava kurumun aleyhine sonuçlanmıştır.[74] Okuyan'ın geleneksel İslâm anlayışının Kur'ân'dan uzaklaştırdığı, hadis külliyatını göz ardı etmesi, îtikâdî konuların pek çoğunda ulemânın fikirlerini kabul etmemesi ve fikirlerini aynı görüşe sahip kişilerin tv programlarına katılarak, tek taraflı tasdik ettirdiğinden bahsedilmektedir.[75]

1.4.2. Mustafa İslamoğlu

28 Ekim 1960 yılında Kayseri'nin Develi ilçesinde doğmuştur. İlk hocasının babası olduğunu, Arapça ve İslâm ilimlerini ilk olarak ondan öğrendiğini söylemektedir. Kayseri İslâm Enstitüsü'nde Yükseköğrenimine başlayan İslamoğlu, İlahiyat Fakültesi'nde ve sonrasında Kahire'de bulunan El-Ezher Üniversitesi'nde eğitim görmüştür. Kahire'de hem araştırmalar yapmış hem de dersler vermiştir. İslâm tarihinin ilk 150 yılını eleştirel tarih niteliğinde inceleyerek 1990 yılında kendisinin ilk araştırma

---

71 Enver Bayram, "Kur'ân'da Cebrâil (a.s)", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 21 (Haziran 2013): 30-57, 48.

72 Okuyan, "Kur'ân'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası", 100.

73 Neml, 27/39-40.

74 Barış Pehlivan, "Gizli tarikatlar raporunda karar çıktı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Aralık 2022, https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/baris-pehlivan/gizli-tarikatlar-raporunda-karar-cikti-2013877, Erişim 5 Kasım, 2023.

75 Oktay Yıldırım, *Diyanet'in Gizli Tarikatlar Raporu* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2019), 83-86.

ürünü olan '*İmamlar ve Sultanlar*' eserini yayınlamıştır. Ayrıca aynı yıl '*fi Mez'eleti's-Sufur vel Hicab*' adlı Safinaz Kazım'ın kitabını '*Kadının Özgürlüğü*' olarak tercüme ederek ilk çeviri eserini yayımlamıştır. 1998 yılında görüntülü tefsir amacıyla başladığı '*Tefsiru-l-Kur'ân Te'vilu'l-furkan'* programını 10 sene içerisinde tamamlamıştır. 2000 yılında İslâm geleneğini benimseyen kesimlerce eleştirilere konu olan '*Üç Muhammed'* adlı eserini çıkartmıştır. [76]

İslâm geleneği için rahatsız edici yorumlarıyla öne çıkan İslamoğlu, halen kendi adı ile kurduğu İnternet sitesinde araştırmalarını ve kendine ait YouTube kanalında '*Siretü'l-Kur'ân*' başlığı ile tefsir olmadığını dile getirdiği[77] Kur'ân derslerini yayımlamaya devam etmektedir. Hadis karşıtı olduğu iddialarını kabul etmemiş, sadece Kur'ân ile çelişen rivâyetleri reddettiğini iddia etmiştir. Ancak bazı araştırmacılar tarafından hadis karşıtı olarak görülmüş ve adını açık şekilde geçirerek eleştirilerde bulunmuşlardır.[78] Gazetelerde köşe yazarları İslamoğlu'na müstakil eleştiri yazıları yazmıştır. Bu köşe yazılarında İslamoğlu'nun '*İndirilen din ve uydurulan din*' sloganını ortaya atarak kendisinin kabul ettiği fikir ve hükümlerin gerçek din olduğunu, bugüne kadar rivâyetler kaynak alınarak yaşanmaya çalışılan hayatın ise uydurulmuş din olduğu fikrini yaymaya çalıştığından bahsedilmiştir.[79]

Eserlerinde genelde rivâyet kaynaklı görüşleri eleştirmiştir. Bunlardan biri *Cibril Hadisi* olarak meşhur olan rivâyettir. Bu hadis rivâyetini kabul ettiğini iddia etmekle birlikte hadisteki iman esaslarından kadere imanın rivâyet içerisinde bulunmadığını, ilmihallerde geçen tartışmalı bir fazlalık olduğunu kaleme almış ve eleştirileri üzerine çekmiştir.[80]

İslamoğlu'nun *Üç Muhammed* adlı eserinde de hadis ve sünnetin karıştırıldığı, Hz. Peygamber zamanında dahi Kur'ân'a uymayan hadislerin rivâyet edildiği ve bu sebeple bazı sahabilerin Kur'ân'a aykırı hiçbir rivâyette bulunmadım savunması yapmak zorunda kaldığını iletmiştir. Araştırmacı bu bilgiden hareketle Hz. Peygamber zamanında da olan bir sıkıntının günümüzde olmasının muhtemel olduğunu iletmektedir. Hadis ve sünnetin ayrı şeyler olduğunu vurgulayan İslamoğlu, Hz.

---

76 Biyografi, ''Mustafa İslamoğlu Biyografi'' (Aralık, 2023). https://mustafaislamoglu.com/biyografi/, Erişim 5 Kasım, 2023.

77 Siretü'l-Kur'ân Dersleri Üzerine Söyleşi. (Aralık, 2023). https://mustafaislamoglu.com/siretul-kuran-dersleri-uzerine-soylesi/, Erişim 6 Kasım, 2023.

78 Saffet Sancaklı, *Hadis İnkârcılığı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017), 40.

79 Serdar Demirel, "İslamoğlu Müslümanları Yoruyor", *YeniŞafak*, 29 Aralık 2016.

80 Mustafa İslamoğlu, *İman Bilinci* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 17.

Peygamber'in söylediklerine bazen sahabenin bile tabi olmadığını iletmiş, asıl önemli olanın sünnet olduğunu iddia etmiştir. Ameli bir değeri olmayan hadis rivâyetlerine itibar edilmemesi gerektiği ile ilgili geçmiş alimlerden de örnek veren İslamoğlu, Kur'âniyyûn Ekolünün hadisi değil de sünneti tümden reddetmesini ilginç bulmuş ve ekolün serüvenine de yer vermiştir. Fikir ve görüşlerini sık sık İslam geleneğine bağlı alimlerden alıntılar yaparak desteklemeye çalışmıştır.[81]

1.5. Kur'âniyyûn Ekolünün Kur'ân İlimlerine Yaklaşımı

Ulûmü'l-Kur'ân ifadesinin şu an kullanılan terim anlamıyla ilk defa ne zaman kullanıldığı, hangi eserde ilk defa başlık olarak yer aldığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bazı alimler Ulûmü'l-Kur'ân terkibinin yerine ulûmü't-tefsîr başlığını kullanarak Kur'ân ilimlerini bu başlık altında incelemiştir. Kur'ân'ın doğru tefsir edilmesi amacıyla ortaya çıkan Ulûmü'l-Kur'ân, müfessirlerin tefsir çalışması yaptığı sırada yardım almak için müracaat ettiği ilimleri kapsamaktadır.[82] Araştırmamızın bu kısmında Kur'âniyyûn Ekolünün ve bu ekolün fikirlerini benimseyen kişilerin bu ilimler karşısındaki tutumunu inceleyeceğiz.

Tefsir kelimesi "*bir şeyi açıklamak, ortaya çıkarmak ve kapalı bir şeyi açmak*" gibi anlamları içeren, kavram olarak ise "*Arap dili ve belâgatı ile ilgili bütün araçları kullanıp, âyetleri çevreleyen tarihsel şartları da dikkate alarak, Allah'ın muradını kitap ve sünnet çerçevesinde ortaya çıkarmaktır.*"[83] *Sünnet çerçevesinde* tabiri burada dikkat etmemiz gereken en büyük husustur. Ehl-i Kur'ân, Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir ederken kendilerine has metotlarıyla bunu yapmaya çalıştılar. Kullandıkları usul rivâyetleri kesinlikle içermiyor fakat yeri geldiği zaman da rivâyetlerden faydalandıkları halde kaynak belirtmiyorlardı.[84]

Seyyid Ahmed Han, Meşrıkî ve Perviz' in tefsirlerinde diğerlerinin aksine batı biliminin daha çok kullanılması ve bu değerleri önemli sayarak kutsadıkları görülmektedir. Ahmedüddin ve Çekrâlevî farklı olarak tefsir metotlarında metin merkezci ve akılcı bir yol izlemiştir. Kur'âniyyûn ekolü kendi içerisinde ana konularda benzer söylemlerde bulunsa da teferruata gelindiğinde fikirler farklılaşmaktadır. Seyyid Ahmed Han

---

81 Mustafa İslamoğlu, *Üç Muhammed*, 15. bs (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2009), 168,180-81.

82 Abdulhamit Birışık, "Ulûmü'l-Kur'ân", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012), https://İslamansiklopedisi.org.tr/ulumul-kuran, Erişim 6 Kasım, 2023.

83 Demirci Muhsin, *Tefsir Tarihi*, 46. bs (İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), 26.

84 Bununla ilgili örnekler için Kur'âniyyûn ekolünün temsilcileri bölümüne bakılabilir.

Kur'ân'ın rivâyet kaynaklı tefsir edilmesini doğru bulmamış ve şiddetle karşı çıkmıştır. Kur'ân'da kânun-ı fıtrat'a ters bir şey bulunamayacağını düşünen Ahmed han, geçmişte tefsir edilmeye çalışılan kıssaların içerisinde bu kurala uymuyor gibi gözükenleri kendi yöntemiyle açıklamaya çalışmıştır.[85]

Ulûmü'l-Kur'ân, âyetlerin daha açık ve net anlaşılması için büyük önem arz etmektedir. Geleneksel İslâm anlayışına muhalif olan Kur'âniyyûn ekolünün bu tavrı, rivâyetlere olan mesafeli yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Rivâyetleri kabul etmeyen bir ekolün rivâyet içeren bu ilimleri kabul etmesi beklenemez.

Âyetlerin vahy ediliş ortamı ve neden inzal edildiği, en doğru tefsir yorumuna ulaşmak için gerekli görülmektedir. Hz. Peygamber'e yöneltilen sorular ve yaşadığı süreç içerisinde zuhur eden sıkıntılar ile ilgili nazil olan âyetlerin iniş sebepleri bu ilmin ana konusudur. Hz. Peygamber'e sorulan sorular için nazil olan âyetler ise genellikle '**يَسْأَلُونَكَ**' kelimesi ile başlayan âyetlerdir.[86].

1.6. Mealcilik

1.6.1. Mealcilik Kavramı

Mealcilik kavramı Kur'ân-ı Kerîm'i yine Kur'âniyyûn ekolü gibi sadece Kur'ân'ın kendisiyle tefsir edilmesi gerektiğini savunan kitleye, muhalifleri tarafından atfedilen bir isimdir. Mealcilik esasen Kur'ân'ı kendi diliyle anlamakta zorluk çeken ve Arap dilini öğrenmenin uzun ve meşakkatli olduğu düşüncesinde olan kişilerin farklı bir alternatif arayışı içerisinde olmasından dolayı ortaya çıkan bir akımdır. Bu fikri savunan kişilerin meallere verdiği büyük önem ve tavizler, ekolün Mealcilik adını almasına ve muhalifleri tarafından Kur'ân'ı sadece meal üzerinden anlamanın imkansız olduğu eleştirisini üzerine çekmesine sebep olmuştur. Meal; Kur'ân'ın Arapça dışında farklı bir dile eksik çevirisi anlamına gelmektedir.[87] Sonuç olarak Kur'ân'ı meal etme arzusundaki her kişi, metinden kendince anladığı anlamı ortaya koymakta ve bu anlam içerisinde şahsi bilgi ve tecrübeler büyük farklılık oluşturmaktadır.[88]

Mealcilik kavramı ilk bakışta Kur'ân'ı tercümesinden anlamaya çalışan bir düşünce yapısı olarak gözükse de aslında bu fikir içerik itibariyle Kur'âniyyûn ekolünün fikirleri

---

85 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 312,319.

86 Muhsin Demirci, "Esbâbu'n-Nüzûlün Kur'ân Tefsirindeki Yeri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 11-12 (1997) 8-9.

87 Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi*, 8. bs (İstanbul: İFAV, 2015), 258.

88 Öztürk, Mustafa. "*İslâmi Kökenciliğin Bir Tezahürü Mealcilik*", İslâmiyat 10, sy 1 (2007) 118.

ile benzeşmektedir. Mealciler Kur'ân'ı anlamaya çalışırken rivâyetleri Ehl-i Kur'ân'da olduğu gibi arka plana atmaktadır. Ekol içerisindeki araştırmacıların kimisi hadisleri tamamen uydurma olarak değerlendirirken[89] kimisi ise Hz. Peygamber zamanında hadislerin yazılmasının bizzat kendisi tarafından yasaklandığı rivâyetinden hareketle güvenilir kaynak olarak kabul edilmemesi gerektiğini ancak uydurma rivâyetler kadar sahih rivâyetler de olabileceğini iddia etmektedir.[90] Bu önyargılı yaklaşım içerisinde olan bazı Mealciler yeri geldiğinde kendi görüşlerini delillendirmek amacıyla rivâyetleri kullanmakta bir beis görmemektedir. Mealci olarak anılan kesimin genelde Arapçaya vâkıf olmayanlardan oluştuğu, ülkemizde Kur'âncı olarak anılan isimler ile bir tutulmaması gerektiği ifade edilmiştir.[91] Başta Yaşar Nuri Öztürk ve Mealci olarak anılan diğer bazı araştırmacıların akademik çalışmaları ve Arapçaya vâkıf olmaları bu iddiayı geçersiz kılmaktadır. Kur'âncı söylem ile Mealcilik arasındaki en bâriz farkın Arapça olduğu iddiası geçersiz kabul edildiğinde bu iki akımın Kur'ân'a dönme mottosu ile hareket etmesi aralarında bir fark olmadığını göstermektedir.

1.6.2. Mealcilik Ekolünün Ortaya Çıkışı

Mealci isimlendirmesi ekole muhalif olanlar tarafından verilmiş ancak kendileri tarafından kabul edilmemiştir. Türkiye'de çıkan bu akımın Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllara dayandığı ve günümüzde savunucuların gittikçe çoğaldığı bilinmektedir. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda insanların okuduğu kitabı daha net anlaması fikri esas alınarak Kur'ân-ı Kerîm Latin alfabesine bağlı kalarak Türkçeye çevrilmeye başlanmıştır. Meali yazan kişinin âyetten anladığı ve bazen daha net anlaşılması için parantez içerisinde eklemelerde de bulunduğu bu eserlerin sayısı 300'ü aşmış bulunmaktadır.[92] Mealcilik akımının geleneksel İslâm kültürüne ve hadis ilmine olan ön yargısı ve sert eleştirileri destekçi bulmasını zorlaştırmıştır. Onlara göre Kur'ân'ı herkes anlamalı ve anladığı dilden okumalıdır. Kur'ân'da ataları her halükârda taklit etmenin yanlış olduğu uyarısının,[93] geleneksel İslâm kültürünün ısrarla devam ettirilmesi içinde geçerli olduğu iddia edilmiştir. Moderniteye ayak uydurabilme arzusu taşıyan bu

---

89 Edip Yüksel, *Üzerinde 19 Var*, 3. bs (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2017), 24.

90 Yaşar Nuri Öztürk, *Arapçıllğa Karşı Akılcılığın Öncüsü İmamı Azam Ebu Hanîfe*, 13. bs (İstanbul: Yeni Boyut, 2009), 317.

91 Fatih Kanca, "Mealcilik Bir İhya Hareketi Midir?", içinde *İhyâ*, ed. Veysel Özdemir vd., c. 1 (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022), 138.

92 Hasan Elik- Muhammed Coşkun, Tevhit Mesajı: Özlü Kur'ân Tefsiri (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 300.

93 Bakara, 2/170.

düşünce, Müslümanların geçmiş İslâm alimlerinin fikir ve görüşlerini taklit etmekten kurtularak İslâm'ı günümüze yakışır şekilde yorumlamanın ümmet için daha faydalı olduğunu iddia etmiştir.[94] 1990'lı yıllara gelindiğinde ise özellikle kimi ilahiyatçı akademisyenlerin medya ortamlarını da kullanarak dile getirdiği bu söylem çok daha etkin bir konuma geldi. Bu kişilerin sloganı da Ehl-i Kur'ân gibi Kur'ân'ın tek başına yeterli olduğudur. Dinî geleneğin sorgulanması gerektiği, tarihsel süreç içerisinde oluşmuş olan düşüncelerin Kur'ân hakemliğinde incelenerek doğruluğunun saptanması ve ayıklanması gerektiği fikrini her ortamda dile getirdiler. Mealcilik diğer bir deyişle Kur'âncılık denilen akımın ortaya çıkış öyküsü bu şekildedir.[95]

Mealcilik ekolü İslâm dünyasının batı düşmanlığından kurtulması gerektiğini ve onların bilim yolunda çizdiği azimli ilerleyişin bizim dünyamıza da tesir etmesi gerektiğini şiddetle savunmaktadır. Müslümanlar batıyı ne kadar ahlaken aşağılasa da aslında kendileri ile batı dünyasının arasında ahlaken bir farklılık olmadığının hatta Türk dünyasının gitgide batı yaşantısına göre ahlaki boşluk ve yozlaşma içerisinde olduğunu savunmaktadır. Bu ahlaki gerileyiş aile ve eğitimsel yönden bir nebze uzak olsa da ticaret ve siyaset söz konusu olduğunda aynı şeyi söylemek pek mümkün görünmüyor.[96]

İslâm'ı anlama hususunda tek kaynak olarak Kur'ân-ı Kerîm'in görülmesi, hadislerin şer'î kaynak olarak kabul edilmemesi ve hadislerin Kur'ân'a arzı sonucunda müfessirin şahsi kanaatine göre aykırı olmadığının ispatlanması, araştırmamıza dahil ettiğimiz isimlerin ortak noktasıdır. Hadislerin Kur'ân'a arzı meselesi üstün körü geçilecek bir konu değildir. Nitekim bu konu hakkında, İslâm dünyası için büyük öneme sahip mezheplerin bile kendi aralarında ihtilafı söz konusudur. Arz meselesi aslında tabiri caizse kendilerini Kur'âncı veya diğer adıyla Mealci addeden kesimin kendi görüşlerinin temelini sağlamlaştırmak için sürekli olarak kullandığı bir metottur. Bu metodun kendilerinin kullandığı şekilde kullanılmasının altını ise Hz. Aişe'nin rivâyetleriyle temellendirmektedirler. Özellikle Hz. Aişe'nin ''*Muhakkak ki ölü, ehlinin üzerine bağırıp çağırmalarıyla azap duyar*''[97] hadisi şerifini '*Hiçbir günahkâr*

---

94 Mehmet Bağçivan, "Modernleşmenin Tefsirde İki Komplikasyonu: Kur'âncılık-Meâlcilik ve Tarihselcilik" 8, sy 1 (15 Haziran 2021): 7.

95 Recep Demir, "Kur'âncılık - Mealcilik Üzerine", *Vuslat Eğitim Kültür ve Düşünce Dergisi*, sy 2015 (Mayıs 2019): 10.

96 Mustafa Öztürk, "Çağdaşlık ve Çağdaş Dönem Kur'ân Yorumlarına Genel Bir Bakış", *İslâmiyât* VII, sy 4 (2004): 71-94.

97 Buhârî, ''Cenâiz'', 42, 43.

başkasının günahını yüklenmez'[98] âyet-i Kerîmesine arz etme sûretiyle karşı çıkmıştır diyerek bu hadiseyi kendilerine düstur edinmişlerdir. Çünkü Hz. Peygamberin hanımı böyle bir ilmi bu şekilde kullanıyorsa Mealci kesime göre biz de sahabenin izinden giderek aynı ilmi aynı şekilde kullanmalıyız. Burada göz ardı edildiği takdirde sert fikir ayrılıklarına sebep olan bir hususu dile getirmek gerekmektedir. Hz. Aişe bahsedilen hadisi Kur'ân'a arz etmemiş eksik telaffuz edildiğini bildirerek eksikliklerini gidermiştir. Ona göre rivâyetin eksik kısmı '*Allah, kafirin azabını, ehlinin üzerine ağlamasıyla artırır*'[99] cümlesidir. Bundan sebeple Arz meselesinin detaylı şekilde inceleme ve araştırma yapılmadan suistimal edilmesi sonucunda, deformasyonlar ortaya çıkmakta ve farklı fikir yapılarının tevellüdüne olanak sağlamaktadır. Hadislerin Arz'ı meselesinde fikir beyan edebilmek için dikkat edilmesi gereken hususlardan en önemlisi Hadis ilmindeki *Müşkilu'l-Hadis/Muhtelifu'l-Hadis* konularında da olduğu gibi Kur'ân'da birbiri ile çelişiyor gözüken âyetler için *Müşkilu'l Kur'ân* ilminin faydası göz ardı edilmemelidir. Be ekollerin bazı âyetler ile çelişki içerisinde olduğunu iddia ettiği rivâyetlerin bir başka âyet ile uyum içerisinde olması, Hadislerin Arz'ı meselesinin suistimal edilebilir oluşunun tahmin edilenden daha fazla olduğunu göstermektedir.[100]

1.6.3. Ekole Öncülük Eden İsimler ve Eserleri

1.6.3.1. Yaşar Nuri Öztürk

1951 yılında Trabzon'da mütedeyyin bir ailenin evladı olarak dünyaya gelen Öztürk, İlahiyat ve Hukuk Fakültesi mezunudur. Akademik hayatına ilk olarak İstanbul Üniversite İslâm Enstitüsü'nde başlayarak daha sonrasında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim görevlisi ve İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde dekanlık gibi görevlerde bulunmuştur. İlerleyen zamanlarda siyasete de atılarak Milletvekili olarak görev yapmasının ardından kendi partisini kurarak genel başkanlık yapmıştır.

İslâm'ın çağ dışı fikir yapısından kurtularak yaşanmasını arzulamış ve eserlerini de bu minvalde kaleme almıştır. Ona göre Kur'ân-ı Kerîm yardımcı bir kaynak olmadan anlaşılabilir mukaddes bir kitaptır. Hadislerin, Kur'ân'ın anlaşılmasında alternatif bir

---

98 Fâtır 35/18

99 Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî ez-Zerkeşî, Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler, çev. Bünyamin Erul (Ankara: OTTO, 2016), 37-39.

100 Furkan Çakır, "Hadislerin Kur'ân'a Arzının Suiistimali", *Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7, sy 1 (Haziran 2021): 145-75.

yol oluşturamayacağını, Kur'ân'ın salt anlamıyla yeterli kalınması gerektiğini savunmuştur.

Öztürk, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Tesettür, sarhoş edici şeyler ve diğer konular hakkında farklı yorumları sebebiyle büyük eleştirilere ve tepkilere maruz kalmıştır. Geleneksel İslâm anlayışının fikirlerini dikkate almamış, rivâyetlerin sınırlandırmasını kabul etmeyerek Arap dilinin esnek yapısı sayesinde âyetlerden kendi görüşlerini destekleyecek tarzda çıkarımlarda bulunmuştur.

1.6.3.1.1. Eserleri

1.6.3.1.1.1. Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meali

1988'de yazmaya başladığı ve 1993'de tamamladığı bu eser kendi fikirlerini net şekilde görmek isteyenler için temel bir eserdir. İslam geleneğinde temel olarak ihtilaf konusu dahi olmamış tesettür âyetleri hakkında, kendi çıkarımlarını bu eserinde kaleme almış ve tv programlarında görüşlerini emin bir şekilde duyurmuştur. Kur'ân'da geçen ''*Mümin kadınlara da söyle: Bakışlarını yere indirsinler. Cinsel organlarını/ırzlarını korusunlar. Süslerini/zînetlerini, görünen kısımlar müstesna, açmasınlar. Örtülerini/başörtülerini göğüs yırtmaçlarının üzerine vursunlar.*''[101] emrinin başı kapsamadığını iddia etmiştir.[102] Rivâyetlerin sınırlandırması olmadan mealler içerisinde birbirinden ne kadar farklı görüşler ortaya çıktığı bu eserde net şekilde görülmektedir.

1.6.3.1.1.2. Kurandaki İslâm

Öztürk'ün 1992'de neşrettiği bu eser '*muhtasar tefsir*' gibi gözükmektedir. Müellifin kendisi bu eserin Tefsir olmadığını, vahyin iniş sırasına bağlı kalınarak hazırlanmış bir meal olarak okumaya sunulduğunu beyan etmiştir.[103]

Bu eser diğer meal ve tefsirlerin aksine, Kur'ân âyetlerinin tamamını açıklamak veya tercüme etme amacı güden bir eser değil, soru cevap şeklinde sûrelerin anlatmak istediğine ve içerisinde ilk göze takılan soru işaretlerini açıklığa kavuşturma amacıyla yazılmış bir eserdir.

---

101 Nûr, 24/31.
102 Yaşar Nuri Öztürk, *Kuranın Temel Kavramları*, 25.bs, (İstanbul: Yeni Boyut, 2012), 1: 544-48
103 Yaşar Nuri Öztürk, *Kurandaki Din*, 49. bs (İstanbul: Yeni Boyut, 2018), 9.

1.6.3.1.1.3. Deizm

Yaşar Nuri Öztürk ölümünden bir sene önce yayınladığı bu eserinde '*Deizm*' olarak adlandırılan ve Allah'ın varlığı ve mükemmel oluşu haricinde yaşantımıza hiçbir etkisi olmadığı görüşünü savunan, bütün dinleri kabul etmeme fikri üzerine inşa edilmiş felsefi görüşü anlatmaya çalışmıştır.[104] Kitap içerisindeki deizm hakkındaki ılımlı görüşleri, deizm inanışını benimsemiş olabileceğini akıllara getirmiştir.

Eseri incelediğimizde Kur'ân'ın bize Allah ve Hz. Peygamber'e itaati zorunlu kılmadığını sadece Allah'ın birliğine inanmayı şart koştuğu iddia edilmektedir. Kur'ân içerisindeki diğer emirlerin sert bir dille emredilme sebebinin ise zorunluluk değil teşvik amacı taşıdığı ifade edilmiştir. Allah'ın her günahı affetmesi fakat konu şirk ve riya olduğu zaman bağışlayıcı olmaması bu fikirlere delil olarak gösterilmiştir.[105]

1.6.3.1.1.4. Edip Yüksel

1957'de Bitlis'in Norşin ilçesinde dünyaya gelen yazar, İdari Bilimler ve Edebiyat Fakültelerinde okumuş fakat siyasal nedenlerle eğitimini tamamlayamamıştır. '*İlginç Sorular*' kitabı ve dergilerde yazdığı bazı yazılar sebebiyle hapis cezası almış ve tutuklu olarak yargılanmıştır. Ehli sünnet görüşü çevresinde büyük alimlerden sayılan Sadreddin Yüksel'in oğlu, *Fatih Akıncıları* olarak bilinen grubun lideri Metin Yüksel'in kardeşidir. Eğitim hayatını Türkiye'de devam ettiremeyen Yüksel, Amerika'ya yerleşmiş ve Reşad Halife adında Mısırlı bir kimyacının Allah'ın elçisi olduğu iddiasına destek vermiştir.[106] 1986'dan sonraki İslâmi fikirleri ve Reşad Halife'yi Allah'ın elçisi ilan etmesi[107] sebebiyle mürted ilan edilmiştir.

1.6.3.1.2. Eserleri

1.6.3.1.2.1. Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar

Halen Amerika' da ikamet eden Türkiye'de de kitapları yayınlanmaya devam eden Yüksel, Kur'ân'ın yalnızca kendi metninden hareketle tefsir edilmesi gerektiğini savunmuştur. Basım onayı alan mealler içerisinde kendine göre yanlış bulduğu çevirileri alarak hataları ve sebeplerini açıklamaktadır. Rivâyetlerin Kur'ân tefsirinde referans

---

104 Hüsameddin Erdem, "Deizm", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994).

105 Yaşar Nuri Öztürk, *Tanrı, Akıl ve Ahlaktan Başka Kutsal Tanımayan İnanç Deizm*, 4. bs (İstanbul: Yeni Boyut, 2015), 94.

106 ''Edip Yüksel'', https://www.biyografya.com/biyografi/3173, Erişim 4 Kasım, 2023.

107 Edip Yüksel, *Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar*, (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 1988), 67.

kabul edilmemesini kesin bir dille reddeden Yüksel, Buhari ve Müslim gibi sahih hadis toplama amacı taşıyan eserleri rivâyetlerin uydurma olması sebebiyle gereksiz bulmuştur. Bu eserler ona göre Ehli sünnet, Ehli hadis gibi fikir yapısına sahip ekoller tarafından Kur'ân ile eş değer tutulmakta ve insanları büyük buhranlara sürüklemektedir.

Kur'ân'da kadınlar hakkındaki emir ve yasaklar hakkında yaptığı yorumlar ile dikkat çekmiştir. Kadınların başını örtme gibi bir zorunluluğu olmadığını, hayızlı iken namaz, kuran okuma ve oruç tutma gibi ibadetlerini rahatlıkla yapabileceklerini iddia etmiştir.[108] Allah ile beraber Peygamber dahi olsa hiç kimsenin adının zikredilmemesi gerektiğini savunan Yüksel, *'Böyle iken, Allah bir olarak anıldığı zaman ahirete inanmayanların yürekleri burkulur da O'ndan başkaları anıldığı zaman derhal yüzleri güler.'*[109] âyetiyle iddiasını delillendirmeye çalışmıştır. Âyet nüzul ortamından kopartılarak, müşriklerin kendi putları ile ilgili serzenişi Müslümanların Hz.Peygamber'i anması ile aynı kefeye konulmuştur. Kur'ân'da "*Kim Allah'a ve Resûl'üne iman etmezse, bilsin ki biz kâfirler için çılgın bir ateş hazırlamışızdır.*"[110] âyeti gereği Allah'a imandan hemen sonra Hz.Peygamber'in Resûl olduğuna iman emri gelmektedir. Başka bir âyette ise '*Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun.'* buyrulmuştur. Bu âyetteki '*Salat*' kelimesini yeri geldiğinde '*dua*' olarak kullanan Yüksel, burada da aynı şekilde kullanılmış olan '*Salat*' kelimesini '*desteklemek, teşvik*' olarak anlamıştır.[111] Arapça içerisinde bir kelimenin onlarca anlamı bulunmaktadır. Âyetlerin çevirisi yapılırken rivâyetlerin bu çevirilere getirdiği sınırlayıcılık, Kur'âniyyûn ve Mealci ekol tarafından göz ardı edilmektedir. Bunun sonucunda kelimelerin anlamı hakkındaki tercih, çeviriyi yapan kişinin bilgi ve tecrübesine kalmaktadır.

1.6.3.1.2.2. Üzerinde 19 Var

Kur'ân'a kendisini delil göstermenin kısır döngü olarak algılanmaması gerektiğini düşünen Yüksel, Kur'ân içerisinde matematiksel bir gizem olduğuna inanmaktadır. Bu gizemi detaylı şekilde âyetlerden örnekler vererek delillendirmeye çalışmıştır. Hadislere

---

108 Yüksel, *Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar*, 64.
109 Zümer, 39/45.
110 Fetih, 48/13.
111 Yüksel, *Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar*, 47.

itibar edilmemesi gerektiğini şiddetle savunmakta ve bu fikrini âyetler ile hadisleri kıyaslarken aralarındaki çelişkiyi ortaya çıkardığını iddia ederek göstermektedir.[112]

Eserinde müstakil bir başlık altında incelediği diğer bir hususta '*Besmele*' dir. Besmelenin harflerini kendi tercihiyle ayırarak 19 harf oluşturmak suretiyle, 19 kodlu matematiksel sistemin temeli olduğuna delil olarak sunmaktadır.[113] Besmelenin sayısı ile ilgili Ehl-i sünnet alimlerinden de benzer yorumlar yapılmış fakat bu sayının Kur'ân içerisinde genel bir gizeme sahip olduğu iddia edilmemiştir.[114] Kendi fikirlerini kitabında ispatlamaya çalışan Yüksel, son sayfalarında Hz.Peygamber'in 19 meselesini neden görmediği eleştirisine '*Kuran'da yaratılış ve astronomiyle ilgili âyetleri Muhammed Peygamber'den daha iyi anlayabiliriz*.'[115] diyerek açıklama getirmiştir.

112 Yüksel, *Üzerinde 19 Var*, 3.bs (İstanbul: Ozan Yayıncılık), 24-28.

113 Edip Yüksel, *Üzerinde 19 Var*, 85.

114 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 3. bs (Beyrut: Da'ru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, 1999), 1: 156; Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, ed. Ahmed el-Bardouni, 2. bs (Kahire: Da'rü'l Kütübü'l Mısriyye, 1964), 1: 92.

115 Yüksel, *Üzerinde 19 Var*, 208.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖRÜŞLERİ BAKIMINDAN KUR'ÂNİYYÛN VE MEALCİLİK

2.1. Îtikâdî Görüşleri Çerçevesinde Kur'âniyyûn ve Mealcilik

Îtikâd "*düğüm atmışçasına bağlanmak, bir şeye gönülden inanmak, gönülden benimsemek*" manasına gelmektedir.[116] Dinin inanç bölümünü oluşturan îtikâdî meseleleri ele alan bu kavram, ibadetlerin edâsı gibi fiziki meselelerden çok manevi konuları içermektedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra vukû bulan günümüzde hala güncelliğini koruyan ihtilafları ve doğuş sebeplerini bu başlık altında inceleyeceğiz. Îtikâdî meseleler her görüşün kendine göre şirk veya caiz kabul edildiği konuları barındırmaktadır. Geleneksel İslâm alimlerine göre inanılması zorunlu olan bir düşüncenin, Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekolüne göre haram veya şirk olarak kategorize edildiği çoğu fikir bu konu altında buluşmaktadır.

Îtikâdî meselelerde insanlara baskı yapılması doğru bulunmamaktadır. İnanç konularını içeren Îtikâd, zorlanıldığı taktirde insanlarda benimsemediği görüşleri kabulleniyor görüntüsü vermesi ve sonuç olarak münafık bir karaktere bürünmesine sebep olacaktır. Îtikâdî esaslar Kur'ân ve sünnette yer alması sebebiyle kesin bilgi ifade etmektedir. Bu hususların açık ve net olması, kaynağının kitap ve sünnet olması reddedilemez olduğuna işarettir. Bu sebeple bu meselelerin tamamına bir bütün olarak inanılması gerektiği ifade edilmektedir. İhtilaf meseleleri kesin olan îtikâdî meseleler üzerine değil zannî meseleler üzerine olmuştur.[117] Örnek olarak şefaat gibi bir kavramın varlığı hakkında değil de nasıl olacağı ve kime mahsus olacağı gibi ihtilaflar ortaya çıkmıştır.

---

116 Ahmet Saim Kılavuz, "Akaid", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989), Erişim 10 Ocak, 2024.

117 Tevfik Yücedoğru, "İtikad Esasları ve Özellikleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15, sy 1 (2006): 182-83.

2.1.1. Kazâ ve Kader

Dini inanışı olsun olmasın her türlü insanı yakından ilgilendiren bu konu İslâm dini için büyük önem arz etmektedir. Kadere ve kazaya iman etmek iman esaslarından sayılmaktadır.[118] Kader; her nesne ve olayın Allah'ın bilmesi, kazâ; her nesne ve olay için Allah'ın planını gerçekleştirmesi olarak tanımlanmıştır.[119] Barındırdığı içerik bakımından Mutezile, Cebriyye ve Kaderiyye gibi birçok mezhebin birbirinden çok farklı tanımlarına maruz kalan kader ve kazâ konusu, Kur'âniyyûn ve Mealci görüş için de Ehl-i sünnetten farklı olmuştur.

İmam Ebû Hanîfe kadere iman etmenin her Müslüman için vacip olduğunu[120] kitabının başında zikrettikten sonra kader hakkında müstakil bir başlık açarak açıklamaya çalışmıştır. Ebu Hanîfe'ye göre; Her şey hakkında daha yaratılmadan önce bilgi sahibi olan tek varlık Allah'tır. Dünya ve ahirette olacak olanların hiçbiri Allah'ın bilgisi dışında olamaz. Bütün bu bilgileri levh-i mahfuz içerisinde muhafaza etmektedir.[121] İmam Şafiî kulların iradesinin Allah'a ait olduğunu ve O dilemeden kimsenin dileyemeyeceğini, insanların her türlü amelinin Allah'ın yaratması ile olduğunu ifade etmiştir.[122]

Îtikâdî mezhep imamlarından Mâtürîdî kişinin yapmak istediği eylem sırasında istitâate (eylemi yapacak güç) sahip olmadığı yorumunda bulunmuştur. Bu güç Mâtürîdî'ye göre eylem sırasında fiille beraber Allah tarafından yaratılmaktadır.[123] Ehl-i Sünnet alimlerinin aksine Mutezile, kişinin eylemi yapacak güce sahip olduğunu, kendi fiilinin halikı olduğunu fakat bu yaratmanın Allah'ın yaratması ile benzer olmadığını ifade etmiştir.[124]

Kader insanların fiillerinin belirlenmiş olması değil bir rastlantı içerisinde olmadığını göstermektedir diyen Yaşar Nuri Öztürk, kaderi sünnetullah ile bağdaştırarak değişmez

---

118 Müslim, ''İman'', 1.

119 Yusuf Şevki Yavuz, "Kader", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001), https://islamansiklopedisi.org.tr/kader, Erişim 11 Ocak, 2024.

120 Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh, *el-Fıkhü'l Ekber* (Birleşik Arap Emirlikleri: Mektebetü'l-Furkan, 1999), 12.

121 Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l Ekber,* 29.

122 Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Menâḳıbü'ş-Şâfi'î,* ed. Seyyid Ahmed Sakr (Kahire: Mektebetü Dâru'l-Türâs, 1970), 1: 415.

123 Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't Tevhîd*, ed. Fathallah Khalif (İskenderiye: Daru'l Ce'mia'ti'l Mısriye, t.y.), 305-7.

124 Abdulhamit Sinanoğlu, "İslâm Düşüncesinin İlk Özgürlükçü Hareketi Mu'tezile'nin 'Kader' Anlayışı", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 7 (Mart 2006): 80-86.

tabiat kanunları olarak tanımlamıştır. Güneş ve Ay'ın değişmez seyrini, tabiat olaylarını da buna örnek olarak vermiştir. Kadere iman etmenin iman esasları arasında olmadığını iddia etmiştir. İnsanın kaderi için ''*İnsana gelince, onun için, kader kavramının, tabiat kanunlarının değişmezliği dışında herhangi bir değişmezlik getirilmesi söz konusu değildir. Çünkü insan, özgür iradeye sahip tek varlıktır.*'' tanımını yapmıştır.[125]

Kader inancının Ehl-i sünnetin de açıkladığı gibi insanların yaratılmasından önce her şeyin Levh-i Mahfuz'a yazılmış olması olarak algılamanın doğru olmadığını iddia eden araştırmacılara göre; bir insan Levh-i Mahfuz'a yazılmış olan kaderi gereği kafir olarak veya Müslüman olarak can vermez. Nitekim bir insan hayatı boyunca iyilik/kötülük yapsa ve hayatının sonunda kaderi gereği kafir/Müslüman olarak öleceği yazsa o şekilde ölür demek Kur'ân'a aykırı bulunmakta, insanın kaderinin kendi iradesi olduğu ifade edilmektedir.[126]

Kadere iman konusunda ihtilaf noktası, kaderin ne olduğu ve iman etmenin zorunluluğu meselesidir. Kur'âncı ve Mealci olarak adlandırılan gruplara göre kader bir iman meselesi değildir. Ancak Allah'ın her şeyi bir ölçü ve düzen üzere yaratması anlamı taşıması halinde iman etmek zorunludur denmektedir. İhtilaflı görüşlerin ortak payda da buluştuğu nokta ise insanların hür irade ile seçimlerde bulunabildikleridir. İnsan cüz'i iradesiyle bir fiili yapmayı seçer ve Allah külli iradesi ile onu yaratır. Bunu ''*Fakat âlemlerin rabbi Allah dilemedikçe siz (hiçbir şey) dileyemezsiniz!*''[127] âyetinden anlamaktayız. Allah'ın bu âyeti kerîmeden muradı, yapılan ve yapılacak olan tüm fiilleri yaratanın O olduğudur.[128]

Allah'ın her türlü noksanlıktan münezzeh olması, yarattığı şeylerin yapacakları hakkında ilim sahibi olması onun mutlak ilmindendir. Olacaklardan haberinin olmaması O'nun ilim konusunda eksik olduğu anlamına geleceğinden imanı zedelemektedir. İnsanların kaderinin yani yaptıkları ve yapacakları tüm şeylerin bir levhaya yazıldığı ''*Onların gelecek için yaptıkları her şeyi ve bıraktıkları her izi de yazıyoruz; aslında biz her şeyi apaçık bir ana kitaba -kaydetmekteyiz.*''[129] âyeti ile ifade edilmektedir. Ancak

---

125 Yaşar Nuri Öztürk, *Kuranın Temel Kavramları*, 25. bs,(İstanbul: Yeni Boyut, 2012), 1: 540-41.

126 *Kader "alın yazısı" mı? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan*, https://www.youtube.com/watch?v=1gH_gCTA0J4, 00:20 - 02:00, (YouTube, 2017), Erişim 12 Ocak, 2024.

127 Tekvîr, 81/29.

128 Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5: 566.

129 Yâsîn, 36/12.

bu âyeti amel defteri olarak çevirenler de olmuştur.[130] Allah mutlak ilmi sayesinde kullarından iman ettiği veya iman etmediği halde öleceğini bilmektedir. Öleceği zamana kadar hayır hasenatta bulunan kimsenin ölümüne yakın iblisin saptırması ile dinden çıkması da onun tercihidir. Aynı şekilde ölümüne kadar küfür üzere olan kişinin ölmeden önce iman etmesi de yine Allah'ın istemesi değil kulun iradesi ile istemesi ve Allah'ın da yaratması sebebiyledir. Allah bunları Kur'ân'da belirttiği üzere yaratma olmadan önce Levh-i Mahfuz'a kaydetmiştir. Kadere iman da Allah'ın bunları önceden bilmesi ve zamanı geldiğinde yaratması anlamını taşıdığından vaciptir.

Kaderin hür irade ile alakalı olan kısmından sonra birde insanın iradesi dışında karşılaştığı durumlar da bulunmaktadır. Alın yazısı olarak kültürümüze geçen ifadeden kastın bu olması da muhtemeldir. Zira kişinin anne babasının hatası olmamasına rağmen engelli doğması, evlendiği halde kısır olması sebebiyle evladının olmaması, trafikteki her kurala dikkat etmesine rağmen dikkatsiz bir sürücünün hatası sebebiyle kaza da vefat etmesi vb. gibi olaylar insanın iradesi dışında gerçekleşmektedir. Allah'ın her şeyi bir ölçü ve düzen içerisinde yaratması ve bu düzene harfi harfine uymasına rağmen farklı sonuçlara maruz kalan biri, kaderin ilerleyişi hakkında mutlak iradenin tamamen kişinin elinde olmadığına örnek olarak verilebilir. Bunları Allah'ın önceden bilerek Levh-i Mahfuz'a yazdırması ise insanın hür iradesine engel olduğu anlamına gelmemektedir.

2.1.2. Kıyamet Alâmetleri

İslâm dininde olduğu gibi diğer dinlerin neredeyse tamamında var olan Kıyamet kavramı, dünya yaşantısının sonunu ifade etmektedir. İslâm'a ve bazı dinlere göre kıyamet bir defaya mahsus olacak ve bitecek sonrasında ise âhiret hayatı başlayacaktır. Kıyamet inancı olan ve bunu zamanın devri sayan diğer dinlerde ise bu süreklilik arz ederek tekrarlayacaktır.[131]

İslâm dini Kıyameti dünya hayatının sonu olarak tanımlar ve Kur'ân'da olacaklar ile ilgili bilgiler verir. Hz. Peygamber'in rivâyetlerinde Kıyamet gününde olacak olan alametler hakkında daha detaylı bilgiler bulunmaktadır. Ancak bu bilgilere muteber

---

130 Mehmet Okuyan, *Meal-Tefsir*, ed. Ahmet Selim Okuyan (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021), 439.

131 Bekir Topaloğlu, "Kıyamet", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002), https://İslamansiklopedisi.org.tr/kiyamet, Erişim 13 Ocak, 2024.

gözüyle bakmayanlar için bu alametler, uydurmadan öte farklı bir değere sahip olamamıştır. Burada uydurmadan kasıt hadislerde geçenlerin gayb yani bilinmeyen gelecek ile ilgili olduğu bilgisidir. Konumuz olan ekollere göre Hz. Peygamber veya başka bir beşer gayb ile ilgili hiçbir bilgiye sahip olamaz, ona sahip olan tek varlık Allah'tır.

Kur'ân'da kıyamet alametlerinin nelerden ibaret olduğu hakkında bilgi bulunmamakla birlikte Ye'cûc ve Me'cûc'un gelmesinden[132], insanları saracak bir dumanın yayılmasından[133] ve Dabbetü'l-arzın zuhur edeceğinden[134] bahsetmektedir. Alâmetler hakkında teferruatlı bilgiyi Hz. Peygamber'in rivâyetleri sayesinde öğrenmekteyiz. Rivâyetlerde *eşrâtü's-sâa* olarak anılan kıyamet alâmetleri Hz. Peygamber'in ne zaman olacağı hakkında değil ne gibi olayların olacağı hakkında bilgi barındırmaktadır. Bu alametler, zamanı ve büyüklüğü hususunda farklı tasniflere tabi tutulmuştur. Zuhur etmiş, ediyor ve edecek olan alâmetler bulunmaktadır. Fiziki kurallara aykırı, görüldüğü an şaşkınlık ve korkuya neden olacak ve kıyamet saatine yakın olacak alâmetler büyük olarak gruplandırılırken, zinanın çoğalması, yüksek binaların yapılması, çocuğun anne babasına isyancı hale gelmesi vb. gibi insan doğasına aykırı olmayan alâmetler ise küçük olarak gruplandırılmıştır. Berzencî'nin bu gruplandırması sonraki müellifler tarafından da kabul görmüştür.[135]

YAŞAR NURİ Öztürk Kur'ân'da geçen alâmetleri kabul etmekle birlikte alâmetler hakkındaki rivâyetlerin uydurmadan ibaret olduğunu iddia etmiş, alâmetlerin çıkmaya devam ettiği ve etmeye devam edeceği görüşünde olan grupların delil olarak sunduğu âyetleri farklı şekilde te'vil ederek alâmet olarak kabul etmemişlerdir.[136] Öztürk alâmetler ile ilgili rivâyetlerin uydurma olduğu noktasında kaynak olarak İbn Teymiyye ve Muhammed b. Abdülvehhâb'dan etkilenen, mezhep imamlarını taklit etmeyi ve onlara saygı duymayı gereksiz gören fakat hadisleri terk etmeyi kesinlikle caiz görmeyen[137] Elbânî'nin eserlerinden faydalanmıştır. Ancak aynı hadis alimi kıyamete

---

132 Enbiyâ, 21/96.
133 Duhân, 44/11-12.
134 Neml, 27/82.
135 Yusuf Şevki Yavuz, "Kıyamet Alâmetleri", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002), https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyamet-alametleri, Erişim 14 Ocak, 2024.
136 Yaşar Nuri Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar)*, 8. bs (İstanbul: Yeni Boyut, 2000), 424.
137 Abdylkader Durguti, "Nâsırüddin el-Elbânî'nin Selefîlik Anlayışı ve Balkan Gençler Üzerindeki Etkisi", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 22, sy 2 (2012): 870,884,887.

yakın zuhur edecek olan Mehdî düşüncesine karşı çıkmamış aksine Mehdî gelecek diyerek Müslümanların kendilerini tembellik içerisine sokmamalarını tembih etmiştir.[138] Elbânî, Mehdînin zuhur edeceği ile ilgili rivâyetleri de sahih olarak kitabına almıştır.[139] Öztürk, Elbânî'nin zayıf hadisleri topladığı eserindeki birkaç rivâyetten hareketle kendi görüşünü savunmaya çalışırken sahih hadisleri topladığı rivâyetleri göz ardı etmiştir.

Edip Yüksel'in hadis rivâyetleri konusundaki sert tavrından bahsetmiştik. Aynı şekilde kıyamet konusunda alâmetler ile ilgili olan rivâyetlerin çoğunu kendi web sitesinde alıntı yapmış, siyasi veya art niyetli farklı düşüncelerle uydurulmuş olduklarını iddia etmiştir. Özellikle İstanbul'un fethi hakkında rivâyet edilen hadislerin tamamen uydurma olduğunu iddia ederek Fatih Sultan Mehmet hakkında hakaret içerikli cümleler kullanmıştır.[140] Müfessirler tarafından kıyamet alâmeti olarak yorumlanan Ye'cûc ve Me'cûc ile ilgili âyetleri farklı te'vil etmiştir. Kehf sûresinde geçen "*Dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cûc ve Me'cûc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir sed yapman için sana bir bedel ödesek kabul eder misin?*"[141] âyeti ve devamıyla ilgili "*Adalet ve barış üzerine kurulu çok uluslu bir uygarlığın iki nesil sürecek yönetiminden sonra, dünyanın son yıllarında iki düşman ülkenin tekrar güç kazanarak Müslümanlara saldıracakları anlaşılabilir mi bu âyetlerden?* " yorumunda bulunmuştur.[142] Genel olarak rivâyetleri kabul etmeyen Yüksel, âyetlerden çıkartılan kıyamet alâmetleri hakkında yorumların da (Mehdi'nin zuhuru ve Hz. İsa'nın nüzulü vb.) yanlış te'vil olduğunu iddia etmiştir.[143] Kıyamet hakkında Öztürk'ün de kabul etmediği bir yol izleyen Yüksel, kıyametin kopacağı zamanı Kur'ân'dan bazı matematiksel işlemler yaparak bulmaya çalışmıştır. Günümüzde insanların yağmurun yağacağı zamana ve rahimdekinin bilgisine ulaşılabilmesinden hareketle kıyamet saatinin de bilinebileceğini iddia etmiştir. Bu çalışmalar sonucunda hicri 1710 miladi 2280 yılında Kur'ân'da bahsedilen saatin geleceği sonucuna ulaşmaktadır.[144]

---

138 Nâsırüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-eḥâdîṣi'ṣ-ṣaḥîḥa ve şey'ün min fiḳhihâ ve fevâ'idihâ* (Riyad: Dâru'l Marife, 1995), 4: 42-43.

139 Elbânî, 2: 328.

140 "İstanbul'un Fethi ve Kıyamet Alametleri", https://19.org/tr/kiyamet-alametleri/, Erişim 24 Mayıs, 2024.

141 Kehf, 18/94.

142 Edip Yüksel, *Mesaj (Kuran Çevirisi)* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2013), 265.

143 Yüksel, *Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar*, 20-21.

144 Yüksel, 72-73.

Klasik kaynaklarda ‘‘*mugayyebat-ı hams*’’ olarak geçen Lokmân suresinde[145] Allah haricinde hiç kimsenin bilemeyeceği beş şeyden bahsedilmektedir. Bunlar kıyametin zamanı, insanın yarın ne elde edeceği ve ne zaman öleceği, rahimdeki bebeğin cinsiyeti ve yağmurun ne zaman yağacağı bilgisidir.[146] Klasik kaynakların yazıldığı tarih itibariyle hava durumu ve hamile kadınların karnındaki bebeğin cinsiyetinin de kesinlikle bilinemeyeceği bilgisi normal karşılanmaktadır. Ancak günümüzde hava durumu yakın zaman için ve rahimdeki bebeğin cinsiyeti doğmaya yakın aletler ile bilinebilmektedir. Günümüz müfessirleri ilgili âyetten kıyametin zamanı, yarın ne elde edileceği ve ne zaman ölüneceği bilgisinin sadece Allah’a ait olduğu yağmurun zamanı ve rahimdekinin bilgisinin bu kapsama girmediğini ifade etmektedirler.[147]

Mehdi’nin zuhur etmesi, Hz. İsa’ nın nüzulü, Ye’cûc ve Me’cûc adında bir topluluğun hapsedildikleri yerden çıkması gibi büyük alâmetleri kabul etmeyen araştırmacılara göre klasik kaynaklarda bu alametler ile ilgili delil olarak gösterilen âyetler, bu eserlerde bahsedildiği gibi anlaşılmamalıdır. Mehdi gelmiştir ve o Hz. Peygamber’dir. Başka bir Mehdi’nin gelmesi ile ilgili rivâyetler doğru değildir. Hz. İsa ölmüştür ve tekrar nüzul edeceğinden bahsedildiği iddia edilen âyetler yanlış yorumlanmıştır.[148] Ye’cûc ve Me’cûc belirli bir topluluk değil her vakit var olan ve insanlar arasında bozgunculuk çıkartan toplulukların temsili adıdır. Bu gibi söylemler eğer ki kıyamet alâmeti olarak empoze edilmek isteniyorsa, kıyametin bundan sonra ortaya çıkacak bir alâmeti yoktur.[149] Mealcilik ekolü de kıyamet alâmetlerini reddetmek amacıyla bu tarzda yorumlar yapmıştır.

Kıyamet alametleri hakkında sahih rivâyetler[150] günümüze kadar ulaşmış ve bunların içerisinde zaman belirtilmeksizin neler olacağı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ehl-i sünnet îtikâdına göre Mehdi’nin gelişi, Deccal ve Ye’cûc ve Me’cûc ile ilgili rivâyetler sahih ve kabul edilmektedir.[151] Kur’âniyyûn ekolünün alametler hakkında yaptığı yorumlara dair detay bulunmamaktadır. Ancak rivâyetleri reddetmeleri sebebiyle hadislerde

---

145 Lokmân, 31/34.

146 İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân* (Mekke-i Mükerreme: Da’ru’t-terbiye li’t-Türâs, t.y.), 20: 162.

147 Hayreddin Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 3. bs (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 4: 344-45.

148 Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008), 1: 115 ;‘’Âl-i İmrân Suresi’’, https://www.kuranokuyan.com/3-aliimran-suresi-54-âyet, Erişim 24 Mayıs, 2024.

149 *Yecüc, Mecüc ve Deccal nedir? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan* (YouTube, 2021), https://www.youtube.com/watch?v=v8J3jMVXPAY, Erişim 16 Ocak,2024.

150 Buhârî, “Fiten”, 4-5, 22, 24, “‘Itḳ”, 8, “Cihâd”, 95, “Nikâḥ”, 110.

151 Yavuz, “Kıyamet Alâmetleri”.

anlatılanları da kabul etmedikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Mealcilik ekolü de kendi içerisinde benzer yorumlarda bulunmuş, bu yorumlara katılan araştırmacılar da olmuştur.

Kıyamet ve alametleri hakkında yapılan yorumlardan sonra gayb konusunu ele almak daha doğru olacaktır. Bunun sebebi; konu içerisinde ele alınan âyet ve rivâyetlerin gayb meselesini de içine almasıdır. Rivâyetlerde Hz. Peygamber'in yaşadığı zamandan sonraki olayları işaret etmesi Allah'ın izni dahilinde gayb hakkında bilgi sahibi olduğu sonucuna varmaktadır. Bu sonuç ehli sünnete göre doğru olsa da modern anlayışa göre caiz değil ve Allah'a ait olan bir özelliğin beşere nispet edilmesi sebebiyle şirktir.

2.1.3. Gayb

Gayb "*beşeriyete ait özellikler ile bilinemeyen varlıklar, ilişkiler ve oluşlar*" olarak tanımlanmaktadır. Gayb hakkında bilgi alınabilecek iki kaynağın olduğu, bunların vahiy ve ilham olduğu da bu bilgiler içerisinde yer almaktadır. İlhamın genel bir bilgi hükmünde olmadığı sadece gelen kişiyi ilgilendirdiği ifade edilmiştir.[152] Allah (c.c) Müslümanlardan gayba iman etmelerini istemiş ve bunu Kur'ân'da *"(Onlar) gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar*" âyeti ile ifade etmiştir.[153]

Gaybın sadece Allah'ın bilgisi dahilinde olduğu, Kur'ân-ı Kerîm'de açık şekilde geçmesi sebebiyle tartışmaya açık değildir. Konu ile ilgili âyetler şu şekildedir; "*Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez*"[154], "*Gaybı O bilir, gizlisini kimseye açmaz; ancak elçi olarak seçtiği başka*"[155], "*Gaybı bilmek Allah'a mahsustur*"[156]. Âyetlerden de anlaşıldığı üzere gayb bilgisinin sahibi yalnızca Allah'tır. Cin suresinde de belirttiği üzere elçi olarak seçtiği peygamberleri ile bunu paylaşabilmekte ve buna da vahiy denmektedir.

Kıyamet günüyle ilgili bazı gaybî bilgilerin Hz. Peygamber ile vahiy aracılığıyla paylaşılması onun nübüvvetini kanıtlamak içindir.[157] Mutezile alimlerinden olan Zemahşerî '*elçi olarak seçtiği başka*' ifadesi sebebiyle peygamberlerin mucize gösterebileceğini fakat hiçbir beşerin keramet gösteremeyeceğini, fal ve astroloji ile

---

152 Hayreddin Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 3. bs (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 1: 71-72.
153 Bakara, 2/3.
154 En'âm, 6/59.
155 Cin, 72/26-27.
156 Yûnus, 10/20.
157 Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5: 481.

gaybın bilinemeyeceğini ifade etmiştir.[158] Gaybın Allah tarafından sadece peygamberlere bildirileceğini savunarak Peygamber dışında hiç kimsenin böyle bir nimete mazhar olamayacağını iddia etmektedir.[159] Zemahşerî'nin konu hakkındaki bu görüşü Râzî tarafından eleştiri almıştır. Ona göre bu âyet ahiret ile ilgili olması sebebiyle konuyu keramet ile bağdaştırmak mantıksızdır.[160] Burada dikkat edilmesi gereken nokta îtikâdî meselelerin çoğunda Ehl-i sünnet ile büyük ihtilaflar yaşayan Mutezile alimlerinin bile Peygamberlerin Allah'ın izni dahilinde gaybı bilmesini kabul etmeleridir.

Mealcilik ekolünün temsilcileri ve Kur'âncılar, Ehl-i sünnetin Hz. Peygamber'in Kur'ân dışı vahiy aldığı görüşüne karşı çıkmıştır.[161] Edip Yüksel hadis rivâyetlerini toplayan büyük İslâm alimi Buhârî gibi isimlere '*ilkel yalancılar*' diyerek hakarette bulunmuş, hadis ve sünnete verilen değerin insanları İslâm çizgisinden uzaklaştırdığını iddia etmiştir. Hz. Peygamber'in Kur'ân dışı vahiy aldığı ile ilgili rivâyetlerin iftiradan ibaret olduğunu iddia ederek bunu kabul etmediğini söylemiştir.[162] Muhaddislere yaptığı sert eleştirileri ve rivâyetlerin çoğunu uydurma olarak görmesi ile tanınan Yaşar Nuri Öztürk de aynı şekilde vahyin yalnızca yazılı olan ve tilavet edilen Kur'ân'dan ibaret olduğunu ifade etmiştir. Necm suresinde geçen "*Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O (size okuduğu), kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir.*"[163] âyeti ile Hz. Peygamber'in Kur'ân dışında söylediklerinin de vahy-i gayr-i metluv olabileceğini dile getiren Ehl-i sünnet alimlerine itiraz ederek, âyette kast edilenin sadece Kur'ân olduğunu ısrarla belirtmektedir.[164]

Gaybın iki çeşit olduğu söylenmektedir. Bunlardan mutlak yani Allah'ın bilgisi dahilinde olan, kimsenin onun izni olmadan ulaşamayacağı gaybî bilgilerdir. İzâfî ya da diğer adıyla nisbî gayb ise bazılarına göre gayb iken bazılarına göre gayb olmayan bilgilerdir. Hz. Peygamber'e miraç hadisesinde gördükleri gayb değil iken tüm insanlığa

---

158 Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, ed. Mustafa Hüseyin Ahmed, 3. bs (Kahire: Dâru'l Reyyan, 1987),4: 632-33.

159 Mehmet Seyid Gecit, "Mu'tezile'nin Şefaat, Nesih ve Keramet Konularındaki Âyetlerle İlgili Te'villerinin Analizi", *Genç Mütefekkirler Dergisi* 4, sy 1 (Haziran 2023): 199.

160 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 3. bs (Beyrut: Da'ru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, 1999), 30: 678.

161 *Kur'ân'da olmayan vahiy var mı? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan* (YouTube, 2020), https://www.youtube.com/watch?v=rjyLWntN21s, Erişim 23 Ocak, 2024 ; *Vahy-i Gayri Metluv - Mustafa İslamoğlu* (YouTube, 2018), https://www.youtube.com/watch?v=VIby7T8n4K, Erişim 23 Ocak, 2024.

162 Yüksel, *Üzerinde 19 Var*, 32.

163 Necm, 53/3-4.

164 Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar)*, 524-25.

gayb durumundadır.[165] Öztürk izâfî gayba örnek için soğanı eline alan kişi için soğanın dışının zahir içinin gayb durumunu taşıdığını ifade etmektedir. Peygamberlerin de izâfî gayb sahibi olabileceklerini, Kur'ân'da bahsedildiği gibi mutlak gayb ile bilginin hiçbir Peygamberde olmadığını iddia etmiştir.[166]

Peygamberlerin gaybı bilmediği görüşüne Kur'ân'dan getirilen delillerden biri de "*Allah'ın peygamberleri toplayıp da onlara "Size ne cevap verildi?" diye soracağı gün onlar "Bizim bir bilgimiz yok. Bütün gizlileri tam olarak bilen yalnız sensin*" âyetidir. Bu âyetten hareketle Peygamberlerin mahşer günü kendilerine sorulan soru karşısında gaybı bilmemelerinden dolayı cevap veremedikleri yorumu yapılmıştır. Ancak âyette kıyamet gününden bahsedilmesi sebebiyle soruya muhatap Peygamberlerin getirdikleri buyruk ve yasaklara insanların ne tepki verdiğinden habersiz olması, o günün dehşeti sebebiyle korkularından veya Allah'a gösterilen tâzim ve saygı sebebiyle böyle cevap verdikleri yorumu yapılmıştır.[167]

Allah tarafından Hz. Peygamber'e Kur'ân dışında gaybî bilgi verildiği hususu da en önemli ihtilaf konularından biridir. Bu mesele genel olarak vahy-i gayr-i metluv başlığı altında detaylı incelenecek olsa da burada özet olarak bahsetmek gerekmektedir. Hz. Peygamber'in Kur'ân dışı vahiy aldığı iddiasına delil olarak sunulan âyetlerden en önemlisi "*Hani peygamber, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti. Eşi bunu başkalarına aktarıp Allah da durumu peygambere açıklayınca peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti. Eşine konuyu anlatınca o, "Bunu sana kim haber verdi?" diye sordu. "Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana bildirdi" diye cevap verdi.*" âyetidir. Burada Hz. Peygamber'e iletilen bilginin Kur'ân'da geçmemesi sebebiyle vahyi metluv harici bir vahiy ile bilgilendirildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu yorumun mantıklı olmadığını ifade eden araştırmacılar, Hz. Peygamber ile sürekli beraber oldukları için hanımlarının vahyi gayri metluv alması durumunda bundan haberdar olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Bundan haberdar olan hanımlarının ise '*Bunu sana kim haber verdi?*' gibi bir soru sormaması, bu bilginin Allah'tan gelmiş olabileceğini iddia etmektedirler. Hz. Peygamber'in '*Allah bana bildirdi*' sözünün ise bir izafe olduğunu ve bildirenin kim olduğunu söylemediğini iddia

---

165 Mehmet Yıldız, "Gayb Meselesi ve İbn Berrecân'ın Keşfi Üzerine Bir Değerlendirme", *Kelam Araştırmaları Dergisi* 12, sy 2 (2014): 378-79.

166 Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar)*, 223-24.

167 Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984), 7: 99.

etmektedirler.[168] Hz. Peygamberin hanımları, Hz. Peygamber'in Kur'ân'dan ayrı vahiy aldığını bilseler dahi bu soruyu sormaları muhtemeldir. Nitekim Peygamber eşleri bu gizli bilginin Allah tarafından verildiğinden de habersizdirler. Hz. Peygamber'e kimin aktardığını bilmeyen hanımları başka bir eş tarafından aktarıldığından şüphe ederek sorma ihtiyacı duymuş olabilirler. Sonuç olarak Hz. Peygamber'in Allah tarafından Kur'ân dışı gaybî bilgi aldığı âyetler ile de ispatlanmış olmaktadır.

Hz. Peygamber'in gayb bilgisini sadece Kur'ân'daki gaybî bilgilerle mi elde ettiği yoksa Kur'ân dışı gaybî bilgiler alıp almadığı konusu tartışmalara sebep olmuştur. Bazı araştırmacılar mutlak gaybı bilmesinin imkansızlığını savunurken, etrafında olup bitenleri önceden bilmediğini örneğini delil olarak kullanmışlardır.[169] Ancak önceki paragraflarda bahsettiğimiz gibi Ehl-i sünnet alimlerinin görüşü Hz. Peygamber'in sadece Allah'ın bildirdiği bazı mutlak gaybî bilgilerden haberdar olduğudur.

2.1.4. Hz. İsa'nın Nüzulü

Babası olmadan dünyaya gelişi ve Allah tarafından göğe çekilmesi ile hakkında muhtelif görüşler öne sürülen diğer bir Peygamber ise Hz. İsa'dır. Müslümanlar için babasız dünyaya gelmiş olması tartışma konusu olmamış fakat diğer Peygamberler gibi mucize göstermesi, Hz. İsa'nın göğe çekildikten sonra tekrar dünyaya indirileceği konusu araştırmacılar arasında ihtilaf konusu olmuştur.

Hz. İsa'nın nüzulü ile ilgili olarak sadece hadis rivâyetleri değil Kur'ân'dan âyetler de bulunmakta ve bu âyetler çok farklı te'vil çeşitlerine maruz kalmaktadır. Bu yorumlar, Hz. İsa'nın bir beşer vesilesi ile değil direk Allah tarafından arada herhangi bir beşerî faaliyet olmaksızın semaya çekildiği ve dünyaya geri gelmeyeceği görüşü, bir diğeri de dünyadan kendi bedeni ile beraber semaya çekilerek kıyamet alametlerinden biri olarak tekrar dünyaya ineceği görüşüdür.

Allah'ın Hz. İsa'yı kendi katına yükseltmiş olduğuna Kur'ân'dan getirilen delillerden biri "*Allah buyurmuştu ki: "Ey Îsâ! Ben seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni o inkârcılardan arındıracağım ve sana tâbi olanları kıyamet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım."*[170] âyetidir. Bu âyetten farklı yorumların çıkmasına sebep olan en büyük etken '*teveffâ*' kelimesidir. Mealci ekolünün temsilcileri

---

168 Mehmet Yaşar Soyalan, *Vahiy Savunması-Kuran Dışı Vahyin İmkansızlığı* (İstanbul: Anka Yayınevi, 2005), 284-85.

169 Soyalan, *Vahiy Savunması-Kuran Dışı Vahyin İmkansızlığı,* 576.

170 Âl-i İmrân, 3/55.

ve *Kur'ân Talebesi* olarak bilinen araştırmacılar bu âyetten maksadın, Allah'ın Hz. İsa'yı ruhu ve bedeni ile birlikte kendi katına yükselterek öldürdüğüne delil olduğunu iddia etmektedirler. Buradaki *teveffâ* kelimesi "*almak ve kabzetmek*" anlamında kullanılmıştır. Bu sonuç itibariyle âyetin anlamı "*Ben seni yerden ruh ve bedeninle tastamam alacağım ve ölmeden semaya yükselteceğim*" demektir.[171] İbn Kesîr, Taberî ve Suyûtî gibi âlimler ise rivâyetlerin desteğiyle aynı âyetten, Hz. İsa'nın semaya çekildiği ve kıyamete yakın tekrar nüzul edeceği sonucunu çıkarmıştır.[172]

Mâide sûresinde geçen "*Allah, "Ey Meryem oğlu Îsâ! İnsanlara sen mi 'Allah'ın dışında beni ve annemi birer tanrı kabul edin' dedin?" buyurduğu zaman o şu cevabı verir: "Hâşâ! Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim şüphesiz sen onu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, ama ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlileri tam olarak bilen yalnız sensin. Ben onlara ancak senin bana emrettiklerini söyledim; 'Benim de rabbim sizin de rabbiniz olan Allah'a kulluk edin' dedim. İçlerinde bulunduğum sürece onların yaptıklarına tanık idim. Fakat sen beni vefat ettirdikten sonra onların halini bilip gören sadece sensin. Sen her şeye şahitsin."*[173] âyetinden anlaşılan, Hz. İsa'nın göğe çekilmesinden sonra insanlar onu ve annesi Meryem'i tanrı olarak görmeye başlamışlar ve sonuç olarak teslis inancı ortaya çıkmıştır.[174] Bu âyetteki geçen diyaloğun aslında kıyamet günü gerçekleşeceği fakat öncesinde bunu vahyederek dalalete kapılanların uyarılmasının hedeflendiği ifade edilmiştir. Tıpkı Sebe sûresinde kıyamet günü ile ilgili olarak "*Korkuya ve telâşa kapıldıklarında onları bir görsen! Artık kaçış-kurtuluş yoktur, yakın bir yerden yakalanmışlardır*." diyerek verilen örnek gibi.[175] Bu yorum Kur'ân'ın üslubu sebebiyle makul gözükmektedir. Nitekim Tebbet sûresinde de Ebû Leheb'in ahiretteki durumu daha hayatta iken anlatılmakta ve bütün insanlar için uyarı mahiyeti taşımaktadır.

Kur'âniyyûn ekolünün bu konuda yaptığı yorumlara net şekilde ulaşamamakla birlikte, Kur'ân'ı tefsir etme metotlarının içerisinde hadis rivâyetlerine ve kendilerinden önceki yorumlara yer vermemeleri sebebiyle, Hz. İsa'nın nüzulü hakkında Mealci ekol ile

---

171 Hüseyin Çelik, "İsa'nın (a.s.) Vefatı ve Semaya Yükselmesi", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 3, sy 2 (Ekim 2019): 448.

172 Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, ed. Sami bin Muhammed el-Salama, 2. bs, 8 c. (Da'rü't-Tayyibe, 1999), 2:47; es-Suyûdî Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâluddîn, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8 c. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.), 2:227; İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 24 c. (Mekke-i Mükerreme: Da'ru't-terbiye li't-Türâs, t.y.), 6:455.

173 Mâide, 5/116-17

174 Çelik, "İsa'nın (a.s.) Vefatı ve Semaya Yükselmesi", 450.

175 Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* (Şam: Da'ru İbn Kesîr, 1993), 2:108.

benzer görüşe sahip olduklarını tahmin etmekteyiz. Mealci ekolün bu konu hakkındaki görüşlerini incelediğimizde ise Yaşar Nuri Öztürk, Hz. İsa ile ilgili yapılan yorumların aslında Yahudilik ve Hristiyanlık gibi dinlerden etkilenerek ortaya çıkmış olabileceğini iddia etmektedir. Yahudilerin de İlyas Peygamberin göğe çıkarıldığına ve geri geleceğine inandıklarını, Hristiyanların da aynı inanışı Hz. İsa için benimsediğini ve bu yorumların İslâm akidesine geçerek Müslümanların Hz. İsa'nın tekrardan nüzul edeceği fikrine kapıldıklarını iddia etmiştir. Bunu eleştirirken, aklını kullanmayan Müslümanların tarih boyunca kendilerini kurtaracak bir kurtarıcı hayallerine kapıldığını ifade etmektedir.[176] Edip Yüksel ise kendi kaleme aldığı mealinde ilgili âyetde geçen kıyamet kelimesini farklı olarak ''*diriliş günü"* olarak çevirmiş ardından âyet hakkında; Hz. İsa'nın ruhunun bir daha dönmemek üzere göğe çekildiğini, dünyada kalan bedeninin ise biyolojik olarak yaşamaya devam ettiğini ve düşmanları tarafından işkenceye maruz kaldığını iddia etmiştir.[177] Yüksel'in diğerlerinden oldukça farklı olan çevirisi aslında ''*Halbuki onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler*''[178] âyeti ile çelişmektedir. Bu âyette Hz. İsa'nın bedeni ile birlikte düşmanlarından korunduğu ve başka birisinin ona benzetilmesi sebebiyle çarmıha gerilenin o kişi olduğundan bahsedilmektedir.[179]

Her konuda olduğu gibi Kur'âniyyûn ve Mealci ekolün fikirleri rivâyetler ile çatışmaktadır. Rivâyetleri Kur'ân'a arz ettikten sonra kabul eden Mealci ekol, Hz. İsa konusunda rivâyet edilen hadisleri âyetin çevirisi ile uyuşmaması sebebiyle Kur'ân'a arz ederek reddetmiştir. Nitekim onlara göre âyette geçen *teveffâ* kelimesi diğer insanlar gibi öldüğünü ve geri gelmeyeceğini işaret etmektedir. Sahih rivâyetleri toplaması sebebiyle Ehl-i sünnet ve birçok îtikâdî mezhebe göre muteber kaynak olarak görülen Sahîh-i Buhârî'de bu konu ilgili Ebû Hureyre'den sahih senetle ''*Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Meryem'in oğlu aranızda adil bir hükümdar olarak inecek, haçı kıracak, domuzu öldürecek, haracı kaldıracak ve parayı kimsenin kabul etmeyeceği kadar bollaştıracak.*''[180] hadisi aktarılmıştır. Âyetlerin te'vili ve rivâyet edilen sahih hadisler, Hz. İsa'nın tekrardan nüzul edeceğine ve ''*Her canlı ölümü tadacak ve*

---

176 Yaşar Nuri Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar)*, 8. bs (İstanbul: Yeni Boyut, 2000), 421.

177 Edip Yüksel, *Mesaj (Kuran Çevirisi)*, 76.

178 Nisâ, 5/157

179 Hayreddin Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 3. bs, (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 5:176-78.

180 Muhammed b. İsmâil Buhârî, "Peygamberler", içinde *Sahîh-i Buhârî*, (Şam: Da'rü'l Yemameh, 1993), 3:272.

sonunda dönüp huzurumuza geleceksiniz.''[181] âyeti Kerîmesi üzere diğer insanlar gibi öldürüleceğine işaret etmektedir.

Hz. İsa'nın tekrardan dünyaya gelerek Müslümanlara öncülük etmesi kimi araştırmacılara göre hem Kur'ân'a iftira sayılmakta hem de Hz. Peygamber'in son peygamber sıfatını yok etmektedir.[182] Günümüz muhaddisleri bu konuda Hz. Musa ve Hz. İsa örneğini vermişlerdir. Hz. İsa'nın Peygamberliği nasıl kendisinden önce gelen Hz. Musa'nın Peygamberliğine bir zarar vermiyorsa aynı şekilde tekrar nüzul ettiğinde farklı bir şeriat getirmeden Hz. Muhammed'in şeriatıyla hükmedecek olması onun son Peygamber oluşunu değiştirmeyecektir.[183]

2.1.5. Ahiret Olgusu

Dünya hayatının sonrasında devam edecek olan hayat olarak anlamlandırılan âhiret ifadesi âhir kelimesinin müennesidir. Bu kavram tanrı anlayışı olan neredeyse bütün dinlerde mevcuttur. Semavi dinlerde birbirine benzer ifadeler kullanılsa da İslâm dininin ahiret inancı farklıdır.[184] Farklı görüşler İslâm dini içerisinde de meydana gelmiştir. Özellikle cehenneme girenlerin ebedi kalıp kalmayacağı, cennet ve cehennemin nasıl bir mekân olduğu ve orada nasıl mükafatlar ve cezalar ile karşılaşılacağı bu ihtilafların başlıcalarındandır.

Ehl-i sünnet itikadında ahiret, dünyada iyi ve kötü söylenilen söz ve yapılan fiillerin karşılığının eksiksiz şekilde verileceği yerdir. Allah ''*Herkesin yaptığı iyiliği de işlediği kötülüğü de önüne konmuş olarak bulacağı gün, (insan) ister ki kendisi ile kötülükleri arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah kendisi hakkında sizi uyarıyor. Allah kullarına çok şefkatlidir*.''[185] âyeti ve benzerleri ile insanları uyarmaktadır. İnsana dünya hayatı sonrasında bir hiçliğin olmadığı anlayışı yükleyerek hem öldükten sonra hiç olma korkusundan arındırarak manevi olarak boşluğa düşmesini engellemekte hem de yaptıklarını daha ölçülü ve düşünerek yapmasını sağlamaktadır.

---

181 Ankebût, 29/57.

182 *Hz. İsa ve Mehdi gelecek mi? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan* (YouTube, 2021), https://www.youtube.com/watch?v=MUKDqvx9K5A, Erişim 28 Ocak, 2024.

183 ''Hz. İsa Peygamber Olarak Mı, Ümmet Olarak Mı İnecek?'', https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/hz-isa-peygamber-olarak-mi-ummet-olarak-mi-inecek/, Erişim 24 Mayıs, 2024.

184 Bekir Topaloğlu, "Âhiret", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988), https://İslamansiklopedisi.org.tr/ahiret, Erişim 24 Mayıs, 2024.

185 Âli İmrân, 3/30.

Kur'âniyyûn ekolü âhiret konusunda kendi içerisinde farklı yorumlar yapmıştır. Bu yorumlar Ehl-i sünnet akidesinin âhiret inancına tamamen zıt durumdadır. Ekolün bazı temsilcileri mürted ilan edilmiştir.[186] Mürted olarak görülmelerinin ana sebeplerinden birisi de âhiret inancı hakkındaki fikirleridir. Ekolün fikri yapısını oluşturan Seyyid Ahmed Han ve bazı arkadaşları cennet, cehennem ve oradaki ceza ve mükafatların aslında var olmadığını iddia etmektedir. Onlara göre temsilden ibaret olan bu ifadeler, günümüz insanlığının mükafat ve azap tasavvurlarının değişmesi göz önüne alındığında o zaman ki Arap toplumunun beklentilerini karşılamaktan ibarettir. Gulam Ahmed Pervîz, Ahmedüddin Amritsarî ve diğerleri ise cennet ve cehennem kavramlarının bir mekan olmadığını, cennetin dünyada rahat bir hayat geçirmeyi cehennemin ise dünya hayatının zorluklar içerisinde geçmesini temsil ettiğini iddia etmektedirler. Bu fikirler içerisinde Ehl-i sünnet akidesine göre elle tutulabilir tek yorumu Abdullah Çekrâlevî ve arkadaşları yapmıştır. Onlara göre geleneksel İslâm'ın inanışından farklı olarak cennet ve cehennem, şu an yaratılmış halde değil kıyamet sonrası yaratılacaktır.

Mealci ekolden Edip Yüksel'e göre cennet ve cehennem kavramları mecazdan ibarettir.[187] Yaşar Nuri Öztürk cennet ve cehennem kavramları için "*bir eylemin karşılığıdır"* ifadesini kullanmıştır. Bu kavramlar için kapalı veya mekan olması fikrinin Kur'ân'a aykırı olduğunu, bunların bir ruhsal algılama olduğunu iddia etmiş ve Muhammed İkbal'in "*Cennet mekânlar değil, hallerdir*" sözünü alıntı yaparak fikrini beyan etmeye çalışmıştır.[188] Bir başka eserinde de cennet ve cehennemin hazır vaziyette olmadığını yani şuan için yaratılmamış olduğunu sonrasında ise her insan için bulunduğu yerde kendisine nimet veya ceza imkanı sağlanması anlamına geldiğini iddia etmiştir.[189] Bu yönden Yüksel ve Öztürk'ün görüşlerinin Ahmed Han, Çekrâlevî ve Pervîz'in görüşleriyle paralellik arz ettiğini söyleyebiliriz. Kur'ân İslâmı görüşü içerisinde olanların da benzer tavır içerisinde olduğu cennet ve cehennemin daha yaratılmadığını dile getirdikleri konuşmalarından anlaşılmaktadır.[190] Bu konuda net bir

---

186 İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*, 32.

187 Yüksel, *Mesaj (Kuran Çevirisi)*, 33; Yüksel, *Üzerinde 19 Var*, 18.

188 Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar)*, 128-129,132.

189 Öztürk, *Kurandaki İslâm*, 498-99.

190 *Cennet ve Cehennem yaratıldı mı? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan* (YouTube, 2017), https://www.youtube.com/watch?v=1NglNKGg9NM, Erişim 28 Mayıs, 2024.

ifadede bulunmayan Mustafa İslamoğlu, konunun gaybî bir mesele olduğundan dolayı yorum yapılamayacağını dile getirmektedir.[191]

2.1.6. Berzah ve Kabir Azabı

Âhiret ölüm sonrasını ifade eden bir kavram olması nedeniyle kabir hayatını da kapsamaktadır. İnsanlar kabirlerinde dünyadaki yaşantılarının karşılığı olarak nimet veya azap ile karşı karşıya kalacaktır. Ehl-i sünnet itikadına göre insanlar öldükten sonra kabirlerinde azap çekecek veya mükafatlandırılacaktır. Kur'âniyyûn Ekolünün cennet ve cehennem kavramları hakkındaki görüşlerinden bahsetmiştik. Cennet ve cehennemin azap veya mükafat yeri olmadığını, temsil olduğunu iddia eden ekolün kabir hayatını kabul etmesi beklenemez.

Yaşar Nuri Öztürk öldükten sonra ruhların berzah alemine geçip orada cennetlik veya cehennemlik oluşlarına uygun bir zaman geçirmekte olduklarını, kabirde azap gördükleriyle ilgili Kur'ân'da bir referans olmadığını iddia etmektedir. Berzah kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de üç yerde geçmektedir. Bu âyetlerden ikisinde ''*tatlı ve tuzlu olan iki denizi ayıran engel*''[192] anlamında kullanılmaktadır. Konumuzla alakalı olan ''*Nihâyet onlardan birine ölüm gelip çatınca, "Rabbim! Beni geri gönder de geride bıraktığım dünyada iyi işler yapayım" der. Hayır! Onun söylediği bu söz boş laftan ibarettir. Önlerinde, yeniden diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır. Sûra üflendiğinde artık ne aralarında akrabalık bağları kalacak ne de birbirlerine soru sorabilecekler!*''[193] âyetidir. Âyetten de açık şekilde anlaşıldığı üzere ölümden sonra sûra üflenecek vakte kadar insanların kendinde olduğu, günahkarların veya kafirlerin tekrardan dönme isteğinde bulunduğundan bahsedilmektedir. Edip Yüksel bu âyetteki berzah kelimesini engel olarak anlamlandırmıştır.[194]

Berzah kelimesinin Kur'ân'da geçmesi sebebiyle Mealci ekol bu kavramı reddetmemektedir. Öztürk, Yüksel ve bazı Kur'ân İslâmı araştırmacılarının ortak fikrine göre berzahın kabirle bir alakası yoktur ve kabirde azap çekilmeyecektir.[195] Berzah

---

191 *Cennet Ve Cehennem Sonsuz Mu? - Mustafa İslamoğlu* (YouTube, 2018), https://www.youtube.com/watch?v=D0qyxNjssJQ, Erişim 28 Mayıs, 2024.

192 Furkân, 25/53; Rahmân, 55/19-20.

193 Mü'minûn, 23/99-101.

194 Yüksel, *Mesaj (Kuran Çevirisi)*, 305.

195 *Kur'ân'da kabir hayatı yok dediğimizde kimler üzülüyor? / Mustafa İslamoğlu* (YouTube, 2020), https://www.youtube.com/watch?v=pQ4P28Ibgbw, Erişim 5 Haziran, 2024 ; *Kur'ân'da kabir azabı var mıdır? | Mehmet Okuyan Cevaplıyor!* (YouTube, 2021), https://www.youtube.com/watch?v=ddw_Uf6JQS4, Erişim 5 Haziran, 2024.

kelimesinin geçtiği üç yer olmasına karşın kabir azabına delil olarak gösterilen farklı birçok âyet vardır. Bunlardan ‘‘*Çevrenizdeki bedevîler içinde münafıklar var. Medine ahalisi içinde de iki yüzlülüğü huy edinmiş olanlar var. Sen onları bilmezsin; onları biz biliriz. Onları iki defa cezalandıracağız, ayrıca çok büyük bir azaba itilecekler.*’’[196] âyeti iki defa azaptan sonrasında çok büyük bir azaptan bahsetmektedir. Geleneksel İslâm âlimlerinin yorumuna göre bu iki azaptan biri dünyada çekecekleri rezillik ile beraber kabir azabı veya sadece kabir azabı ve sonrasında ahiret azabıdır.[197] Firavun ile ilgili olan ‘‘*Bu azap, onların sabah akşam sokulacakları ateştir. Kıyamet koptuğunda, “Firavun ailesini en şiddetli azabın içine atın!” denilecek*.’’[198] âyette geçen sabah-akşam kelimesinden maksadın süreklilik arz ettiği, psikolojik veya manevi olarak insanın içerisinde yanan ateş olduğu hakkında yorumlar yapılmıştır.[199] Âyette geçen Kıyamet koptuğundaki azaptan maksadın cehennem azabı olduğu açıktır ve ihtilaf yoktur. Ancak öncesinde sabah-akşam ifadelerinden maksadın süreklilik anlamı taşıması halinde bile cehennem azabından önce bir ateşten bahsettiği için kabir azabı olduğu yorumu yapılmıştır.[200]

İtikâdî meseleler için Kur’ân’da açıkça ifade edilmeyen yorumları yok hükmünde kabul edenler[201], kabir azabına delil olarak verilen âyetlerde ‘‘*Kabir azabı”* gibi bir ifadenin geçmediğini bu sebeple kabir azabının olmadığını iddia etmişlerdir.[202] Kur’ân dışı vahiy gelmediğine iman eden bu araştırmacılara göre îtikâdî ve amelî meselelerde Kur’ân dışı hiçbir kaynak güvenilir değildir. Bu yüzden kabir azabının Kur’ân’da açık ve net şekilde geçmediğini ifade etmiş ve kabul etmemişlerdir. Ancak Ehl-i sünnet îtikâdına göre kabir azabına delil olan âyetlerin yanı sıra öldükten sonra kabirlerin, ahiret hayatının ilk basamağı olduğu ile ilgili rivâyetler de esas kabul edilmiştir.[203] Bu rivâyetler ve bunları delil olarak alan Ehl-i sünnet alimlerinin görüşlerinden hareketle ahiretin başlangıcı sayılan bir mekânın iman edenler için esenlik, şirk koşanlar için azap yeri olduğu anlaşılmaktadır.

---

196 Tevbe, 9/101.

197 Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 441; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, 454; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *İsbâtü Azâbi’l-ḳabr* (Ürdün: Dâru’l Furkan, 1983), 56.

198 Mü’min, 40/46.

199 İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, 934; Okuyan, *Meal-Tefsir*, 471.

200 Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, 521; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, 567; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes‘ûd b. Muhammed el-Ferrâ’ el-Begavî, *Meâlimü’t-Tenzil* (Beyrut: Da’ru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabiyyi, 1999), 113; Beyhakî, *İsbâtü Azâbi’l-ḳabr*, 54.

201 Sevim, “Kur’ân İslâmı Söyleminin Paradigmatik Açıdan Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)”, 191.

202 Okuyan, *Meal-Tefsir*, 471.

203 Beyhakî, *İsbâtü Azâbi’l-ḳabr*, 131.

2.1.7. Şefaat

Sözlükte ‘‘*tek olan bir şeyi dengi veya benzeriyle çift hale getirmek; birinin önüne düşüp işini görmeye çalışmak, işinin görülmesi için birinin aracılığını istemek*’’ anlamına gelen *şef’* kökünden türeyen bu kavram terim olarak ahirette Peygamberlerin ve Müslümanlar arasından izin verilmiş kişilerin, diğer müminlerin bağışlanması için Allah’a edeceği niyaz anlamını taşımaktadır.[204]

Şefaat konusu içeriği sebebiyle tartışma konusu olmuş ve güncelliğini günümüzde de korumuştur. Ehl-i sünnete göre hak olan şefaat anlayışı Mutezile mezhebine göre farklılık arz etmektedir. Kendi içerisinde ikiye ayrılan Mutezile’nin bir grubuna göre şefaatin tümden reddi söz konusuyken diğer gruba göre büyük günah işleyenler hariç diğer müminlere şefaat edilecektir.[205] Ancak büyük günah işleyen Müslümanları, kendilerine şefaat edilmeyecek olan kafirler ile aynı değerlendirme içerisine almışlardır.[206]

Kimi araştırmacılara göre Peygamberlerin ve müminlerden bazılarının şefaat edeceği bilgisinin kaynağı rivâyetlerden ibarettir ve Kur’ân’dan bir referansı bulunmamaktadır. Buna delil olarak işaret edilen ‘‘*Allah’ı bırakıp kendilerine fayda da zarar da veremeyen şeylere tapıyorlar ve “Bunlar Allah katında bizim aracılarımız” diyorlar. Onlara şöyle de: “Göklerde ve yerde Allah’ın bilmediği bir şeyi O’na bildirmeye mi kalkışıyorsunuz? Onların yakıştırdıkları ortaklardan O’nun yüce ve münezzeh olduğunda şüphem yoktur.*’’[207] âyetidir. Âyet içerisinde şefaat kelimesi de Arapça olarak geçmekte ve bundan sebep Y. N. Öztürk ahirette şefaatin olmadığını, şefaatin sadece dua anlamı taşıyabileceğini ifade etmiş ve İzzeddin ibn Abdüsselâm’ın el-Kavâid eserinde de aynı görüşü benimsediğini ifade etmiştir. Öztürk şefaatin geleneksel İslâm’ın anladığı gibi hesap günü bir kurtarıcı olmadığını ifade ederek Hz. Peygamber’in bile şefaatinin kabul edilmesi noktasında bir garantisinin olmadığını, garanti gözüyle bakanların şirke battığını ifade etmektedir. [208] Edip Yüksel ‘‘*Allah’ı bırakıp kendisine ne zarar ne de*

---

204 Mustafa Alıcı, “Şefaat”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), https://islamansiklopedisi.org.tr/sefaat, Erişim 10 Haziran, 2024.

205 Ebü’l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf,* ed. Mustafa Hüseyin Ahmed, 3. bs (Kahire: Dâru’l Reyyan, 1987), 297; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü’l Muhît*, ed. Sıdkı Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru’l Fikr, 1999), 1: 309.

206 Hüseyin Çelik, “Kuran’da Şefaat”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, sy 1 (2015): 285.

207 Yunus, 10/18.

208 Yaşar Nuri Öztürk, *Kuranın Temel Kavramları*, 2: 307-8.

yarar sağlayabilen şeylere yalvarıp yakarır. Sapkınlığın en uç noktası da işte budur.''[209] âyetini örnek vererek Peygamberlerden veya şeyh, evliya gibi Allah'ın sevgili kulu olduğuna inanılan kişilerden şefaat bekleyerek insanların kurtuluşa erebileceği düşüncesi Kur'ân'a aykırıdır. Mekkeli müşrikler nasıl ki Lat, Uzza ve Menat gibi önemli saydıkları putlara taparak onları bir aracı ve şefaatçi olarak görüyorlarsa, Müslümanların da şefaat düşüncesi aynı şekilde şirktir.[210] Kur'ân İslâmı düşüncesindeki araştırmacılar ve Kur'âniyyûn ekolü de aynı şekilde hiçbir Peygamber veya şahsın, geleneksel İslâm'ın savunduğu gibi bir şefaat hakkına sahip olmadığını iddia etmektedir. Kur'âniyyûn bu noktada daha kesin bir fikir ortaya koyarak şefaatin anlamını farklılaştırma çabasına girmeden şefaatin her türlüsünü reddetmiştir.[211]

Rivâyetleri Kur'ân'a arz ederek şefaat konusunu Kur'ân odaklı yorumlamak isteyen araştırmacılarının kimine göre şefaat kelimesi ''*Ve çifte ve tek olana.*''[212] âyetinden hareketle Peygamber veya şehitlerin bir müminin derecesini artırması için Allah'a niyazda bulunması anlamında çift olmak[213] manası taşımaktadır. Bu sebeple Kur'ân Peygamberlerin, şehitlerin veya Allah'ın sevgili kullarının diğer günahkar müminleri cehennem azabından kurtarması konusunda bir yetki tahsis etmemektedir.[214] Diğer bir görüşe göre ''*De ki: "Şefaat etme yetkisi bütünüyle Allah'a aittir; göklerin ve yerin hükümranlığı O'nun elindedir, sonunda kaçınılmaz olarak dönüp O'na varacaksınız.*''[215] âyeti gereği şefaat etme yetkisi ne bir Peygamberde ne de başka bir beşerde bulunamaz.[216] Şefaatin tamamı Allah'a ait olduğu için başka hiçbir varlık buna ortak olamaz denmektedir. Ancak başka bir âyette ise ''*Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir.*''[217] buyrulmaktadır. Şefaat hakkının Allah harici kimsede olmayacağı âyetinden hareketle hiçbir beşerin bu hakka sahip olmadığı yorumu dikkate alındığında bütün izzetin de Allah harici hiçbir varlıkta olmaması gerekmektedir. Ancak ''*Halbuki asıl güç ve izzet Allah'ındır, resulünündür, müminlerindir; fakat münafıklar bunu bilmezler!*''[218] âyetinden Peygamber ve müminlerin de izzet sahibi olduğu

---

209 Hac, 22/12.
210 Yüksel, *Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar*, 17, 55.
211 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 300.
212 Fecr, 89/3.
213 Mehmet Okuyan, *Kur'ân-ı Kerîm'de Çok Anlamlılık* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 371.
214 *Şefaat nedir? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan* (YouTube, 2021), 13:00 - 15:00, https://www.youtube.com/watch?v=PbVPqUh6mmM, Erişim 10 Haziran, 2024.
215 Zümer, 39/44.
216 Mustafa İslamoğlu, *İslâm Nedir* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), 53.
217 Nisâ, 4/139.
218 Münâfikûn, 63/8.

anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Zümer 39/44'den hareketle şefaat hakkının olmadığı yorumu bahsettiğimiz âyetler dikkate alındığında kesin bir yargı değeri kazanmamaktadır. Şefaatin sadece Allah'a ait olduğu ile ilgili âyetten anlaşılması gereken, bu hakkın mutlak sahibi olan varlığın sadece Allah olduğudur.[219] Şefaat hakkını izni dahilinde belli kullarına hediye edebileceğini bildirdiği âyette[220] buna delildir.

Geleneksel İslâm alimlerinin nakli deliller ışığında şefaat kavramı için yaptığı yorumları modern anlayış ile kıyas yapmak faydalı olacaktır. Râzî ''*O'nun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefaat edemez*''[221] âyetinin müşriklerden sebep indiğini belirtmiştir. Onların putları bir şefaatçi olarak gördüğünü aktardıktan sonra Allah'ın bu âyeti Kerîme ile onların taptıklarının kendinin izin verdiği kimselerin dışında kaldığını ifade etmiştir. Mutezilenin büyük günah işleyenler ile kafirleri aynı kefeye koyarak iki gruba da şefaat edilmeyeceği görüşünü reddetmiş, Allah'ın kendisine iman eden her mümine şefaat izni vereceği yorumunun daha doğru olduğunu savunmuştur.[222] Aynı âyeti yorumlayan İbn Kesîr ''*Onlar Allah'ın razı olduklarından başkasına şefaat edemezler ve Allah korkusundan titrerler!*''[223] , ''*Göklerde nice melekler vardır ki, Allah dilediği ve razı olduğu kulları için izin vermedikçe onların bile şefaati hiçbir fayda sağlamaz*.''[224] âyetlerini örnek vererek şefaatin hak olduğu görüşünü savunmuş ve Hz. Peygamber'den sahih rivâyetler aktarmıştır.[225]

Sonuç olarak geleneksel İslâm alimleri şefaatin hak olduğuna, büyük veya küçük fark etmeksizin günah işleyen bütün iman ehline Hz. Peygamber'in şefaat edeceğine inanmışlardır. Allah yarattığı şeylerin yanında bir de bunlara bir sebep var etmiştir. Sebepleri var etmeye, bu sebepleri var etmek için aracı kıldığı vesilelere malik olan da O'dur. Bize bahşettiği rızkı direk vermek yerine, meslek, kazanç vb. şeyleri vesile kılmıştır. Maddi imkanların her birine birer vesile yaratan Allah, kulunu affetme vb. gibi

---

219 Çelik, "Kuran'da Şefaat", 288; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984), 24: 28.

220 ''*Allah katında, O'nun izin verdiği kimselerden başkasının şefaati yarar sağlamaz. Sonunda kalplerinden korku giderilince, "Rabbiniz ne buyurdu?" derler. Onlar da şu cevabı verirler: "Hak olanı buyurdu. O yücedir, uludur."* Sebe', 34/23.

221 Bakara, 2/255.

222 Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 7: 11.

223 Enbiyâ, 21/28.

224 Necm, 53/26.

225 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, 1: 679.

manevi ihsanlarına da vesile ve sebep kılması aklen olağandır. Bu manevi ihsanlarına en büyük örnek kullarının hidâyetini istemesi sebebiyle onlara nebiler göndermesidir.[226]

2.2. Amelî Görüşleri Çerçevesinde Kur'âniyyûn ve Mealcilik

2.2.1. Namaz

İslâm dininin kabulü sonrası inananlar namaz ibadeti ile emrolunmuşlardır.[227] Namaz ibadetinin önemi ve yerine getirilmesinin zorunluluğu hususunda ayrıca birçok sahih rivâyette bulunmaktadır.

Hz. Peygamber ''*Hangi amel daha hayırlıdır*'' sorusu yöneltilmesi üzerine ''*Vaktinde kılınan namaz*'' diyerek namazların vakti hususunda dikkatli olunması gerektiğini vurgulamıştır.[228] Namaz ibadetinin yeri doldurulamaz bir öneme sahip olması, bilerek ve mazeretsiz şekilde terk edilmesi halinde ceza ile muamele edilmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Sahih rivâyetlerde namaz kılmanın yanı sıra çok namazı cemaatle kılmanın faziletinden ve gerekliliğinden bahsedilmiştir. Hz. Peygamber ezan okunduğunu duyduğu halde camiye gelmeye imtina edenler için '*Evlerini yakayım*'' tabirini kullanmış, namazın cemaatle kılınmasının dahi ne kadar önem arz ettiğini aktarmıştır.[229] Rivâyetteki yakma kelimesinden maksadın, mazeretsiz şekilde Allah'ın emrinde tembellik edenler için şiddetli bir uyarı olduğu anlaşılmaktadır. Bu rivâyetten yola çıkarak Hz. Peygamber'in mecazen kullandığı ev yakma ifadesi eleştiri konusu olmamalı gerek yaşantısı gerekse rahmet elçisi olması sebebiyle bu ifadeyi tavsiyesinin önemine binaen kullandığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Müslümanlar içerisinde hangi ekol olursa olsun, namaz kılmanın gerekliliği yönünde farklı bir görüş ortaya atılmamıştır. Muhalif fikirler, namazın kılınışı ve vakitleri ile alakalı olmuştur. Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekolleri kendi içerisinde vakit ve kılınış hususunda ortak bir fikir beyan edememişlerdir. Kur'ân'ın hiçbir açıklayıcıya ihtiyaç duymadığı görüşü için genellikle antitez, namaz ibadetinin vakti, rek'at sayısı, rükûnları, kıraat edilecek sûreler vb. olmuştur.[230] Bu sorulara açık ve net cevap

---

226 Yener Öztürk, "Şefaat İnancının Naklî ve Aklî Açıdan İmkânı", *EKEV Akademi Dergisi* 9, sy 23 (Bahar 2005): 116; Çelik, "Kuran'da Şefaat", 298.

227 Buhârî, ''İman'', 1.

228 Buhârî, ''Tevhid'', 48.

229 Buhârî, ''Ahkam'', 52.

230 Mahmud Muhammad Mazroua, *Şubuhâtü'l-Kur'âniyyîn Havle's-Sünne* (Medine: Mecmaü'l-Melik Fahd li-Tıbaati'l-Mushafi'ş-Şerif, t.y.), 51.

veremeyen ekoller, yardımcı kaynağa ihtiyaç duymadığını iddia ettikleri Kur'ân'dan kaynak gösterirken zoraki tevillere başvurmuşlardır.

Yaşar Nuri Öztürk seferîlik halinde namazın iki rek'at kılınmasını kabul etmekte ancak mukîm olan imamın arkasında dört kılınmasının zorunlu oluşunu reddetmektedir.[231] Öztürk ile ibadet konularının çoğunda hemfikir olan Edip Yüksel, namazların rek'at sayısı bahsine gelindiğinde farklı olarak; tehlike durumunda olan bir insanın namazı tek rek'at olarak kılabileceğini, normal şartlarda ise en az iki rek'at kılması gerektiğini iddia etmektedir. Geleneksel İslâm kültürünün görüşlerine karşı olan Yüksel, kadının erkeğe imam olabileceği, gaz kaçırmanın abdeste dolaylı olarak namaza bir sıkıntı yaratmayacağını ve cenaze namazının aslında bir duadan ibaret olduğunu iddia etmektedir.[232]

2.2.1.1. Namaz Vakitleri

Rivâyetleri muteber kabul etmeyen ekoller, Kur'ân'dan referans bulamadığını düşündükleri hiçbir fikri kabul etmemektedirler. Kur'ân'da namaz vakitleri sabah, orta ve akşam olarak üç vakit şeklinde geçmektedir.[233] Hz. Peygamber'den nakledilen rivâyetler göz ardı edildiğinde veya yalnızca âyetten anlaşılanı tasdiklemek için kullanıldığında, namazların şu anki kılınan şekline ulaşılması mümkün gözükmemektedir. Kur'âniyyûn temsilcileri, namazın kaç vakit olduğunu ve bu vakitlerin sınırlarını Kur'ân'dan anlamaya çalışmışlardır. Çekrâlevî'ye göre ''*Gündüzün iki ucunda ve gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır*.''[234] âyetinden beş vakit namaz olduğu anlaşılmaktadır.[235] İbn Kesîr bu âyetin İsrâ mucizesinden önce inmiş olması ihtimalini göz önünde bulundurmuş ve Dahhâk b. Müzâhim ve tabiînden Mücâhid b. Cebr bu âyetin ilk kısmından Sabah ve Öğle namazını, geceden kastın ise akşam namazı olduğunu belirtmişlerdir.[236] Aynı şekilde dirâyet tefsiri müfessiri olan Mâtürîdî de bu âyetten üç vakit (*sabah, ikindi, akşam*) namazın anlaşıldığını ifade etmiştir.[237] Çekrâlevî her ne kadar rivâyetlere gerek kalmadan Kur'ân'dan her hükmün açık şekilde çıkacağı

---

231 Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar)*, 473-75.
232 Yüksel, *Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar*, 55-56.
233 Bakara, 258; Nûr, 58; İsrâ 78.
234 El-Hûd, 11/114.
235 İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*, 366.
236 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, 4: 354-55.
237 Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, ed. Mecdi Baslum (Beyrut: Da'rü'l Kütübü'l İlmiyye, 2005), 6: 192.

görüşünde ise de namaz konusunda sünnete uygun şekilde te'vil yapmıştır. Söz konusu âyetlerden beş vakit namaz anlaşılsa dahi, bu namazların vaktinin ne ile sınırlı olduğu âyetler ile kesinleştirilemeyecektir.[238] Aynı ekolün temsilcisi olan Meşrıkî ise namaz hakkında daha farklı yorumlarda bulunmuştur. Namazın aslında indiği dönemin insanlarını eğitmek için bir sebep olduğunu, asıl olanın hayasızlık ve kötülükten korunma olması gerektiğini iddia eden Meşrıkî, namazın sürekli devam etmesi gereken bir ibadet olmadığını hatta bir ibadet olmadığını iddia etmektedir. [239]

Mealcilik ekolünün namaz konusundaki görüşlerini incelediğimizde, Kur'âniyyûn ekolünden pek farklı yorum yapmadıklarını görmekteyiz. Namaz vakitleri ile ilgili âyetlerden namazın beş vakit olduğu sonucuna, konu ile ilgili rivâyetleri referans kabul etmeden ulaşmıştır. Ancak Yaşar Nuri Öztürk namazların beş vakit olarak kılınmasının sünnet uygulaması olduğunu, normalde cem' edilerek üç vakit olarak kılınmasında bir sakınca olmadığını iddia etmiştir. Edip Yüksel'in Kur'ân yorumuna göre namaz üç vakittir. Namazların beş vakit olduğu algısını mezheplerin oluşturduğunu iddia etmekte ve Öztürk'ün aksine namazların cem' edilmesini bidat olarak görmektedir.[240]

Cumhurun icmâsına göre namaz beş vakittir. Meseleyi Bakara 2/238. âyet özelinde inceleyecek olursak, Râzî'ye göre de âyette hem Salavat kelimesi hem de Salât-ı Vustâ kelimesi geçmesinden mütevellit namazın beş vakit olduğu kesindir. Salavat kelimesinin çoğul olmasından dolayı en az 3 namazdan bahsedildiğini ve orta namaz diyerek iki sabah ve iki akşam olmak üzere dört vakit namazın ortasındaki ikindi namazından bahsedildiğini iddia etmektedir.[241] Mantık ve dil bilimi kullanılarak yapılan bu yorum diğer yorumlara nazaran daha itidalli gözükmektedir.

Günümüzde yazılan meallere bakıldığında Mealci olarak tanınan kişiler ve Kur'ân İslâmcısı olarak anılan şahsiyetler Bakara 2/238. âyet hakkında birbirine benzer yorumlar yapmışlardır. Farklı yorumların sebebi olan Vustâ kelimesinden dolayı üç farklı yorum meydana gelmiştir.

1-Salât-ı Vustâ'dan maksadın farklı bir namaz olmadığı

2-Üç vakit namazın olduğu fakat Hz. Peygamber'in ayrı kılarak beş yaptığı

---

238 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 332.
239 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 354-55.
240 ''Kuran'a Göre Namaz'', https://19.org/tr/kurana-gore-namaz/, Erişim 20 Nisan, 2024.
241 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 3. bs (Beyrut: Da'ru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, 1999), 6:482.

3-Beş vakit olarak kılınmasının farz olduğu

Birinci görüşe göre; Vustâ kelimesi *İdeal Namaz* anlamı taşımaktadır. Kadir gecesinin, Ramazan ayının son on gününde aranması gerektiği gibi ideal namazın da namazlar içerisinde aranması gerektiği iddia edilmiştir. Orta namaz olarak bilinen namazı *İdeal Namaz* olarak yorumlayanlara göre, Kur'ân'da bir şeyin namaz olarak anlaşılması için '**اقام**' kelimesi ile kullanılması gerekmektedir. Bu sebeple Bakara 2/238. âyetinde geçen Salât-ı Vustâ ifadesi namaz adı olarak anlaşılmamalıdır. Ancak beş vakit namaz olduğuna Kur'ân'dan referans getirmek için kullandıkları âyetlerin çoğunda ise '**اقام**' kelimesi kullanılmamaktadır.[242] Sonuç olarak araştırmacıların orta namazı, ideal namaz olarak yorumlama sebebi çelişkili bir ifadedir.

İkinci görüşe göre; Salât-ı Vustâ kelimesi namaz anlamı taşımaktadır. Ancak âyette geçen Salavat kelimesi iki vakti ifade etmektedir. Çoğul olarak kullanılan kelime en az üç sayısını ifade etmektedir. Cemî ifade eden kelimelerin en az üç mü yoksa iki mi ifade ettiği ile ilgili tartışmalar geçmişte yaşanmış fakat bu tartışmalar cumhurun referans gösterdiği deliller sebebiyle en az üç olarak kabul görmüştür. Bunu kabul edenler içerisinde nahivcilerin çoğu, Hanefî, Şafiî ve Hanbelî mezhebinin imamları da bulunmaktadır.[243] Mealcilik ekolünün temsilcilerinden Öztürk, bu görüşü kabul ederek Kur'ân'da üç vakit namazın emredildiğini ancak isteyen kişilerin Hz. Peygamber'in yaptığı gibi beş vakit olarak kılabileceklerini ifade etmiştir. Üç vakit olarak kılanların mücmel, sünnete uyarak beş vakit olarak kılanların ise tafsili namaz kıldığını iddia etmiştir.[244]

Üçüncü ve son görüşe göre; Bakara 2/238. âyette geçen Salavat kelimesi bir orta namazdan bahsedildiği için dört vakit olarak yorumlanmış ve toplamda beş vakit olarak kabul edilmiştir.[245] Hz. Peygamber'in namazları bir mazeret olmaksızın cem' edip üç vakit olarak kıldığı ile ilgili rivâyetlere karşı, hac vaktinde Arafat ve Müzdelife dışında cem' edilmesi sünnette[246] ve kitapta[247] nefy edilmektedir.

---

242 *Beş Vakit Namazın Beşi de Kur'ân'da var mı? - Mehmet Okuyan* (YouTube, 2021), 01:50 - 02:05, Erişim 20 Haziran, 2024.

243 İbrahim Güngör, "Arapçada Çoğulun Sayısal Değeri Üzerine Bir İnceleme", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 17, sy 45 (31 Aralık 2017): 83-89.

244 Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar)*, 473-74.

245 İbn Nüceym Zeynüddin, *el-Bahrü'r-Râik*, 2. bs, (Da'rü'l Kütübü'l İslâmiyye, t.y.), 1: 257-60; Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 6:482.

246 Mecdüddin İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl Li-Ehâdîsi'r-Resûl*, (Şam: Mektebetü Dâri'l-Beyan, 1971), 5:267.

Sonuç olarak Allah Kur'ân-ı Kerîm'de eksiksiz şekilde emirlerini iletmiş ancak inananların anlamakta zorluk çektiği hususlarda Hz. Peygamber'in rehberliğine başvurulmuştur. Namaz ibadetinin beş vakit olduğu sonucuna ulaşmak ve bunu rivâyete başvurmadan yapılabildiğini iddia etmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü âyette geçen cemi' kelimelere Arap dilini kullanarak bir sınır tahsis edilemeyecektir. Namaz vakitleri ile ilgili olan âyetlerde rivâyetleri referans alıp, farklı konularda mantığa ve Kur'ân'a uymadığını söylemek ise menfi bir hareket olarak algılanacaktır.

2.2.1.2. Namazın Rek'atları ve Kılınışı

Geleneksel İslâm kültürü ve Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekolü arasında namaz vakitleri haricinde rek'at sayıları ve kılınışı da ihtilaf konusu olmuştur. Namaz konusunda rivâyetlerin sınırlayıcı özelliği bir kenara bırakılarak sonuca ulaşma çabası içerisine giren ekoller çelişkili sonuçlara ulaşmıştır. Bunu Kur'âniyyûn Ekolünün içerisinde de görmekteyiz. Abdullah Çekrâlevî rivâyetleri ne kadar kaynak olarak kabul etmese de zorlama te'villere başvurarak rivâyetler ile aynı sonuca ulaşmaya çalışmıştır. Ancak kendisinden sonra fikirlerini devam ettiren talebeleri dahi Çekrâlevî'nin bu te'villerine uymayarak yeni çıkarımlarda bulunmuşlardır.[248]

Namaz rek'atlarının belirlenmesi hususunda Çekrâlevî *"Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamdolsun."*[249] âyetinin baz alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu iddiası için mantıklı hiçbir referans göstermemiş sadece âyette geçen sayılar ile zorlama te'vil yapmıştır.[250] Geleneksel İslâm müfessirlerinin bu âyet hakkında yorumlarında ise namaz veya rek'at ile ilgili bir açıklamaya rastlanmamış, âyetin meleklerin yaratılışından bahsettiği ifade edilmiştir.[251] Âyetin siyakında ise Allah'ın bu yaratılışı dilediği gibi değiştirebileceğinden bahsetmekte ve meselenin meleklerin yaratılışı harici bir referans oluşturmayacağı anlaşılmaktadır. Namaz sırasında Kur'ân harici bir şey tilavet edilemeyeceği görüşünde olan Çekrâlevî'ye göre tekbir esnasında "وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ" âyeti okunmalıdır.[252] Namazın kılınış şekli ile ilgili "*Korkudan açılıp savrulan kollarını normal konuma getir*

---

247 Nisâ, 4/103.
248 Ahmet Yazıcı, "Kur'âncılık Ekolü ve Namaz", *İslâmî İlimler Dergisi* 15, sy 2 (Kasım 2020): 334.
249 El-Fâtır, 35/1.
250 İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*, 367-68.
251 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 465-66; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, 532.
252 Hacc, 22/62.

(sakin ol)''[253] âyetini ellerin namazda bağlanması olarak algılamıştır.[254] Âyetin geneline baktığımızda Hz. Musa'nın mucizelerinden bahsedilmesi ve bir önceki âyette gerçekleştirdiği mucize sebebi ile korkmuş olduğu, refleks olarak kendini koruma amaçlı kollarını açtığı ifade edilmektedir.[255] Âyetlerin ana konusu ile bağlantılı olmayan yorumları sebebiyle Çekrâlevî'nin zoraki te'vil yaptığı anlaşılmaktadır.

Mealcilik ekolü, Kur'âniyyûn ile namaz konusunda da fikir olarak neredeyse aynıdır. Çekrâlevî'nin zoraki te'villerine karşılık Yaşar Nuri Öztürk namazın kılınışı hakkında rivâyetlerden faydalanıyor gözükmektedir. Mezhepleri, namazın temel yapısına zarar vermeyen fakat birbirinden farklı fetvaları ve aralarındaki çelişki sebebiyle eleştirmiştir. Namazın beş vakit olduğunu kabul etmesine rağmen, bu şekilde kılmanın Kur'ân ile belirlenmiş olmamasından mütevellit farz değil müekked sünnet olduğu yönünde fikir beyan etmiştir. Hz. Peygamber'in namazları hazarda cem' ettiği ile ilgili rivâyetleri kabul ederken bu uygulamanın sadece seferde geçerli olduğu yönündeki rivâyetleri ise asılsız olarak kabul etmiştir. [256] Bu görüşüne kaynak olarak Muvattâ'yı göstermesine rağmen aynı eserdeki seferînin mukîme imameti hakkındaki rivâyetleri[257] kabul etmemiş, seferînin her türlü iki rek'at kılması gerektiğini iddia etmiştir. Fâtiha'dan önce Sübhâneke duasının okunması hakkında mezhepler arasında sünnet ve mekruh gibi çelişkili gözüken fetvaları eleştirmiş ve bunun zorunlu olmadığını Müslümanların istediği hamd metnini okuyabileceğini ifade etmiştir. Namaz esnasında imamın sûreleri sesli veya sessiz okuması hususunda ise ''*Namazında niyazında sesini fazla yükseltme, fazla da kısma, ikisinin arasında bir yol tut.*''[258] âyetini delil göstererek, Müslümanların bu hususta özgür olduğu hükmünü çıkarmıştır.[259]Âyette bahsedilen husus hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Bunlardan biri kıraatin sesli şekilde yapılması sonucu müşriklerin Allah'a sövmesini engellemektir. Diğer bir yorumda ise Hz. Ebu Bekir'in namazları sessiz, Hz. Ömer'in ise sesli şekilde kılması sebebiyle Hz. Peygamber'in orta yolu bulmaları gerektiğini öğütlemesi ve son olarak gece namazlarının sesli, gündüz namazlarının ise sessiz şekilde okunması gerektiği yorumu yapılmaktadır. Farklı olarak Hz. Aişe'ye ve Ebû Hüreyre'ye isnad edilen bir rivâyette, âyette geçen salat kelimesinin

253 Kasas, 28/32.
254 İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*, 369.
255 Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 4: 227.
256 Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar)*, 489.
257 Malik b. Enes, *el-Muvatta'*, ed. Muhammed Mustafa el-Edhamî, 1. bs, (Abu Dabi: Müessesetü Zayed b. Sultan el-Nehyan li'l A'meli'l Hayriyyeti ve'l İnsâniyyeti, 2004), "Sehv", 506.
258 İsrâ, 17/110.
259 Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar)*, 502.

burada dua anlamında olduğu ifade edilmiştir. [260] Bu görüş âyetin siyakında dua örneği geçmesi sebebiyle mantıklı görülmektedir[261] Edip Yüksel, aynı âyet hakkında; müşriklerin namaz kıldığını fakat namazın ses tonunu değiştirmeleri veya gösteriş aracı haline getirmeleri sebebiyle Kur'ân'ın bunu düzelttiğini ifade etmiştir.[262] Gündüz namazlarının sessiz kılınmasının Kur'ân'da yeri olmadığını iddia ederek eleştirmiştir. Müfessirlerin yaptığı yorumlar sonucunda geleneksel yorumun, âyetin anlam bütünlüğünü diğer Kur'ân ilimlerinden faydalanarak daha net ifade ettiğini görmekteyiz.

Namaz içerisinde yapılan tesbihatlar konusunda Mealciler tarafından pek eleştiri olmasa da ilk veya son oturuşta okunan Tahiyyât, Allahümme salli ve Allahümme bârik duaları eleştirilmiş ve namaz kılınışına dahil edildiği taktirde şirke girme tehlikesi olduğu uyarısı yapılmıştır.[263] Ancak Mehmet Okuyan, namaz içerisindeki oturuşlarda tahiyyat vd. duaların okunmasının namaza zarar vermediğini ve şirk içermediğini ifade etmiştir.[264] Bu konuda Kur'ân'a arz metodu uygulandığı taktirde böyle bir duanın Kur'ân'da olmadığını görmekteyiz. Hz.Peygamber'e salat edin emrini[265] *destek vermek* olarak çevirdiğimizde[266] bu âyetin de Tahiyyât duası ile bir bağlantısı bulunmamaktadır. Allah'ın yanında bir Peygamber ve ailesinin anılması, "*Bana kulluk et ve beni hatırlamak için namaz kıl!*"[267] diyerek yalnızca Allah'ı hatırlamanın emredildiği ibadet içerisine sokulması, Kur'ân'a aykırı gözükmektedir.

Namazın nasıl kılınacağı ile ilgili en detaylı bilgi Hz. Peygamber tarafından verilmiş ve uygulamalı şekilde öğretilmiştir. Bu öğretiler mütevâtir kaynaklarla günümüze kadar ulaşmıştır. Tahiyyât ve diğer duaların okunması hususunu da yine bu sağlam kaynaklardan öğrenmekteyiz. Hz.Peygamber bu duaların yapılmasını ashabına öğütlemiş, mezhep imamları ise rivâyet farklılıklarını baz alarak bunları okumanın vacip, sünnet veya farz olduğuna karar vermiştir. Bu konuda ki rivâyetlere baktığımızda sadece Ebû Vâil rivâyetinin farklı altı isnadı Sahîh-i Buhârî'de, diğer dördü Sahîh-i

---

260 Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 21: 419.
261 Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 3: 530.
262 Yüksel, *Mesaj (Kuran Çevirisi)*, 257.
263 Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar)*, 176.
264 *Abdest ve namazda sadece farzları uygulamak yeterli mi? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan* (YouTube, 2021), https://www.youtube.com/watch?v=QgAmpVnPmXQ&t=160s, 03:15 : 04:15, Erişim 25 Haziran, 2024.
265 Ahzâb, 33/56.
266 Okuyan, *Kur'ân-ı Kerîm'de Çok Anlamlılık*, 398.
267 Tâhâ, 20/14.

Müslim'de yer almaktadır. Rivâyetlerin isnad tahlilini yapan araştırmacılar râvilerin, cerh ve ta'dil alimleri tarafından güvenilir bulunduğunu aktarmaktadır. Rivâyetlerin metni incelendiğinde ise aralarında anlam bakımından hiçbir zıtlığın bulunmadığı anlaşılmaktadır.[268] Ulaşılan sonuç itibariyle bu duaların namaz içerisinde okunmasının bir sakıncası olmadığı görüşü hasıl olmaktadır.

2.2.2. Zekât

Sözlük anlamı ''*artma, arıtma*'' olan zekât, İslâm hukukuna göre zengin kabul edilen Müslümanlardan alınan pay anlamına gelmektedir. Zekât emri Kur'ân'da namaz ile birlikte birçok yerde geçmektedir.[269] Hz.Peygamber İslâm'ın beş esasından bahsederken zekâtın dindeki yerini zikretmiştir.[270] Bu ibadet Müslümanlar arasında yardımlaşmayı, muhtaç olanı gözetmeyi ve bencillikten kurtarmayı amaçlayarak maneviyatımızı güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu ibadeti yapmayı reddedenler için Allah ''*Altın gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları elem veren bir azapla müjdele! O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılıp onların alınları, böğürleri ve sırtları dağlanacak: İşte yalnız kendiniz için toplayıp sakladıklarınız; tadın şimdi biriktirip sakladıklarınızı!* ''[271] uyarısında bulunmuştur. Hz.Peygamber ''*Develer, eğer haklarını vermemişse, oldukları gibi sahibine gelirler ve onu toynaklarıyla çiğnerler ve koyunlar, eğer haklarını vermemişse, oldukları gibi sahibine gelirler ve onu toynaklarıyla çiğnerler ve onu boynuzlarıyla oyarlar*''[272] rivâyeti ile mal sahiplerini uyarmaktadır.

Zekâtın nisaba malik olan her hür, buluğ çağına ermiş ve aklı başında olan her Müslümana farz olduğu konusunda ittifak vardır.[273] Araştırmamızın bu bölümünde bizim için önemli olan kısım zekât ibadetini geçerli kılan nisab miktarı ve verilmesi gereken payın ne kadar olduğudur. Sadece rivâyetlerde geçmeyip Kur'ân'da da zikredilmesi sebebiyle Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekolü gibi gruplar tarafından da zekât farz ibadet olarak kabul edilmektedir. Ancak bu ekoller geleneksel İslâm hukukuna göre verilmesi gereken miktar ve kimin zekât vermesi gerektiği gibi hususları dikkate almamakta ve yeni fikirler ortaya çıkarmaktadır. Şarkiyatçılar tarafından manipülasyona

---

268 Mustafa Aydin, "Tahiyyat Duası ile İlgili Rivâyetlerin İsnad ve Metin Tahlili", *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 25 Mart 2023, 207-30.

269 Bakara 2/43, 110, 177; Tevbe 9/103; Meryem 19/31.

270 Buhârî, ''*İman*'', 1,2.

271 Tevbe, 34,35.

272 Buhârî, ''*Zekât*'', 3.

273 Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelusî İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-Mücтehid ve Nihâyetü'l-Muktesid* (Kahire: Dâru'l Hadîs, 2004), 2: 5.

tâbî tutulmaya çalışılan zekât konusu hakkında, başka dinlerden İslâm dinine geçtiği ve bunun Hz. Peygamber sonrası olduğu iddiası ortaya atılmıştır.[274]

Zekâta tabi olan mallara ve bu mallardan alınacak paylara bir sınırlama koymayan ekoller, bu ibadetin ciddiyetini kaybetmesine sebep olmaktadır. Fakirlere verilmesi gereken zekât miktarı belli olmadığı için art niyetli kişiler bunu kullanmakta, kendileri için hiçbir değeri olmayan payları zekât maksadıyla vererek farz ibadeti yerine getirdiklerini düşünmektedirler. Zekât konusunda komik rakamların konuşulduğu bu fikrin ana sebebi diğer konularda olduğu gibi rivâyetlerin kaynak olarak kabul edilmemesidir. Ancak bu yöntemin sıkıntısı namaz konusunda da bariz olarak görülmekte, rivâyetlerin kabul edilmemesi sonucunda farklı görüşler gündeme gelmiştir.

Modern araştırmacıların ortak görüşü zekâta zaman ve miktar sınırlandırılması yapılmamasıdır. Allah ‘‘*Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: ‘‘İhtiyaçtan arta kalanı.’’ Allah, size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz.*’’[275] buyurmuştur. Bu âyetin zekât emri için veya zekât emrinden önce nâzil olduğu hakkında farklı görüşler bulunmakla birlikte biz burada ‘‘*ihtiyaçtan fazlası*’’ ifadesinden maksadın ne olduğu ile ilgili tartışmaları ele alacağız. Âyette geçen ‘‘العفو’’ kelimesinden maksadın ihtiyaç fazlası değil, zor ve en sıkıntılı zamanda vazgeçilebilen olduğu, nisab miktarını hesaplama gibi uygulamalara gerek olmadığı yorumları yapılmıştır.[276] Bu görüşü desteklemek amacıyla farklı âyetlerden örnekler de verilmiştir (Bkz. Bakara 2:177, 275; Âl-i İmrân 3:92; İnsan 76:8). *Vazgeçilebilen* ifadesine delil olarak gösterilen‘‘*(Allah’ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (yardım) isteyenlere ve kölelere sevdiği maldan harcamasıdır. (Ayrıca) namazı kılması, zekâtı vermesidir.* ’’[277] âyeti için verilen meale baktığımızda ‘‘*sevdiği maldan*’’ ifadesi ile zekât emrinin farklı bağlamda kullanıldığını görmekteyiz. Allah Müslümanların sadaka ile hayır yapmasını bir zaman ve sınıra bağlamayarak gönüllülüğü ön plana çıkarmışken, farz olarak emrettiği zekâtı bir sınırlamaya tabi tuttuğu için mealde de görüldüğü üzere ‘‘*ayrıca*’’ ifadesi ile zikredilmiştir.[278] Geleneksel İslâm kültürünün önemli isimlerinden Vâhidî ‘‘العفو’’ kelimesi için ‘‘*dilde affın kökü arttırmaktır*’’

---

274 Mehmet Erkal, “Zekat”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013), https://islamansiklopedisi.org.tr/zekat, Erişim 28 Haziran, 2024.

275 Bakara, 2/219.

276 *Zekat, Sadaka ve İnfak [Aklımdaki Sorular Ramazan 3. Bölüm] Prof. Dr. Mehmet OKUYAN* (YouTube, 2024), 44:00 - 45:00.

277 Bakara, 2/177.

278 Okuyan, *Meal-Tefsir*, 26.

ifadesini kullanmış ve Araf sûresi 199. âyette kullanımına dikkat çekmiş, Kaffâl ise ‘‘العفو’’ kelimesinden maksadın yapılması ve verilmesi kolay olan şey olduğunu ifade etmiştir.[279]

İslâm dininin bütün emir ve gerekleri beşeriyetin yararına olacak şekilde Allah tarafından düzenlenmiştir. Zekât ibadeti Kur’ân’da net şekilde geçmektedir. Geleneksel İslâm hukuku ile Mealci veya tamamen Kur’ân merkezli görüş belirten gruplar arasında diğer bir ihtilaf konusu, zekâtın bir zaman ile sınırlandırılması ve mükellef olan kişilerin maddi bir güce sahip olması gerekliliğidir. Geleneksel kaynaklara göre zekâtın kimlere verileceği ‘‘*Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, âzat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah’ın kesin buyruğu budur*’’[280] âyeti ile belirlenmiş, nisab miktarı ise hadisler[281] ışığında klasik kaynaklar ve müctehid imamlar tarafından ortaya konmuştur.[282]

Kur’âniyyûn ekolünden Pervîz, zekât konusunu toplumsal bir görev olarak ele almaktadır. Pervîz’in, Pakistan devletinin kurulmasından önceki ve sonraki fikirleri arasında tutarsızlık olduğu anlaşılmaktadır. Pervîz, Pakistan devletinden önce Hz. Ebû Bekir örneğinden hareketle devletin zekât toplamasının ve toplumun buna riâyet etmesinin bir gereklilik olduğunu savunurken, devletin kurulmasından sonra bu fikrinden vazgeçmiş devlet eliyle zekât toplanmasına muhalefet etmiştir.[283] Meşrıkî ise Ehl-i sünnet çizgisinden çıkarak hac, namaz ve zekât gibi ibadetleri , farklı yorumlaması sebebiyle İslâm alimleri tarafından küfrüne fetva verilmiştir. Kendi eserinde net olarak namaz, zekât ve hac gibi ibadetleri, ibadet olarak kabul etmediğini belirtmektedir.[284]

Mealcilik ekolü zekât ibadetinin Hz. İbrahim zamanından Hz. Peygamber zamanına kadar aynı şartları taşıyarak geldiğini iddia ederek, nisap miktarı, verilecek payın belli bir zamana tabi olması ve miktarın asgari veya azami olarak sınırlandırılması kurallarını kabul etmemektedir.[285] Bunun sebebi Mealcilik fikrinin mottosu olan ‘*Sadece Kur’ân yeter*’den kaynaklanmaktadır. Rivâyetler ile belirlenen sınırları kabul etmemiş,

---

279 Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, 6: 402.
280 Tevbe, 9/60.
281 Buhârî, ‘’Zekât’’, 32, 38, 55; Müslim, ‘’Zekât’’, 1, 5, 7.
282 Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’* (Beyrut: Da’rü’l Kütübü’l İlmiyye, 1910), 2: 3.
283 Birışık, “Pervîz, Gulâm Ahmed”.
284 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 348-55.
285 Yüksel, *Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar*, 51-52, 64.

Kur'ân'da böyle bir sınırlama olmadığı taktirde başka kaynakların bu emirlere bir sınırlama koyamayacağını iddia etmişlerdir. Öztürk, nisab miktarı, zekât verilecek malların belirlenmesi ve kırkta bir vb. gibi hükümlerin ictihâdî olduğunu, Kur'ân'ın bu sınırlamaları çağlara göre yeniden düzenleme esasına bağlı kıldığını iddia etmektedir.[286]

Zekât ibadeti hakkında muhtelif iki görüşü incelediğimizde; geleneksel İslâm kaynaklarının ve günümüzde bu kaynaklara sadık kalan kişilerin rivâyetleri esas alarak, zekâtın fıkhî yönlerini belirlediklerini ancak modern görüşlere sahip olan ve '*Sadece Kur'ân yeter*' düşüncesinde olan akademik veya sivil mecralardaki kişilerin zekât hakkında net bir sınırlama yapmadığını görmekteyiz.

2.2.3. Kurban

Müslümanlar için dini bayram olarak kutlanan iki özel zaman vardır. Bu bayramlar Allah'ın Müslümanlara kullukları karşılığında hediye ettiği kutsal günlerdir. Kurban kelimesi Arapça'da maddi ve manevi yakınlığı ifade ederken ıstılah manası olarak "*Allah'a yakınlık amacı güderek belirli özelliklere sahip hayvanların kesilmesi*" anlamını taşımaktadır.[287]

İslâm dininde kurban kesmenin farklı türleri vardır. Kurban Bayramı'nda ibadet maksadıyla kesilen **udhiyye**, sünnet gereği yeni doğan çocuklar için kesilen **akîka** ve ibadet maksatlı olmayıp etini yemek için kesilen **zebîha.** İbadet maksadıyla kesilen kurbanın vacip veya sünnet olduğu hakkında geleneksel kaynaklarda dahi muhtelif görüşler bulunmaktadır. İmam Ebû Hanife'ye göre udhiyye vacipken öğrencileri İmam Muhammed ve İmam Yusuf'a göre sünnettir. Aynı mezhep imamlarının arasındaki bu ihtilaf Hz. Peygamber'den gelen farklı rivâyetleri esas alarak hüküm vermelerinden kaynaklanmaktadır. Bu rivâyetlerden ilkine göre Hz. Peygamber yolculukta olmasına rağmen Kurban ibadetini aksatmamış ve bu sebeple İmam Âzam vacip hükmünü tercih etmiştir. Kurbanın vacip olmadığı görüşüne esas olarak alınan rivâyet Hz. Peygamber'in "*Sizden biriniz kurban kesmek istediği zaman"* görüşünden mütevellittir. Çünkü bir ibadetin gönüllülük arz etmesi onun farz veya vacip olmadığı anlamı taşımaktadır.[288]

Mealcilik Ekolü Kurban konusunda ortak görüşe sahiptir. Kurban Bayramı bir hayvanın kesilmesinin zorunlu olduğu kutsal bir gün değildir. Kurbanı "*yoksula ve yoksuna*

---

286 Yaşar Nuri Öztürk, *Kuranın Temel Kavramları*, 25. bs, c. 2 (İstanbul: Yeni Boyut, 2012), 10, 517.

287 Ahmet Güç, "Kurban", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi), https://islamansiklopedisi.org.tr/kurban, Erişim 30 Haziran, 2024.

288 İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid,* 2: 191.

yardım, sahip olunandan başkalarına pay çıkarma'' olarak gören Yaşar Nuri'ye göre namaz ve oruç gibi bizâtihi ibadetlerin yerine farklı bir alternatif konulamaz ancak kurban konusunda aynı görüş dikte edilemez. Müslümanlar kurban ibadeti sırasında hayvan kesmek zorunda değil, diğer Müslümanların fayda sağlayacağı farklı alternatiflerle de bu ibadeti tamamlamış sayılmaktadırlar. Kurban kesmeyi vacip kabul etmeyen Öztürk, sünnet olması görüşüne de muhalefet ederek sünnetin Kur'ân'daki bir emrin yapılış tarzı olduğunu, Kur'ân'da bununla ilgili bir emrin bulunmadığını iddia etmiştir.[289] Edip Yüksel'e göre de kurban diye bir ibadet Kur'ân'da geçmemektedir. Bu sebeple Müslümanların kurban kesme gibi bir ibadetle mükellef olması söz konusu değildir. Mealci düşünceye göre Kur'ân'da olmayan bir emrin rivâyetlerde geçmesi muteber kabul edilebilir bir emir değil hatta Kur'ân'a uymaması sebebiyle uydurmadan ibarettir. Yüksel, Kevser suresinde geçen ''*Şimdi sen rabbin için namaz kıl ve kurban kes!*''[290] emrinden maksadın kurban kesmek olmadığını, göğsünü gerçeğe yöneltmek anlamında kullanıldığını iddia etmiştir.[291] Mustafa İslamoğlu âyeti ''*Kurban kes!*'' olarak çevirse de not olarak Ehl-i Beyt okulunun âyet hakkında ''*namaza başlama esnasında elleri yukarı kaldırma, rükûdan doğrulurken elleri kaldırmak*'' olarak anladığını aktardıktan sonra ''*Tevhid ve ihlasın gereği de budur*'' diyerek yorumu tasdiklediğini belirtmiştir.[292]

Mealci görüşe göre; ''*kevser*'' ve ''*venhar*'' kelimeleri doğru şekilde tercüme edilmemiş, bunun sonucunda geleneksel tefsir kaynaklarında hatalı yorumlar yapılmıştır. Allah'ın kurbandan maksadının bir hayvanın boğazlanması değil, bütün ibadetleri kapsaması olduğunu iddia eden Öztürk, kurbanın ceza sebebiyle ifa edilecek bir kefaret olabileceğini savunan Yüksel böylelikle geleneksel İslâm'ın Kur'ân yorumuna muhalefet etmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ''*Venhar*'' kelimesinden maksadın ne olduğudur. Allah ''*Anlayıp düşünesiniz diye onu Arapça Kur'ân olarak indirdik*''[293] âyeti ile Kur'ân'ın indiği toplum olan Arap halkını muhatap almıştır. Bu sebeple Kur'ân'da geçen kelimelerin hangi amaçla kullanıldığı ve manası konusunda Arap kaynakları büyük önem arz etmektedir. Arapça sözlüklerin en büyüklerinden kabul edilen Lisânü'l-Arab da İbn Manzûr'a göre ''*Venhar*'' kelimesi göğsün üstündeki

---

289 Yaşar Nuri Öztürk, "Kurban Kesmek İbadet mi?", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 2 (Nisan 2012): 1-4; Öztürk, *Kuranın Temel Kavramları*, 1:678-679.

290 Kevser, 108/2.

291 Yüksel, *Mesaj (Kuran Çevirisi)*, 532.

292 Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008), 2: 1312.

293 Zuhruf, 43/3.

gerdanlık denilen bölgedir. Arap toplumu arasında hayvanı boğazından bıçaklamak olarak kullanıldığını da aktarmaktadır.[294] Arapların bu anlamda kullandığı ‘‘*Venhar*’’emrini farklı şekilde anlamak hatta bu âyeti tasdikler nitelikte olan rivâyetleri uydurma sayarak göz ardı etmek, Mealci ekol içerisinde kurban ibadeti için birbirinden çok farklı yorumlar yapılmasına neden olmuştur.

2.2.3.1. Hz. İbrahim’in Rüyası

Sâffât suresinde Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’i kurban etmek üzere yere yatırması ve sonrasında Allah tarafından kurban etmesi için bir koç gönderilmesinden bahsedilmektedir. Bu meselenin bir vahiy mi yoksa beşerî özelliklere sahip olan Hz. İbrahim’in kendi rüyasını vahiy sanması mı olduğu ihtilaflara sebep olmuştur.

Geleneksel görüşe göre kurban ibadeti Kevser suresinde geçen emir ile netliğini kazanmış ve bu ibadetin başlangıç noktası olarak Hz. İbrahim’in rüyası baz alınmıştır. Kur’âniyyûn, Mealcilik ekolü ve sadece Kur’ân esas alarak yorum yapan araştırmacılara göre Hz. İbrahim’in bu rüyayı vahiy algılayarak yerine getirmeye çalışması hatadır. Bu fikre sahip olan araştırmacıların Kevser suresi hakkında da kurban kesmek ile ilgili farklı yorumlarını nakletmiştik. Bu yorumlar Kur’ân’da kurban kesme gibi bir ibadetin emredilmediğini, bunun bir kurban çeşidi olarak görülmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

Peygamberlerin vahiy alma yollarından birisi de sadık rüyalardır.[295] Konuya dair rivâyetler bulunuyor olsa da Kur’âniyyûn ve Mealcilik ekolü bu rivâyetlere itibar etmemiştir. Kur’ân’dan örnek verilmesi gerekirse Hz. Yusuf’un rüyasında peygamberliğinin müjdelenmesi[296], zindana atıldığı vakit mahkumlardan ikisinin[297] ve Mısır kralının rüyasını[298] tabir etmesinin ardından bunların gerçeğe dönüşmesi gibi olaylar aslında rüyanın gayb hakkında bilgi barındırabilmesi sebebiyle vahiy aracı da olabileceğinin kanıtıdır. Bu sebeple Peygamberlerin gördüğü rüyalar vahiy, diğer insanların gördüğü ve doğru çıkan rüyalar ise ilham olarak değerlendirilebilmektedir.[299]

---

294 İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 3. bs (Beyrut: Dâru Sadr, 1993), 5: 195.

295 Yusuf Şevki Yavuz, “Vahiy”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012) ,https://islamansiklopedisi.org.tr/vahiy, Erişim 30 Haziran, 2024.

296 Yusuf, 12/4-6.

297 Yusuf, 12/36,41.

298 Yusuf, 12/47-49.

299 İbrahim Paçacı, “Rüyâ’nın Delil Değeri ve İstihâre”, *Dini Araştırmalar* 19, sy 48 (Haziran 2016): 109.

Hz. İbrahim'in oğlunu rüyasında kurban ettiğini görmesi üzerine emre itaat ettiği hem Kur'ân'da hem de Tevrat'da geçmektedir. Tevrat'ta rüyadan bahsedilmeksizin bu emrin direk yaratıcıdan geldiği belirtilmektedir. İslâm inancına göre Tevrat, İncil ve Zebur gibi kaynaklar tahrif edilmiştir ancak içerisinde hala hakiki kalıntılar olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Hz. İbrahim'in oğlunu kesme meselesinin hem Kur'ân hem de eski ahitte[300] farklı şekilde de olsa geçmesi, Allah'ın vahyi olduğu görüşünü güçlendirmesi bakımından önemlidir.

Edip Yüksel Hz. İbrahim'in rüyası ile ilgili âyeti meal ederken bunun bir emir olamayacağını ve Allah'ın bu hatayı engellemek için bir hayvan gönderdiğini iddia etmiştir.[301] Âyet hakkındaki rivâyetleri kabul etmeyerek Hz. İbrahim'in bu rüyayı bir emir telakki ederek hata yaptığını ifade eden ancak kurbanı bir ibadet olarak gören farklı araştırmacılarda bulunmaktadır.[302] Yaşar Nuri'nin Hz. İbrahim'in rüyasını kurban ile ilişkilendirdiği bir yazı veya video kaydına rastlanmamakla birlikte Kevser suresindeki *Venhar* kelimesinden maksadın kurban kesmek olmadığı görüşüne değinmiştik. Net bir şekilde kurban kesmek gibi bir ibadetin Kur'ân'da olmadığını beyan etmesi, Öztürk'ün Hz. İbrahim'in rüyasını kurban kesme ile bağdaştırmadığının açık delilidir. Mustafa İslamoğlu, Hz. İbrahim'in gördüğü rüyanın bir emir olmadığını, oğlu doğmadan önce verdiği kurban sözünü yerine getirmemesi sebebiyle vicdan azabı çektiğini dile getirmektedir. Bu vicdan azabı Hz. İbrahim'i etkisi altına almış ve bu rüyayı görmesine vesile olmuştur.[303] Kendi sitesinde kurban hakkında yazılar kaleme alan İslamoğlu, *Venhar* kelimesinin kurban kesme olarak algılanmasının zannî olduğunu aktardıktan sonra Yaşar Nuri'nin kurbanın bedelinin para olarak verilebileceği hususunu ''*İlaç ve malzeme eksikliğinden en ufak yaraların kangrene dönüştüğü ve hatta ölümlere neden olduğu Çeçenistan'da bir yaralıya bin kurban gönderseniz, onun etini ne yapsın? Fakat bir kurbanın bedeli belki bir can kurtaracaktır. Can farz, kurban nafile (ya da Hanefi usulüne göre vacip). Ebu Hanife'ye sorsak hangisini tercih ederdi derseniz? Bence hiç tereddüt etmeden ikincisini ederdi.*'' diyerek desteklemiştir.[304] Ne var ki bu konu zekât meselesindeki yorumları akla getirmektedir. Müslümanların aynî farz olarak

---

300 Tevrat, Tekvin,22/1-2.

301 Yüksel, *Mesaj (Kuran Çevirisi)*, 390.

302 Okuyan, *Meal-Tefsir*, 448.

303 *İyiliğin kaynağı olan Allah İsmail'in kurban edilmesi emrini verir mi? -Mustafa İslamoğlu* (YouTube, 2013), 02:15 - 03:00, https://www.youtube.com/watch?v=QoljrEV6KdQ, 7 Mayıs, 2024.

304 Kurban tartışmaları neyi kurban ediyor? , Mustafa İslamoğlu, https://mustafaİslâmoglu.com/kurban-tartismalari-neyi-kurban-ediyor/ Erişim 7 Mayıs, 2024.

yerine getirmeleri gereken ibadetler dışında bir de ümmet olma bilinci içerisinde yapmak zorunda oldukları bulunmaktadır. Müslümanların farz ibadetler dışında birbirlerine yardım etmeleri yani sadakada bulunmaları, farz ibadetler içerisinde yapılan fiiller ile kıyas konusu yapılmamalıdır. İslâm dini zekâtını evladına vermek isteyen bir Müslümana izin vermeyerek bu fiilin sadece belli zamanlarda değil sürekli olması gerektiğini anlatmaya çalışmıştır. Aynı şekilde yukarıda verilen Müslümanın din kardeşinin yarasına merhem olması örneği, kurban kesme ibadeti zamanında dile getirilecek bir konudan ziyade sürekli yapılması gereken bir sorumluluğu akla getirmektedir.

2.2.3.2. Hac Sûresi ve Kurban

Kurban ibadeti ile ilgili emir ve tavsiyelerin geçtiği diğer bir sure ise Hac sûresidir. Hz. İbrahim'in rüyasının geçtiği Sâffât suresi ve Kevser sûresinde geçen âyetleri te'vil ederek, kurban kesme ibadetinin emredilmediğini iddia edenler, bu ibadetin hac farizası sırasında ve yasaklanan şeylerin yapılması durumunda kefaret olarak yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Hz. Peygamber'den bugüne îfâ edilen Hac ibadetini uluslararası konferans olarak gören Yüksel, bu konferansta bazı şartların olduğunu ve bunların yapılmaması sonucu *Hedy* denilen ceza kefaretinin yerine getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak bu kefaret, Geleneksel İslâm'ın anladığı gibi bir Kurban kesme fiili değil insanları doyurma amaçlı bir ritüeldir. İnsanları doyurma işlemi keçi, koyun ve büyükbaş denilen inek, deve cinsi ile sınırlandırılamaz. Herhangi bir gıda maddesi ile ya da tavuk ve hindi gibi hayvanlarla da yerine getirilebilir.[305] Yüksel'in fikirleri ile neredeyse aynı görüş belirten Yaşar Nuri'ye göre ise *Hedy* kelimesi ceza anlamı değil Türkçedeki hediye kelimesi ile aynı anlamı taşımaktadır. Öztürk bu hediyelerin kurban kesmeden de yapılabileceğini ifade etmektedir.[306]

Bakara suresindeki ''*Haccı ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin; engellenirseniz kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurban, mahalline ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (tıraşını olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin*''[307] âyetinde geçtiği üzere *hedy* kelimesinden maksadın geleneksel İslâm kaynaklarına göre kurban

---

305 *Edip Yüksel (T) Bayramda hayaliyatçıları kurban etsek?* (YouTube, 2012), 05:25 - 09:25, https://www.youtube.com/watch?v=6xoUTmKMZkw, Erişim 8Mayıs, 2024.

306 Öztürk, *Kuranın Temel Kavramları, 1: 682-687*.

307 Bakara, 2/196.

keserek kan akıtılması gerektiği anlaşılmaktadır.[308] İbn Manzûr'un Arapça sözlüğünde de aynı kelimenin Araplar arasında deve veya benzeri hayvan kurban etmeyi ifade etmek için kullanıldığını görmekteyiz.[309] Mealci ekolün hediyeleşme manası vermeye çalıştığı âyette zaten *sadaka* kelimesi *hedy* kelimesinden ayrı olarak geçmektedir. Sadakanın yardımlaşma amacı ile verildiği dikkate alındığında, Allah'ın *hedy* kelimesinden farklı bir mana arzu ettiği anlaşılmaktadır.

2.2.4. Oruç

Oruç kelimesi sözlükte "*bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak*"[310] anlamına gelmektedir. Kur'ân'da türevleri ile birlikte 13 yerde geçen *savm* ve *sıyâm* kelimeleri hadislerde de birçok yerde geçmektedir. Meryem 19/26 da geçtiği yerde ise oruç anlamından farklı olarak "*konuşmamak*" anlamı ile kullanılmıştır. Oruç ibadetinde diğer ibadetlerde olduğu gibi belirli şartlar vardır. Rivâyetler aracılığıyla ibadetler içerisindeki yasakların, izin verilenlerin ve zaman sınırlaması gibi müeyyidelerin genelini öğrenebiliyorken, kimine göre bunların hepsi veya insanların mükellef olduğu kadarı zaten Kur'ân'da geçmektedir.

İslâm dininin temel prensiplerinden biri de Müslümanın kendi zamanından, malından hatta canından dini değerleri ve Müslüman kardeşi için fedakarlıkta bulunabilmesini istemesidir. Oruç ibadetinde ise yeme, içme ve karı-kocanın birbirinden faydalanması gibi nefsi arzulardan belli bir vakit el çektirilmesi, ekonomik durumu iyi olanların fitre adı altında yoksul kişilere maddi yardımda bulunması da bu fedakarlıktan bazılarıdır. Bu ibadetlerin detayları hakkında hüküm belirtmek, Müslümanların büyük bir kısmına göre rivâyetler olmadan mümkün değilken diğer gruba göre sadece Kur'ân ile yetinilmelidir.

İbadetlerin tümünün detay ve kurallarını Kur'ân'dan çıkarmaya çalışan Mealci ekole göre imsak vakti, mazeret sayılan haller ve oruç kefaretinin kaç gün olması gerektiği gibi konular, geleneksel İslâm hukukunun hükümlerine kıyasla oldukça farklıdır. Özellikle "*Fecrin beyaz ipi siyah ipinden sizin için ayırt edilir hale gelinceye kadar*

---

308 Alemüddin Sehâvî, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, ed. Dr. Musa Ali Musa Masoud ve Dr. Ashraf Muhammed bin Abdullah El-Qassas (Dâru'n Neşri li'l Câmiât, 2009), 102; Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 5: 309.

309 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 12: 532.

310 Ali İhsan Yitik, "Oruç", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007), https://islamansiklopedisi.org.tr/oruc, Erişim 13 Temmuz, 2024.

yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın''[311] âyeti bu tartışmaların en önemlilerinden olmuştur. Yaşar Nuri'ye göre imsak vaktinin girmesi konusunda Kur'ân esnek davranmıştır. Ancak belli bir zaman içerisinde yapılması gereken bir ibadet hakkında ''*esnek davranılmıştır*'' ifadesi çelişki olarak görünmektedir. Çünkü Mealci ekole göre Kur'ân emrettiği her şeyin sınırlarını belirtecek kadar açıklayıcı ve anlaşılır bir kitaptır. Yukarıdaki âyette oruç ibadetinin başlangıç ve bitiş zamanından bahsedilmektedir. Ancak Öztürk, imsak vaktinin başlangıcı hususunda farklı bir yorum yaparak azimet noktasının şafak sokumu olduğunu ruhsat noktasının ise güneşin doğumu olduğunu iddia etmektedir.[312] Edip Yüksel bu konu da Diyanet'in belirli vakitler tayin etmesini alaycı tabirler ile reddederek, imsakiyelerde yazan vaktin hala gece vakti olduğunu, âyette geçen vakit ile hiçbir alakası olmadığını iddia ettikten sonra imsak vaktinin çıplak gözle tayin edilebileceğini ifade etmiştir.[313]

Öncelikle imsak vaktinin tam tayin edilmiş bir vakte ihtiyacı vardır ki bu ihtiyaç sabah, akşam ve yatsı gibi namaz vakitlerini de içinde bulunduran bir husustur. İmsak vakti için söz edilen azimet ve ruhsat süreleri, yatsı ve sabah namazlarının vakti hakkında kafa karışıklığı meydana getirmektedir. Halihazırda iftar vaktinden imsak vaktine kadar verilen yeme içme ruhsatına ek olarak bir de Öztürk'ün imsak vaktini ikiye bölerek şafak sokumu ile güneş doğuşu arasına ruhsat vermesi dikkat çekmektedir. Öztürk'e göre şafak sokumunda yani azimet zamanında oruca başlayan bir kişi, güneşin doğuşunu yani ruhsat zamanını bekleyen kişiye göre 1,5-2 saat fazla oruç tutacak bu da Müslümanlar arasında ihtilafa sebebiyet verecektir.

Diyanet imsak vaktinin belirlenmesinde Hz. Peygamber'in iki türlü fecr olduğu ile ilgili rivâyetini esas almakta ve hesaplamalarını ona göre yapmaktadır. Hz. Peygamber'in bu rivâyeti üzerine, kâzib ve sâdık denilen fecrin ne zaman olduğu hakkında farklı gözlemevlerinden çalışmalar yapılmakta ve bu iki vakit belirlenmektedir. Bu rivâyet, Yaşar Nuri'nin kitabını armağan ettiği Rağıb el-İsfahânî'nin el-Müfredât eserinde de geçmektedir.[314] İki fecrin çıplak gözle ayırt edilememesinin en büyük etkeni günümüzün sıkıntısı olan ışık kirliliğidir. Işık kirliliği çıplak gözle görülmesi muhtemel

---

311 Bakara, 2/187.

312 Öztürk, *Kuranın Temel Kavramları*, 2:160.

313 *Edip Yüksel (T) Kurana Göre Oruç* (YouTube, 2012), 03:40 - 04:20, https://www.youtube.com/watch?v=pDKAnK3BKMk, Erişim 18 Mayıs, 2024.

314 Ebü'l-Kāsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, ed. Safvan Adnan el-Davudi (Beyrut: Dâru'l Şâmiye, 1991), 626.

olan şeylerin artık görülemez hale gelmesine sebep olmaktadır. Burada en önemli olay fecri sâdık'ın diğer fecri kâzib ile karıştırılmamasıdır. Hz. Peygamber zamanında ışık kirliliği gibi bir etkenin olmaması insanların fecri kolaylıkla ayırt etmesine imkân sağlıyordu. Bu sebeple çıplak gözle gözlem yönteminin günümüzde de etkili olduğu görüşünü savunan araştırmacılar fecr meselesinde ihtilaflı görüşler iddia etmektedirler. Ancak doğduğu andan itibaren yön yetisiyle denize giden deniz kaplumbağaları, göç ederken yönünü güneş, ay ve yıldız ışıkları ile tayin edebilen göçebe kuşlar yön bulma yetisi bakımından insanlardan farklı yaratılmış fakat ışık kirliliği nedeniyle yönlerini kaybetmeye başlamışlardır.[315] Bu hayvanlar dahi ışık kirliliğinden muzdarip iken insanların çıplak gözle bu önemli meseleyi tayin edebileceğini sanması bilime aykırıdır.

2.2.4.1. Mazeret Sebepleri ve Kefâret

Bakara sûresindeki ''*O (sayılı günler), doğruyu eğriden ayırma, gidilecek yolu bulma konusunda açıklamalar ve insanlara rehber olarak Kur'ân'ın indirildiği ramazan ayıdır. Artık içinizden kim bu aya yetişirse onu oruçlu geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, başka günlerden sayısınca tutar. Allah sizin için kolaylık istiyor, güçlük çekmenizi istemiyor.*''[316] emir sebebiyle oruç, bir ay süreyle yerine getirilmesi farz bir ibadettir. Mealci ekol ve bazı araştırmacılara göre Müslümanlar için her türlü hastalık veya hasta olma riski taşıyan haller, oruç tutmaya mazeret sayılmaktadır. Edip Yüksel işi, yorgun olması veya çok susaması halinde bile bir Müslümanın isterse orucunu bozabileceğini, sadece bozduğu günler sayısınca kaza etmesi gerektiğini ve kaza edecek durumu olmadığında tövbe etmesinin yeterli olacağını ifade etmiştir.[317] Bu yoruma Yaşar Nuri'de aynı şekilde katılmış, 61 gün olarak belirlenen mazeretsiz oruç bozma kefaretinin Kur'ân'da geçmemesi sebebiyle geçersiz olduğunu savunmuştur. Hayz halindeki kadın için oruç tutmayı kendi tercihine bırakan Mealcilik ekolü bu durumun ibadetlere engel olmayacağı görüşündedir.[318]

Âyette geçen ''*Kim de hasta veya yolcu olursa*'' ifadesini kendi fikirlerine delil olarak sunan Mealci ekolün aksine geleneksel İslâm'a göre bu ruhsatın belli bir sınırı vardır. Mantıken sınır konulmayan her kanun art niyetli fikirler tarafından bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Edip Yüksel'in ramazan ayı dışında sağlıklı olan fakat oruç

---

315 *Işık Kirliliği - Dr. Tuncay ÖZDEMİR* (YouTube, 2022), https://www.youtube.com/watch?v=opw22ZzxAcI, Erişim 15 Temmuz, 2024.
316 Bakara, 2/185.
317 *Edip Yüksel (T) Kurana Göre Oruç, 12:00 - 12:40*.
318 Öztürk, *Kuranın Temel Kavramları*, 2:161-63.

tutarken aşırı susayan birinin orucunu bozabileceği ve sonrasında kaza etmesi ya da fitresini vermesi gerektiği fikri, kuralların ciddiyetine zarar vermektedir. Dört mezhebin alimlerine göre oruç tuttuğu halde eşi ile cinsel ilişkide bulunan Müslümanın kefaret ödemesi gerekmektedir. Bu kefaret sırasıyla köle azat etmek, altmış gün oruç tutmak ve altmış fakiri doyurmak ya da bir fakiri altmış gün boyunca doyurmaktır. Bu sıralamada tercihin söz konusu olup olmadığı ihtilaflıdır. Cinsel ilişki dışında orucu yeme, içme gibi eylemlerle bozan kişinin kefareti hakkında dört mezhep ittifak etmemiştir. Hanefî ve Mâlikî mezhebi alimlerine göre oruç mazeretsiz ne şekilde bozulursa bozulsun, günümüzde köle azat edemeyeceği için altmış günlük oruç tutma cezası ile karşı karşıya kalmaktadır.[319] Ancak Şafiî ve Hanbelî mezhebi alimleri orucun mazeretsiz şekilde yeme, içme ile bozulmasına karşın bozulan gün sayısı kadar kefaret ödenmesi gerektiğini savunmuştur.[320]

Oruç bozma kefareti hususunda farklı hükümler verilmesinin sebebi farklı rivâyetlerden kaynaklanmaktadır. Hadis araştırmacılarına göre oruç kefaretinde gününe gün oruç tutmaya hükmedenlerin kaynak aldığı rivâyetlerin sahih olmadığı fakat mazeretsiz oruç bozmanın kefaret gerektirdiği konusunda rivâyet edilen Ebu Hureyre rivâyetinin sahih olduğu anlaşılmıştır. Rivâyette ‘‘*Peygamber (a.v) ile birlikte otururken bir adam geldi ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, ben helak oldum. Dedi ki: "Neyin var? Adam dedi ki: "Ben oruçlu iken karım ile ilişkiye girdim." Rasûlullah buyurdu ki: "Onu azat edecek bir köle bulabilir misin? O: Hayır, dedi. Dedi ki: "İki ay peş peşe oruç tutmaya gücün yeter mi? O da: Hayır, dedi. Dedi ki: "Altmış fakiri doyuracak gücün var mı? O da: Hayır, dedi. Sonra durdu. Biz böyle iken Peygamber'e içinde hurma bulunan bir çuval getirildi ve şöyle buyurdu: "Soran kişi nerede? O da: "Ben" dedi. Rasûlullah: "Bunu al ve dağıt" buyurdu. Adam dedi ki "Ey Allah'ın Resulü, benden daha fakir kim var? Vallahi iki tepe arasındaki evimin halkından daha fakir kimse yoktur" dedi. Peygamberimiz dişleri görününceye kadar güldü ve sonra şöyle buyurdu: "Aileni doyur*’’.[321] Bu rivâyetin oruç ile değil de zıhâr hakkında olduğu görüşü hakkında ‘‘*Adam, köle azat edecek zenginlikte olmadığı için kendisine ikinci olarak iki ay oruç tutması söylendiğinde, oruç sebebiyle kefaretlik bir durumla karşı karşıya kaldığını söyleyerek mazeret beyan etmektedir. Nitekim zıhâr kefareti ödemek zorunda olan kişi gece gündüz iki ay boyunca eşiyle*

---

319 Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 99; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 3: 167-68.

320 Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî, *Muğni'l Muhtac*, ed. Adil Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Maûd (Da'rü'l Kütübü'l İlmiyye, 1994), 2: 177-78.

321 Buhârî, ‘’Savm’’, 30.

birlikte olamayacaktır. Böyle bir kişinin bu durumda iki ay sabredememe gibi bir mazeret ileri sürmesi anlaşılabilir. Ancak oruç kefaretinde ramazanın her gecesinde eşiyle birlikte olma imkânı bulabilen, sağlıklı olduğu halde ramazan gündüzünde oruçlu olduğu saatlerde eşinden ayrı kalmanın zorluğunu ileri süren bir kişinin bu mazeretinin kabulünün anlaşılabilir bir yönü yok gibidir.'' yorumu dikkat çekmektedir. Bu sebeple bu rivâyetin oruç ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.[322]

Âyetler ve hadisler arasında kendi mantık ve dil bilgisinden hareketle bir bağ kurmaya ve sonuç olarak çelişki olup olmadığına hükmetmeye çalışan Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekolleri, oruç ile ilgili sahih hadisleri kabul etmemiş ve bunun sonucunda ortak nizam içinde yapılması gereken ibadetlerin temel yapısını bozan yorumlar ortaya çıkmıştır. Kur'âniyyûn ekolü oruç ile ilgili bir ay tutulması gerektiği hükmüne karşı çıkmamakla birlikte, Mealcilerin de delil olarak sürekli sunduğu Bakara 2/185 âyetini kaynak alarak, sıcak günlerde zorluk çekerek oruç tutmanın bu âyet ile çeliştiğini, senenin daha serin olan günlerinde oruç tutulması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.[323] Bu birbirinden farklı yorumların bazılarına akademik ve sivil mecradan da katılım olmuştur. Kur'ân İslâmı fikrini güden araştırmacılar imsak vakti konusunda Ramazan ayında okunan sabah ezanlarının vaktini tatmin edici bulmadıklarını dile getirmiş, oruç kefareti konusunda da Kur'ân'da geçmemesi sebebiyle Ehl-i sünnet tarafından sahih kabul edilen rivâyetleri reddederek mazeretsiz oruç bozmanın cezasının gününe gün olması gerektiğini savunmuşlardır.[324] Bu fikre delil olarak ''*Bir kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür; ama kim bağışlar, düzeltme yolunu tutarsa onun mükâfatını Allah verir. Hiç şüphe yok ki O haksızlık edenleri sevmez.*''[325] âyetini işaret etmişlerdir. Âyeti Kerîme İslâm'ın yeni yayılmaya başladığı ve Müslümanların putperest Mekkeliler tarafından baskıya maruz kaldıkları bir dönemde inmiştir. Müslümanların kendilerine zarar verenlere sadece aldıkları zarar kadar bir karşılıkta bulunmaları nasihat edilmiştir.[326] Bu nedenle, baskı ve zulüm karşısında Müslümanın ne yapması gerektiğinden bahseden

---

322 Yunus Macıt, "Kasten Oruç Bozmanın Cezası İle İlgili Rivâyetlerin Tahlili", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5, sy 2 (01 Nisan 2005): 148-50.

323 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 302-3.

324 *Prof Dr Mehmet OKUYAN – Mazeretsiz Ramazan Orucunu Tutmamanın Cezası (Oruç Kefareti)* (YouTube, 2017), https://www.youtube.com/watch?v=i1rRfDy5zLA, Erişim 16 Temmuz, 2024; *İmsak Meselesi ve Ramazan'da Sabah Ezanının Vakti Hakkındaki Düşüncelerim...* (YouTube, 2024), https://www.youtube.com/watch?v=UMOJSzr8zQ8, Erişim 16 Temmuz, 2024; *Oruç'da Kefaret -61 gün ceza- Mustafa İslamoğlu* (YouTube, 2018), https://www.youtube.com/watch?v=8G3WjSu6ALo, Erişim 16 Temmuz, 2024.

325 Şûrâ, 42/40.

326 Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 4: 754.

âyet ile yaratıcının ceza ve mükafat tavrının karıştırılmaması, Kur'ân ahkamına daha uygun gözükmektedir.

2.3. Çeşitli Konular Çerçevesinde Kur'âniyyûn ve Meâlcilik

2.3.1. Arap Dili ve Fikirlerin Oluşmasındaki Yeri

Arap dili, kelime haznesi bakımından en zengin dillerin başında gelmektedir. İslâm'ın kutsal kitabı Kur'ân da Arapça indirilmiş, "*Anlayıp düşünesiniz diye onu Arapça Kur'ân olarak indirdik*"[327] âyeti ile de buna dikkat çekilmiştir. Kur'ân'ı, hadis külliyatını ve diğer geleneksel İslâm kaynaklarını anlayacak kadar dil bilgisine sahip olmak isteyen bir kişinin uzun süre çaba sarfetmesi gerekmektedir. Her dil öğrenimi meşakkatli olsa da Kur'ân ilimlerine yoğunlaşmak isteyen bir araştırmacının, Arap dilinin derinliklerini kavraması, kelimelerin farklı anlamlarına hâkim olması ve Kur'ân'ın kullandığı farklı üsluba yatkın olabilmesi gerekmektedir. Bunlara ek olarak Kur'ân kıraatinde, kıraat imamlarının kelimeleri farklı şekilde okumaları da Kur'ân yorumunda değişik fikirler ortaya çıkartabilmektedir.

Âyetlerde geçen kelimelerin farklı onlarca anlamı olması sebebiyle mana veren kişinin dil bilgisi, Kur'ân'ı yorumlamada son derece önemlidir. Bu konuda yaşanan sıkıntılara örnek olarak; *Vadribûhunne*[328] kelimesinin farklı anlamlarından ortaya çıkan ihtilaflar verilebilir. Müfessirler bu kelimenin farklı anlamlarını kullanarak birbiriyle neredeyse alakası olmayan çok farklı yorumlar yapmışlardır. Sadece bir kelimeden dövmek ve sefere çıkartmak gibi birbiriyle alakası olmayan farklı iki anlam elde edilebilmektedir.

Kur'ân'ın Arapça nazil olması konusunu ele alan Edip Yüksel, Kur'ân'ın Arapça okunması gerekmediğini, hangi dilde olursa olsun hidâyet ve şifa kaynağı olduğunu söylemektedir. Ayrıca "De ki: "*O, inananlar için bir rehber ve şifadır*"[329] âyetine "*İster yabancı dil ister Arapça olsun, de ki*" olarak anlam vererek Kur'ân'ın bütün dillere çevrilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Mealler arasında doğru ve yanlış çeviri olması ihtimaline karşı da aralarında karşılaştırma yapılmasını tavsiye etmiştir.[330] Ancak burada Yüksel'in gözden kaçırdığı nokta doğru ve yanlış çeviriler arasında kıyas yapmadan önce mealler içerisinde doğru olanın hangisi olduğuna kimin karar vereceği hususudur.

---

327 Zuhruf, 43/3.
328 Nisâ, 4/34.
329 Fussilet, 41/44.
330 Yüksel, *Mesaj (Kuran Çevirisi)*, 415-16.

Ancak Kur'ân'ı mealden okumanın bazı dezavantajları olsa da bütün dillere çevrilmesi elbette ki Müslüman alemi için fayda sağlamış ve sağlamaya devam edecektir.

Kur'ân'ın ibadet maksadıyla Arapçadan farklı bir dilde okunabilmesi ve bunun Kur'ân'ın lafız ve manasına zarar vermeyeceği görüşü, Arapça ve Kur'ân üzerindeki etkisi baz alındığında elde edilen sonuçlar ile çelişmektedir. Diller arasında kendini en iyi şekilde muhafaza eden dil Kur'ân dili Arapçadır. Buna örnek olarak Muhammed Hamidullah'ın ''*Hiçbir zaman için değişmeyen ve her zaman geçerli olan bir din için, aynı şekilde hiçbir zaman değişmeyecek bir lisan lazımdır. Gerçekte diğer diller, bir müddet sonra değişmektedir. Hz. Peygamber zamanında Arap lisanı, bugün için gazetelerde radyoda veya başka yerlerde kullanılan Arapça'nın ta kendisidir. Hz. Peygamber zamanındaki Arapça'nın ne kelime yönü ne telaffuzu ve ne de grameri değişmemiştir... Araplar, yabancı dillerden tercümeler yapmaya başlayınca, küçük nüanslar için, müteradif kelimelere ihtiyaç duydular, işte, bu kelimeler koleksiyonu, müteradif kelimeleriyle, Araplara ilmî ıstılahları kullanmalarında yardımcı oldu. Netice olarak, Sanskritçe'den olsun, Yunanca'dan olsun yapılan tercümelerde, bütün kelimelere karşılık bulundu. Ve hemen hemen, yabancı kelimeleri Arapçalaştırmaya ihtiyaç duyulmadı. Hatta ilk başlarda, bu mütercimlerden bazıları yabancı kelimelerden birkaçının karşılığını bulamayıp, Arapçalaştırdıysa da hemen kendisine Arapça'da bulunan karşılığı olduğu söylenmiş ve bu yabancı kelimelerin yerine Arapça'ları konmuştur.*''[331] aktardığı bu paragraf dikkat çekmektedir.

2.3.1.1. Anadilde İbadet Meselesi

Bir metnin hedef dile net şekilde aktarılabilmesi için çevirmenin o dile fazlasıyla hâkim olması gerekmektedir. Kur'ân'ın farklı dillere tam anlamıyla tercüme edilmesi müfessirlere göre imkansız görülmüştür. Çünkü Kur'ân hem lafzen hem de manen nazil olmuştur. Anadilde ibadet konusu da bu sebepten dolayı tartışma konusu olmuştur. YAŞAR NURİ Öztürk anadilde ibadet etmenin hiçbir sakınca içermediğini iddia ederken aslında yukarıda bahsettiğimiz Kur'ân'ın lafzen ve manen indiği görüşüne muhalefet etmektedir ve bunu açık ve net şekilde ifade etmiştir. Ona göre Kur'ân, sadece anlam olarak Allah'tan çıkmıştır. Bu manayı lafza büründürme işini Cebrail üstlenmiştir. Öztürk bu sonuca ulaşmak için ''*O Kur'ân gerçekten değerli, güçlü ve*

---

331 Muhammed Hamidullah, *İslâm Müesseselerine Giriş*, çev. İhsan Süreyya Sırma (Beyan Yayınları, 2007), 12-14.

arşın sahibi katında itibarlı bir elçinin sözüdür.''[332] âyetinde geçen elçi ifadesini Cebrail olarak yorumlamıştır. Bu ifadenin Cebrail olarak yorumlanması gerektiğini ve farklı yorumlayan kimsenin olmadığını ve olmaması gerektiğini iddia etmiştir.[333] Ancak Öztürk'ün aksine ifadeyi Cebrail değil de Hz. Muhammed olarak yorumlayan müfessirler de bulunmaktadır.[334] İbn Teymiyye bu konuda; Kur'ân'ın manasının Allah'a, lafzının başkasına izafe edilmesini İslâm'a aykırı saymaktadır.[335]

Buradaki ana konu Tekvîr suresinde geçen *elçi* ifadesinden maksadın Cebrail veya Hz. Peygamber olduğu değil, lafzın başka birine ait olması sebep gösterilerek namazlarda Arapçadan farklı bir dilde kıraat edilmesine cevaz verilmesidir. Öztürk, Selman-ı Fârisî'nin Fâtiha suresini namazlarda Arapça okumakta zorlanan Fars halkı için Farsça'ya çevirmesini[336] delil alıp anadilde ibadete cevaz veren Ebû Hanîfe'yi örnek göstermiştir.[337] Ancak bu meselenin Fars toplumunun dilinin Arapça'ya yatkın olmaması sonucu ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Verilen bu iznin sadece alışma süreci için geçerli olduğu ile ilgili yorumlar bulunmakta ve Ebu Hanîfe'nin bu fetvasında yalnız bırakıldığı ifade edilmektedir.[338]

2.3.2. Kur'âniyyûn Mealcilik ve Hadis

Mealcilik, Kur'âniyyûn veya Kur'ân İslâmı görüşlerinin, diğer ekol ve fikirlerden ayrışma sebebinin ana kaynağı hadis ve sünnete olan önyargılı yaklaşımlarıdır. Bu ekoller '*sadece Kur'ân*' diyerek tefsir yapma gayretine girdikten sonra Kur'ân'ı te'vil aşamasında kendi içlerinde yine ihtilafa düşmekten kurtulamamışlardır.

Kur'âniyyûn'a göre hadis ve sünnetin Kur'ân gibi Allah tarafından muhafaza edilme garantisi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'in hayatta olmaması ve rivâyetleri nakledenler ile arasında geçen zaman itibarıyla güvenilirliği olmadığı için şer'i bir kaynak kabul edilmemektedir.[339] Bu konu hakkında Birışık'ın '' *Kitâbımızın en büyük*

---

332 Tekvîr, 81/19.
333 Öztürk, *Kuranın Temel Kavramları*, 1: 669.
334 Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, 341; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 30: 155.
335 Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *Mecmûu Fetâvâ*, ed. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım (Medine: Mücemma'ü'l-Melik Fehd li-Tıbâati'l-Mushafi'ş-Şerîf, 2004), 6: 534.
336 Şemsü'l-Eimme Serahsî, *el-Mebsût* (Mısır: Matbaatü's-Saâde, t.y.), 1: 36-37.
337 Yaşar Nuri Öztürk, *Anadilde İbadet Meselesi (Çiğnenen Bir Kitlesel Hakkın Savunması)*, 1. bs (İstanbul: Yeni Boyut, 2002), 89-90.
338 Mehmet Ali Aytekin, "İmam Ebû Hanîfe'nin İbadetler Konusunda Yalnız Kaldığı Bazı Görüşleri ve Bunların Tahlili", *Usul İslâm Araştırmaları Dergisi* 34, sy 34 (Ekim 2020): 66.
339 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri,* 296.

müfessiri olan Hz. Peygamber'i (a.s) yok sayarak nasıl bir tefsir ortaya koydukları ciddi bir merak konusudur.''[340] sözleri dikkat çekici eleştirilerden biri olmuştur. Sahâbenin âyetlere yaptığı tefsirler hakkında ise sahabenin ince hakikatleri anlama konusunda ekserisinin zayıf olduğunu, onların yaptığı yorumlar için '*Kendi anlayışlarına göre bir şeyler çıkarmışlar*' yorumu yaparak onların dahi yorumlarını kabul etmemiş ve Kur'ân harici hiçbir kaynağı kabul etmeyerek hadisleri Kur'ân'a arz meselesine dahi gerek duymamışlardır.[341]

'*Kur'ân bize yeter*' görüşünü savunan bu ekol, hadisleri bir açıklayıcı olarak görmemiş ve bu görüşü Kur'ân'dan '*Bu kitabı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidâyet ve rahmet kaynağı, Allah'a gönülden bağlananlar için bir müjde olarak indirdik*'[342] âyetiyle delillendirmiştir. Bu ekolün fikir ayrılığı yaşadığı nokta ise Kur'ân'ın bütün meseleleri tafsilatıyla içerdiği görüşüdür. Çekrâlevî bu görüşü kabul ederken sonrasında gelen Pervîz bu görüşün tamamıyla doğru olmadığını, Kur'ân'ın tikel meselelere az yer verdiği görüşündedir.[343] Ancak Kur'ân'ın az yer verdiği hususlarda nasıl bir çıkarımda bulundukları akıllarda soru işareti oluşturmaktadır.

Kur'âniyyûn ekolünün dışında kalan fakat benzer özellikleri olması sebebiyle müstakil bir başlıkta ele aldığımız Kur'ân İslâmı görüşünü savunan araştırmacılar ise hadislerin arzı meselesini her fırsatta dile getirerek, rivâyetlerin tümden kabulünü reddeden önemli gruplardandır. Geleneksel İslâm kaynaklarının aksine hadislerin arzı metodunu farklı şekilde kullanan bu araştırmacılar bu meseleyi "*Benden sonra size birçok hadis nakledilecektir. Size benden bir hadis rivâyet edildiğinde onu Allah'ın Kitabına arz edin. Şâyet ona uygunsa onu kabul edin ve bilin ki o bendendir. Şâyet Allah'ın Kitabına uygun değilse onu reddedin ve bilin ki o benden değildir*'[344] rivâyeti ile delillendirmiştir. Bu rivâyet için hadis usulü kriterlerine sahip olmadığı ve sıhhat şartlarını taşımadığı iddia edilmiştir. Bahsi geçen rivâyetin veya benzerlerinin, mevzu veya zayıf olması muhtevasını kabul etmeyeceğimiz anlamına gelmemektedir. Zira sahabe bu uygulamayı gerçekleştiriyor ve bunu yaparken rivâyetleri reddetmek amacıyla değil Kur'ân'dan

---

340 Birışık, Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, 295.
341 Birışık, Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, 295.
342 Nahl, 16/89.
343 Mohammad Sharif İbrahimi, "Hint Alt Kıtası Kur'âniyyûn Ekolünün Namaz Anlayışı", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 21 (2023): 268.
344 Şemsü'l-Eimme Serahsî, *Usûlü's Serahsî* (Haydarabad: li Cenneti İhya-il Mearif'il Nu'maniyye, t.y.), 365.

destekleyerek rivâyeti güçlendirme amacıyla uyguluyordu.[345] '*Kur'ân Talebesi*' ve '*Kur'ân İslâmı*' gibi isimlerle anılan bu grup, arz rivâyetlerinden hareketle hadisleri incelerken, Kur'ân'dan anladıklarını rivâyetten anladıklarıyla kıyas ederek değerlendirmektedir. Bu görüşe sahip kişiler, rivâyetlerin sahih olması veya hadis usulü kriterlerine uymasını dikkate almayarak tamamen Kur'ân'a uyup uymadığı konusuna dikkat çekmektedirler. Arz konusunda farklı bir yol izlemeleri sebebiyle geleneksel İslâm anlayışı ile birçok meselede ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ayrı düşmenin sonucu olarak Ehl-i sünnet çizgisinden ayrılarak Kur'âniyyûn ekolüne benzer ama farklı bir isimlendirme olan Kur'âncı, Kur'ân Talebesi veya Kur'ân İslâmı adı ile anılmışlardır.[346] Diğer bir rivâyette ''*İbn Mes'ud dövme yaptıran kadınlara Resûlullâh'ın lanet ettiğini söylüyordu. Bunu işiten bir hanım İbn Mes'ud'a gelerek; "Ben Kur'ân'ı baştan sona okudum ama senin söylediğini Kur'ân'da bulamadım"dedi. Bunun üzerine İbn Mes'ud ona; "Peki, sen Kur'ân' da 'Resul size ne verirse onu alın, neden de nehyederse ondan uzak durun' âyetini okumadın mı" diye sordu. Kadın, "Okudum" deyince, "İşte benim rivâyetimi Kur'ân'ın bu âyetinde bulacaksın" dedi.*''[347] konuşması geçmektedir. Buradan yola çıkarak, sahabenin aslında Kur'ân'a arz yöntemini kullanırken, Kur'ân'ın teferruat içeren konuları içermemesi sebebiyle Kur'ân ile çelişkili gözüken her rivâyeti reddetmediğini bilakis Hz.Peygamber'e itaat âyetini delil göstererek onun bu konulara açıklık getirdiği düşüncesinde olduklarını anlamaktayız.

Hadisler hakkında farklı görüşlere sahip olan, geleneksel İslâm görüşüne sert eleştirilerde bulunan diğer bir ekol ise Mealcilik ekolüdür. Bu ekolün en tanıdık siması ve Mealci denildiğinde ülkemizde akla gelen ilk isimlerinden olan Yaşar Nuri Öztürk'tür. Öztürk'ün hadisler hakkındaki görüşlerinden önce teist inancına karşı olan ateizm ve deizm hakkındaki görüşlerini dile getirmek doğru olacaktır. Zira Kur'âniyyûn'un Peygamberi kabul etmesine rağmen rivâyetleri muteber kaynak olarak görmemesinden, arz metodu ile sahih ve uydurma rivâyetleri ayıklamaya çalışan araştırmacılardan farklı bir düşünce yapısına sahiptir. Kendisi ölümünden önce çıkardığı '*Deizm*' kitabında hadislerden önce Peygamberlik görevi hakkında şüphe uyandırıcı yazılar kaleme almıştır. Eserde günümüzdeki dini tahrip ettiklerini düşündüğü ve '*Dinci*' isimlendirmesini yakıştırdığı kesim yüzünden Allah'a imanın tehlikeye girdiğini

---

345 Ahmet Keleş, "İslâm Geleneğinde ve Modern Dönemde Hadis ve Sünnet", *Kuramer*, sy 44 (Temmuz 2020): 470.

346 Orhan, *Türkiye'de Kur'ân İslâmı Arayışları,* 93.

347 Buhârî, ''Büyü'', 25, 113, ''Tefsiru Sureti'l-Haşr'', 4, ''Talak'', 51, ''Libas'', 82.

yazan Öztürk, dinci dediği kesimin fikirleri yüzünden, insanların Allah'a imanını koruyabilmek adına deizm görüşünü seçtiklerini iddia etmektedir.[348] Yine aynı kitabında İnsanların Allah'a olan imanını tehlikeye atıp ateist olmasındansa, ibadetleri terk edip Allah'a imanı korumak anlamı verdiği deist inancını yeğlediğini ifade etmektedir.[349]

Hadisleri muteber bir kaynak olarak görmeyen Öztürk çıktığı programlarda da Hz.Peygamber'in hadisleri yazma işlemini yasakladığını, Hz. Ebu Bekir'in Hz.Peygamber'e izafeten söz söylemeyin uyarısı yaptığını, Hz.Ömer'in halifeliği sırasında hadisleri toplatıp yaktırdığını dile getirerek hadis külliyatının güvenilir olmadığını dile getirmiştir.[350] Hz. Ebu Bekir ile ilgili olan ''*Peygamber'e (as) izafe ederek söz söylemeyin*' iddiasının aksine kendisinin de rivâyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Bu rivâyetlerin bazısı Buhari'de ve Müslim'de geçmektedir. Hatta Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Mervezî, Hz. Ebu Bekir'in rivâyet ettiği 142 hadisi toplayarak kitap haline getirmiştir.[351] Hadislerin kaynak olması konusuna gelinecek olursa, hadis rivâyetinin üzerinden geçen uzun süre zarfından dolayı ortaya çıkacak olan hataları ve değişmeleri öne süren Mealcilik ekolünün temsilcilerinden biri olan Öztürk, Hz. Ömer'in hadisleri toplatıp yaktırdığı bilgisini de aynı şekilde üzerinden uzun süre geçmiş kaynaklara dayandırmakta ve kendi mottosuyla çelişmektedir. Nitekim Hz. Ömer'in hadisleri yaktırdığı bilgisi, kendisinin hilafeti dönemindeki kaynaklara dayanmaktadır

Mealci olarak anılan Edip Yüksel ise hadislerin tamamının uydurma olduğunu, Kur'ân'a uygun olsa dahi Hz.Peygamber'e isnad edilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre hadislerin Kur'ân'a arzı da mantıklı bir uygulama değildir. Yazılarında ironi olarak, Kur'ân'a uyduğu tespit edilen her eserin de aynı şekilde hadis kitapları gibi baş tacı edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve hadis külliyatının Kur'ân'a ortak tutulduğunu iddia etmiştir.[352] Kendi eserlerinde de hadislerden bahseden Yüksel, hadisleri '*Cahiller tarafından uydurulmuş şeytani öğretiler*' olarak yorumlayarak Buhârî ve diğer hadis

---

348 Öztürk, *Deizm*, 119.

349 Öztürk, *Deizm, 129.*

350 *Sahte Hadis İslâm'ın En Hayati Meselesidir* (YouTube, 2022), https://www.youtube.com/watch?v=GOo4TPcMzIk, Erişim 18 Temmuz, 2024.

351 Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Mervezî, *Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*, ed. Şuayb el-Arnaût, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2020).

352 ''Kuran'a uygun hadis safsatası'', https://19.org/tr/kurana-uygun-hadis-safsatasi/, Erişim 25 Aralık, 2023.

alimlerini '*Sakallı usta yalancılar*' olarak nitelemiştir.[353] Âyetler ile çeliştiğini düşündüğü hadisleri karşılaştırarak iddiasını delillendirmeye çalışmıştır.[354]

2.3.3. Hadislerin Kur'ân'a Arzı

İslâm dininin Yüce Peygamberi Hz. Muhammed vefat ettiğinden bu yana Müslümanlar arasında türlü ihtilaflar meydana gelmiştir. Bu ihtilaflar kendisinin vefatından hemen sonra Hz. Ebu Bekir'e hilafetin tevdî edilmesiyle zuhur etmeye başlamıştır. Hz. Ali'nin hemen biât ettiği veya Hz. Fatıma'nın vefatı sonrasında biât ettiği gibi ihtilaf içeren görüşler ortaya atılmıştır.[355] Başlayan bu ihtilaflar Kur'ân'ın tedvini ve devamında gelen halifelere biât gibi tartışmalarla artmaya başlamıştır. Bu ihtilaflar içerisinde farklı olan biri var ki o da Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde kendini hissettirmiş ve vefatından sonra da büyüyerek günümüzde bile en hararetli tartışmaların konusu olmuştur.

Hz.Peygamber döneminde hadislerin yazılması veya yazılmaması konusu tartışılırken, ilerleyen zamanlarda bu konu hadislerin sahih olup olmadığı bahsine daha sonrada hadislerin İslâm dininde ana kaynak olarak kabul edilip edilemeyeceği konusuna zemin hazırlamıştır. Hadislerin Kur'ân'a arzı meselesi ikinci hicri asırdan sonra ortaya çıkmış bir meseledir.[356] Hadislerin kabulü ve şer'i kaynak olarak kabul edilebilmesi, bazı araştırmacılar nezdinde sadece Kur'ân'a arz edilmesi sonucu çelişki görülmediği taktirde uygun görülmektedir. Hz.Peygamber'den hemen sonra yazılan tefsirlerde kullanılan rivâyetler veya hadis külliyatları, bu araştırmacılara göre Kur'ân'a arz edilmediği müddetçe kesinlikle Resul'e ait bir söz olarak değerlendirilmemektedir.

Hz.Peygamber zamanında da arz metodu uygulanmakta ancak bu uygulama günümüzdeki Mealci ekolün kullanım şekli ile benzerlik arz etmemektedir. Hz.Peygamber sözlerini Kur'ân'dan örnekler ile desteklenmiş ve sahabeye yol gösterici olmuştur. Sahabe hadis rivâyet ederken aynı şekilde Kur'ân'a arz ederek hadisleri desteklemeye çalışmıştır. Kur'ân'da net olarak geçmeyen ifadeleri içeren hadisleri, arz metodu aracılığıyla Kur'ân'da bulamadığını iddia edip reddeden kişilere *'Resul size ne verirse onu alın, neden de nehyederse ondan uzak durun*'[357] âyeti ile karşı çıkılması ise

---

353 Edip Yüksel, *Üzerinde 19 Var*, 43.
354 Yüksel, *Üzerinde 19 Var, 31.*
355 İhsan Süreyya Sırma, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, 29. bs (İstanbul: Beyan Yayınları, 2021) 32-33.
356 Kâmil Çakın, "Hadisin Kur'ân'a Arzı Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34, sy 1 (1993): 237-62.
357 Haşr, 59/7.

bu metodun nasıl uygulandığı ile ilgili örnek özelliği taşımaktadır. Sahabe denildiğinde sadakati, adaleti, ilmi ve hayâsı ile akla gelen dört büyük halifenin hadisleri arz noktasında yaklaşımları da Hadis ilmi için çok önemlidir. Özellikle Hz.Ömer'in görüşlerinin tabiîn döneminde bile delil olarak hadis ve fıkıh alimleri tarafından delil sayılması, onun bu konudaki uygulamasının ne denli önemli olduğunun kanıtıdır. Hz. Ömer'in '*Hâricî delil olmaksızın anlaşılamayacak (müteşâbih) âyetlerle sizinle tartışacak bir kavim gelecek. Onlara karşı sünnete sarılınız. Çünkü Sünnet ehli (Sünnete vâkıf olanlar), Allah'ın Kitabını en iyi bilenlerdir*'[358] sözü kabul edildiği taktirde, günümüzde uygulanan arz metoduna eleştiri özelliği taşımaktadır. Sahabe döneminden sonra arz metodu bir mesele haline gelmişti. Buna sebep, sahabe rivâyetleri Kur'ân'a arz ederken te'kid amacı güderek hadisi desteklemeye çalışmış,[359] sonrasında bu metot müteşabih âyetler üzerinden rivâyetleri reddetme ve Hz. Peygamber'in tebyîn ve müstakil hüküm koyma fonksiyonunu ortadan kaldırma amacı gütmeye başlamıştır.[360]

Kur'ân'ın nazil olduğu ilk dönemlerde Hz.Peygamber'in hayatta olması, metnin anlaşılması hususunda sıkıntı çıkmasını engellemektedir. Hz.Peygamber'in vefatından sonra Kur'ân tefsiri üzerinden ortaya çıkan ihtilaflar günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Birbirinden farklı yüzlerce tefsir ve tercümenin ortaya çıkmasının sebebi de metnin yorumlanmasındaki ihtilaflardan kaynaklanmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in apaçık şekilde geldiği âyeti[361] gereği Kur'ân'a anlaşılması zor demek absürt olacaktır. Ancak buradaki zorluk Kur'ân'ın kendisinde değil yazılmış olan metinden yani Mushaf'ın dilinden kaynaklanmaktadır. Başta da bahsedildiği üzere ilk dönemde Kur'ân'ı tefsir edenlerin en iyisi olan Resul'ün hayatta olması, inen âyetlerin sebeb-i nüzulünün net olarak bilinmesi ve doğrudan bir hitap olarak gerçekleşmesi açık ve net olarak anlaşılmasına zemin hazırlamıştır. Saydığımız bütün bu yardımcı kaynaklar göz ardı edildiğinde, indiği tarih ile arasında asırlar oluşan anlaşılması güç bir metin kalmaktadır. Bütün İslâmi ilimlerin oluşma sebebi Kur'ân'ı anlama çabasıdır. Tek başına anlaşılması ve ittifak edilmiş net bir sonuç ortaya çıkarılması bu kadar zor olan bir metnin, hadisleri anlamak için doğru şekilde kullanılmasından söz edilebilir mi? Bu soruya hayır cevabının verilmesi arz yönteminin şu anki kullanım tarzını da reddetmek

---

358 Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Gırnâtî, *el-Muvâfakât*, ed. Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasen Alu Selman (Dâru İbn Affan, 1997), 4: 327.

359 Toksarı, *Delil Olma Yönünden Sünnet*, 136.

360 Toksarı, *Delil Olma Yönünden Sünnet,* 125.

361 Hacc, 22/78.

anlamına gelmektedir. Evet denildiği taktirde ise bu işi yapacak kişinin oldukça kapsamlı bir bilgi birikimine sahip olması gerekmektedir ki bu bilgi birikiminin Kur'ân harici kaynaklar olmadan elde edilmesi imkansız gözükmektedir. Sonuç olarak halihazırda Kur'ân'a muhalif olan bir rivâyetin Kur'ân'a arz edilmesi mantıken doğru değildir. Kur'ân'a muhalif olmayan bir rivâyetin ise farklı anlam çıkarımları sebebiyle reddedilmesi suistimale yol açacaktır.

Rivâyetler konusunda dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan birisi de hatalı arz örnekleridir. Hatalı örneklerden birisi de Ahmet Akbulut'un Hucûrât sûresi 9. âyete aykırı bulduğu hadistir. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "*İki Müslüman birbirine kılıçlarını çekerse ölen de öldüren de cehennemdedir." Bunun üzerine sahabe, "Öldüreni anladık ölen neden cehenneme gidiyor?" diye sordular." Allah Resûlü, "Çünkü o da kardeşini öldürmek istiyordu*" dedi. Bu rivâyet "*Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafla savaşın. Eğer Allah'ın emrine dönerlerse aralarını adaletle düzeltin ve onlara adaletli davranın. Çünkü Allah adaletli davrananları sever.*"[362] âyeti ile çelişiyor diyen[363] Akbulut'u bu görüşe iten şeyin ne olduğunu araştıran Ahmet Keleş ''*Çünkü ona göre âyet, savaşan iki mümin topluluğundan bahsediyor ama onlardan ölenlerin de öldürenlerin de cehenneme gideceklerinden söz etmiyor. "O halde," diyor Akbulut, "hadisteki 'cehennemliktirler ifadesi Kur'ân'a aykırıdır ve reddedilmelidir." Ancak kanaatimizce bu arz işlemi hatalıdır ve varılan sonuç da yanlıştır. Sebebi de Akbulut'un arz işleminde sadece bir âyetle yetiniyor olmasıdır. Oysa biz yukarıda arzın ilkelerinden bahsederken, Kur'ân'ın bütününden hareket edilmesi gerektiğini ve konuyla ilgili diğer âyetlerin de dikkate alınmasının şart olduğunu belirtmiştik. Akbulut'un yapmış olduğu arzda bu ilke göz ardı edilmiştir. Çünkü Kur'ân'da konuyla ilgili başka âyetler de vardır. Yapılan arz işlemini hatalı kılan bir diğer faktör de şudur: Söz konusu hadis iki Müslümanın kavgasından bahsediyorken, kendisine arz edilen âyet gruplaşmış/firkalaşmış Müslümanların aralarındaki harpten ve savaştan söz ediyor.*''[364] yazısını kaleme alarak hatalı arz örneklerinden birini detaylı şekilde incelemiştir. Bu sebeple Kur'ân'ın tam anlamıyla

---

362 Hucûrât, 49/9.

363 Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Yansımaları* (İstanbul: Birleşik Yayınları, 1992), 316-317.

364 Keleş, "İslâm Geleneğinde ve Modern Dönemde Hadis ve Sünnet", 483.

bağlamından ve bütününden koparılmadan anlaşılması gerekmekte ve arz metodunun bu kurallar dahilinde kullanılması gerekmektedir.

Hadislerin Kur'ân'a arzı meselesinde kabul eden veya etmeyenler için iki önemli argüman bulunmaktadır. Arz meselesini kabul edenler '*Rasûlullah (a.v.) şöyle buyurdu: "Benden sonra benden hadis rivâyet edecek raviler olacaktır, onların hadislerini Kur'ân'ın karşısına koyun, Kur'ân'a uygun olanı alın, Kur'ân'a uygun olmayanı almayın."*[365]rivâyetini delil olarak kabul etmişlerdir. Ancak yapılan çalışmalar sonucu bu rivâyetin hem senet hem de ravileri bakımından zayıf kabul edildiği anlaşılmaktadır.[366] Rivâyet içerisinde geçen emrin uygulanması durumunda Kur'ân'da Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetlerle örtüşmediği gerekçesiyle kabul edilemeyeceği yorumu yapılmıştır.[367] Aynı meseleyi kabul etmeyenlerin delili ise ''*Sizden biriniz, kendisine emrettiğim veya yasakladığım bir şey geldiği zaman, Bilmiyorum, Allah'ın kitabında ne bulursak ona uyarız diyerek koltuğuna yaslanmasın*''[368] rivâyetidir. Çoğu muhaddis tarafından sahih ve hasen olarak kabul edilmiştir. Muhaddislerin, hadisleri Kur'ân'a arz etme ile ilgili rivâyet için zayıf demesi art niyetli bir görüş olarak kabul edilebilir. Ancak art niyetli sayılan muhaddislerin böylesi bir hadisi değerlendirmedense kitabında hiç yer vermemesi ve daha fazla göz önünde bulundurmaması beklenirdi.

2.3.4. Kur'ân'da Tarihsellik ve Hitâb Şekli

Kur'ân-ı Kerîm'in tarihsel bir metin olduğu görüşünü ortaya atan ve bu fikrin temsilcisi rolünü üstlenen isimler Fazlur Rahman, Robert Garaudy, Hasan Hanefi ve Muhammed Arkoun'dur. İslâm modernizmindeki yetersizliğe dikkat çeken ve bu konuda tenkitlerde bulunarak İslâm modernizmine yeni bir yol haritası çizen Fazlur Rahman olmuştur. Kur'ân'ı, indiği zamanı esas alarak tefsir etme metodolojisi oluşturan Fazlur Rahman'a göre Kur'ân, yalnızca belli bir dönemde yaşayan insanların sorununa çare olmuştur.[369] Ehl-i sünnet alimlerinin Sebeb-i Nüzul ilmini Kur'ân tefsirinde kullanış amacı ile Fazlur Rahman'ın metodolojisinin ilk bakışta benzer olduğu görülmektedir. Buradaki fark, Fazlur Rahman için âyetin iniş zamanındaki olaylar yalnızca o anı ve kişileri

---

365 Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, ed. Şuayb el-Arnaût (Lübnan: Müessesetü'r-Risale, 2004), 5: 372.

366 Toksarı, *Delil Olma Yönünden Sünnet*, 118.

367 Mehmet Sabih Aydın, "Hadislerin Kur'ân'a Arzı ile İlgili Rivâyetlerin Tahrîc ve Tahlili", *Akademik Platform İslâmi Araştırmalar Dergisi* 7, sy 1 (Nisan 2023): 67.

368 Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen*, ed. Şuayb el-Arnaût (Dârü'r Risaletü'l Alemiyye, 2009), "İlim", 10.

369 Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi*, 8. bs (İstanbul: İFAV, 2015), 306.

ilgilendirmekteyken, tarihselci fikre karşı olan alimlere göre ise sonraki zaman diliminde yaşayacak olan Müslümanları da ilgilendirmekte ve sorumlu tutmaktadır.

Mealcilik ekolü Kur'ân'ın belli bir tarih ve zamanda yaşayanların ihtiyacı için indiği görüşünü kabul etmemiş, evrensel bir hitaba sahip olduğunu iddia etmiştir. Tarihselcilik ile Mealcilik arasındaki benzerlik, modernizm adı altında Kur'ân âyetlerini geleneksel yöntemden ve hadis rivâyetlerinden soyutlamaya çalışmalarıdır.[370]

Günümüz problemlerine çözüm olmadığı düşünülen fikirleri reddederek, farklı görüş beyan etmek sıkıntılı bir durum değil aksine İslâm'ın çeşitlilik bakımından zenginliğini göstermektedir. Burada eleştirilen taraf, geleneksel fikirlerin ve rivâyetlerin tefsir metodundan tamamen çıkarılmaya çalışılmasıdır. Tarihselci görüşe sahip günümüz akademisyenlerinden bazıları, Kur'ân'ın evrensel olduğu görüşüne karşılık Bakara sûresinden' *'Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar.*''[371] âyetini örnek vererek bu mesajın evrensellikle bir alakası olmadığını, o zaman için verilmiş bir emir olduğunu belirtmişlerdir.[372] Burada âyetin siyak-sibak ilişkisinin konuya dahil edilmediğini görmekteyiz. Nitekim bahse konu olan âyetin siyâkında ''*Şâyet yolculuk halinde olur ve yazacak birini bulamazsanız, teslim alınmış rehinler (yeterlidir). Birbirinize güveniyorsanız, kendisine güvenilen borçlu emaneti yerine getirsin ve rabbi olan Allah'tan korksun.*''[373] denilerek, bir önceki âyete nispeten kolaylık sağlayan farklı bir ruhsat sunduğu görülmektedir.[374] Kur'ân'ın tarihsel oluşu iddiasına farklı bir delil getirilerek, Hz.Ömer'in fethedilen topraklar ve müellefe-i kulübe zekât konusundaki tavrı gösterilmektedir. Kısaca fetih topraklarının ganimet olarak dağıtılmamasının sebebini ele alacak olursak, Hz. Ömer ilerleyen zamanda toprak ağalarının ortaya çıkmaması için böyle bir tedbir almış ve Buna Kur'ân'dan ''*O*

---

370 Bağçivan, "Modernleşmenin Tefsirde İki Komplikasyonu: Kur'âncılık-Meâlcilik ve Tarihselcilik", 12.

371 Bakara, 2/282.

372 *"Kur'ân Evrenseldir" Diyenlerin Bir Kere Bile Uygulamadığı Yarım Sayfalık Âyet - Mustafa Öztürk* (YouTube, 2016), https://www.youtube.com/watch?v=KhgdCRgvVms, 00:45-01:45, Erişim 27 Temmuz, 2024.

373 Bakara, 2/283.

374 Burhan Baltacı, "Bakara Sûresi 282. Âyetin Genel Özellikleri ve Fıkhî Kavramları", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, sy 1 (Mart 2008), 155.

mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dönüp dolaşan bir güç/servet olmasın diye (Allah böyle hükmetmiştir).” âyetini kaynak göstermiştir.[375]

Kur’ân’ın ve tebliğcisi Hz. Muhammed’in tarihsel bir figür olmadığı âyetlerde de geçmektedir. Bunula ilgili Allah ‘‘*Biz seni sadece müjdeleyici ve uyarıcı olarak bütün insanlara gönderdik; fakat insanların çoğu bunu anlamıyorlar.*’’[376] diyerek hem Hz.Peygamber’in hem de tebliğ ettiği Kur’ân’ın evrensel olduğunu ifade etmiştir. Âyette geçen ‘*bütün insanlığa*’ ifadesi için İbn Atıyye tefsirinde Hz.Peygamber’in ‘‘*Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi... Her Peygamber kendi kavmine gönderilmiştir ben ise bütün insanlığa gönderildim”* rivâyetini delil göstererek, bu âyetten anlaşılması gerekenin ‘*tüm insanlık*’ olması gerektiğini belirtmiştir.[377] Kur’ân’da bazı âyetlerin belirli olaylar ve kişiler hakkında inmiş olmasına rağmen isimler belirtilmemiş onun yerine ismi mevsuller kullanılmış bu da genelleme yapılmasına fırsat vermiştir. Bakara sûresinde bahsedilen ‘‘*Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık olarak hayra sarf edenler için rableri nezdinde ecirleri vardır; onlar için ne korku olacak ne de üzüleceklerdir*.’’[378] âyetinin Hz. Ali veya belirli bazı sahabe hakkında indiği rivâyetleri de buna örnek teşkil etmektedir.[379] Sonuç olarak, Kur’ân’ı tamamen tarihsel bir tavır ile anlamaya çalışmak, kendisini ve tebliğcisini belli bir zaman dilimine hapsetme sorununa neden olacaktır.

2.3.5. Ölüye Kur’ân Okunması

Kur’âniyyûn ve Mealcilik ekolünün temel fikri yapısını oluşturan düşünce hadislere olan önyargılı yaklaşımlarıdır. Bu nedenle Kur’ân’dan ispat getirilemeyen her düşüncenin şüpheli veya uydurma olduğu görüşü hakimdir. Ölüye Kur’ân okunması meselesi de bu ekollerin önyargı ile yaklaştığı konular içerisindedir.

Hanefi mezhebine göre kabirlerde ölüler için Kur’ân kıraat edilebilir. Mezhep imamları bu meseleyi kendi eserlerinde de ele alarak detaylı şekilde incelemelerde bulunmuştur. İbn Nüceym, ölü veya diri her insan için Kur’ân okunabileceğini kaleme almış hatta ‘‘*Ölülerinize Yasin sûresini okuyun*’’ rivâyetini ve Hz.Peygamber’in ümmeti adına

---

375 Recep Demir, “Kur’ân Tefsirinde Tarihselci Yöntem”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 1, sy 1 (Mart 2012), 57-61.

376 Sebe’, 34/28.

377 İbn Atıyye el- Endelüsî, *el-Muharraru’l-vecîz fi tefsîri’l-kitâbi’l-azîz*, c. 4, (Beyrut: Da’rü’l Kütübü’l İlmiyye, 2001), 420.

378 Bakara, 2/274.

379 Süyûtî, *Lubabu’n-Nukul Fi Esbabi’n-Nuzul* (Beyrut: Da’rü’l Kütübü’l İlmiyye, t.y.), 39.

kurban kesmesini de buna örnek göstererek iddiasını delillendirmiştir. Aynı eserde kaleme alınan diğer bir önemli rivâyet ise Ahmed b. Hanbel'in ölüye Kur'ân okunmasını bidat olarak kabul ettiği görüşünü sonradan değiştirmiş olmasıdır. Ahmed b. Hanbel cenaze töreni sırasında kabir başında Kur'ân okuyan birini görmesi üzerine bunun bidat olduğunu dile getirmiştir. O sırada kendisi de hanbeli fakihlerden olan İbn Kudâme, Ahmed b. Hanbel'in sika olarak gördüğü ve kendisinden de rivâyet ettiği ravilerden birinin, ölüye Kur'ân okunabilirliği hakkında rivâyette bulunduğu uyarısında bulunmuştur. Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel ölüye Kur'ân okumanın bidat olduğu fikrinden dönmüştür.[380] Şafiî mezhebinde de İmam Şafiî'den sonra mezhebin en muteber alimlerinden olan İmam Nevevî, kaleme aldığı el-Ezkâr eserinde yine "*Ölülerinize Yasin okuyun*" rivâyetini ve Ensar'ın kabre gittiğinde Bakara sûresi okuduğundan bahsetmektedir.[381]

Kur'âniyyûn ekolü düşünce yapısı gereği hadis ve sünnet kaynaklı rivâyetleri halihazırda zaten kabul etmemektedir. Ölülere Kur'ân okuma konusuna gelmeden önce bu ekolün ölüm sonrası için fikirlerini incelemek daha isabetli olacaktır. Ölüye Kur'ân okumadan maksat kişinin günahlarına kefaret olabileceği düşüncesidir. Bu düşünce dolaylı olarak günahkâr bir insanın cezasını çekeceği bir cehennemi akla getirmektedir. Çekrâlevî cennet ve cehennem konusunda diğer Kur'âniyyûn temsilcilerine nazaran daha ılımlı yaklaşmakta, cennet ve cehennemin kıyametten sonra yaratılacağı görüşünü savunmaktadır. Diğer temsilcilerin fikirlerini incelediğimizde ise cennet ve cehennem, düşünülenin aksine bir mekân olmaktan ziyade insanların yaşantılarında karşılaştıkları iyilikleri ve kötülükleri temsil etmektedir. Sonuç olarak hem cennet ve cehennemin ölüm sonrası ile alakalı olmadığını hem de kabir hayatının olmadığını savunan bir müfekkirin, ölüye Kur'ân okuma konusunda olumlu fikir sunması mantıken beklenemez.[382]

Mealcilik ekolü ölüye Kur'ân okunmasını net olarak reddetmiştir. Yaşar Nuri Öztürk katıldığı programda soru üzerine Hz.Peygamber'in mezarlığa girdiği zaman sadece dirilere verdiği gibi selam verdiğini, Kur'ân okuma gibi bir sünnetinin olmadığını dile getirmiştir.[383] Mealcilik ekolünün fikirleriyle örtüşen fakat yazarları hakkında bilgi

---

380 İbn Nüceym Zeynüddin, *el-Bahrü'r-Râik*, 2. bs, c. 3, (Da'rü'l Kütübü'l İslâmiyye, t.y.), 63.

381 Nevevî, *el-Ezkâr* (Beyrut: Da'rü'l Fikr, 1994), 144-145.

382 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, 301*.

383 *Yaşar Nuri Öztürk - Kuran ölüler kitabı değil.* (YouTube, 2013), https://www.youtube.com/watch?v=h9qkLSAz58g, 00:35-01:35, Erişim 28 Temmuz, 2024.

bulunmayan‘‘*Uydurulan din ve Kur’ân’da ki Din*’’ eserinde de aynı şekilde Kur’ân’ın ölülere değil dirilere okunması gerektiği kaleme alınmaktadır.[384]

Her iki ekol de aslında bu konu hakkında aynı görüşe sahip gözükmektedir. Bahse konu olan ekollerin dışında Kuran İslâm’ı fikrine sahip araştırmacılar, ölülere Kur’ân’da geçen namaz kılın, zekat verin gibi tabirlerin hiçbir fayda vermeyeceğini iddia etmiş ve buna alternatif olarak dua okunabileceği sonucuna ulaşmıştır.[385] Yukarıda bahsettiğimiz rivâyetler kaynak olarak alınmasa dahi, kanaatimize göre Kur’ân’da geçen rahmet ve mağfiret âyetlerinin bile ölüye okunmaması gerektiği görüşü, ölmüş ve amel defteri kapanmış olarak değerlendirilen kişi için yukarıda alternatif olarak verilen dualarında bir fayda vermemesi gerektiğini akla getirmektedir. Nitekim Hz.Peygamber’in mezarlığa girdiğinde ölülere selam vererek ‘‘*Allah’ın rahmeti ve bereketi üzerinize olsun*’’ demesi, ölmüş bir insan için bu temenninin bir şey ifade etmeyeceği ve verilen selamın gereksiz olduğunu düşündürmektedir.

2.3.6. Vahy-i Metluv ve Vahy-i Gayr-i Metluv

Vahiy Allah’ın emir ve hükümlerini Peygamberlerine bildirmesi anlamında kullanılan bir terimdir. Allah vahiy ile kullarını doğru yola iletmek ve şeytanın gösterdiği yoldan gitmelerini engellemek istemiştir. Peygamberleri, kulları ile arasında vesile yaparak, sözleri ve yaşantılarıyla insanlara hak olanın tebliğ edilmesini istemiştir. Bunu yaparken onlardan insanları zorlamamalarını, hidâyet verici olanın yalnızca Allah olduğunu bildirmiştir.[386] Vahyin farklı bildiriliş türleri bulunmaktadır. Bunlar; sadık rüya, Allah’ın perde arkasından hitap etmesi, kalbe ilkâ etmesi, Cebrail’in kendi suretinde gelerek veya kendisi görünmeden bildirmesi, Cebrail’in insan suretine girerek bildirmesidir.[387]

Şiî îtikâdında, Kur’ân’a aykırı olan gizlenmiş vahiy algısı bulunmaktadır. Onlara göre insanlığın hepsine tebliğ edilen vahiy ve sadece Ehl-i beyt içerisinde olanlara özel bir vahiy gönderilmiştir. Sûfiyye grubuna mensup alimler de bu görüşü kabul ederek vahyin iki türlü olduğunu birinin açıklanması gerekenleri diğerinin gizlenmesi gerekenleri içerdiğini iddia ederek Ebu Hüreyre’nin ‘‘*Eğer Peygamber’den öğrendiğim*

---

384 İstanbul Kuran Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Din ve Kuran’daki Din*, 20. bs (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011), 428.

385 *Ölülere Kuran Okunmaz - Prof. Dr. Mehmet Okuyan* (YouTube, 2016), https://www.youtube.com/watch?v=x65pH-jxkr0, 02:00 - 02:40, Erişim 28 Temmuz, 2024..

386 Kasas, 28/56; Ra’d, 13/27.

387 Yavuz, “Vahiy”.

bazı bilgileri açıklasaydım boynum vurulurdu''[388] rivâyetini delil olarak göstermişlerdir. Ancak Ebu Hüreyre'nin bahsettiği bu bilgilerin Emevîlerin zalimane uygulamalarını içermesi ve açıklanması durumunda fitne çıkmasından imtina etmesi sebebiyle gizlediği ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in kendisine vahy edileni, bir sıkıntı çıkması ihtimaline karşı saklaması Kur'ân'ın emirlerine uygun değildir. Bahsedilen husus Kur'ân'da[389] da net şekilde ifade edilmiştir.[390]

Adından anlaşıldığı üzere vahy-i gayr-i metluv tilavet edilmeyen vahiy anlamı taşımaktadır. Ehl-i sünnet îtikâdına göre Kur'ân dışı vahiy mümkündür. Mâtürîdî'ye göre Kur'ân'ı açıklaması için Hz. Peygamber'e vahiy de bulunulmuş olması ve bunların Kur'ân'da değil de sünnette yer alması, beyan vahyinin Hz. Peygamber'e Kur'ân'dan ayrı şekilde indirildiğinin delilidir.[391] Hz. Peygamber'e ayrıca bir vahiyde bulunulduğu ile ilgili ''*İnsanlar arasında Allah'ın sana gösterdiğine göre hükmedesin diye hakkı içeren kitabı sana indirdik; hainlerden taraf olma!*''[392] âyeti delil gösterilmektedir. Nitekim burada Hz. Peygamber'in âyetlerden hareketle hüküm vereceği zaman Allah'tan ilham yoluyla vahiy aldığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'e ilham edilenlerin Allah tarafından olması bunların hatasız olması için sürekli kontrol ve düzeltmeye tabi tutulduğunu göstermekte ve bu yönüyle vahiy özelliği teşkil etmektedir.[393] İmam Şâfiî konu hakkında Hz. Peygamber'in beyanının ya vahiy ya da Allah'ın kendisine ulaştırdığı bir emir olduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in beyanlarının bu yönüyle nübüvvetine ve Allah tarafından kendisine bahşedilen hikmete[394] dayandığını ifade etmiştir.[395]

Zâhirî mezhebinin en büyük temsilcilerinden olan İbn Hazm, Hz. Peygamber'e biri mûciz diğeri mûciz olmayan, tilavet edilen ve edilmeyen olarak iki farklı vahiy geldiğini ifade etmiş ve bunu ''*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ülü'l-emre de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve*

---

388 Buhârî, ''İlim'', 42.
389 Ahzâb, 33/39.
390 Yusuf Şevki Yavuz, "Kur'ân ve Sünnet'te Vahiy", içinde *Vahiy ve Peygamberlik* (İstanbul: Kuramer, 2018), 238.
391 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 10: 368.
392 Nisâ, 4/105.
393 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 3: 353.
394 Bakara, 2/129.
395 Şâfiî, *El-Üm*, 2. bs (Beyrut: Da'rü'l Fikr, 1983), 7: 288.

âhirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah'a ve peygambere götürün. Bu, elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzelidir.''[396] âyeti ile desteklemiştir.

Günümüz muhaddislerinden İsmail Lütfi Çakan bu konuda Hz. Peygamber'in ilim vasıtasını 3 farklı başlıkta incelemiştir; Vahiy, Nebevî Akıl ve Beşerî akıl. Hz. Peygamber vahyi tebliğ etmede ve nebevî aklı kullanmada hata etmez çünkü Allah tarafından sürekli kontrol edilmektedir. Ancak bunların dışında kalan beşerî hususlarda hata etmesi pek muhtemeldir ki bunlar tecrübeye dayanmaktadır. Kur'ân, hem lafzının hem de manasının ilahî olması sebebiyle vahiydir. Hz. Peygamber'in sünneti ve hadisleri ise zımnen vahiy sayılmaktadır. Onun sözlerinin normal bir insanın sözü ile eş değer tutulmaması gerektiği ''*Resulün çağrısını aranızda, birinizin diğerini çağırması gibi görmeyin. Aranızdan gizlice sıvışıp gidenleri Allah elbette bilir. Onun emrine aykırı davrananlar başlarına ya bir belânın gelmesinden yahut can yakan bir cezaya çarpılmaktan korksunlar!*''[397] âyeti ile ifade edilmiş ve Müslümanlar uyarılmıştır. Sonuç olarak sünnetin Kur'ân'dan sonra ikinci kaynak oluşu hususunda İslâm hukukçuları görüş birliği içindedirler.[398]

Kur'ân dışı vahyin imkansız olduğunu iddia eden araştırmacılar, bununla ilgili rivâyetleri ve vahy-i gayr-i metluva delalet ettiği söylenilen âyetleri detaylı şekilde incelemişlerdir. Bu konuda en çok başvurulan örnek Hz. Peygamber ve eşleri arasındaki bir olay sonucu nazil olan Tahrim suresinin ilk âyetleridir. Bu âyetin gayr-i metluv vahye delil olduğu görüşüne itiraz eden fazla araştırmacı bulunmamaktadır.

2.3.6.1. Tahrim Suresinde Hz. Peygamber'e Uyarı

Tahrim suresinin ilk âyetlerinin vahy-i gayr-i metluva delil oluşuna itiraz olarak; Hz. Peygamber'in eşlerinin böyle bir vahiyden haberdar olacağı ve bu vahiyden haberdar oldukları için ''*bunu nereden duydun*'' gibi bir soru sormayacakları hatta kendi aralarında konuşmaya cesaret bile edemeyecekleri iddia edilmiştir. Eğer Hz. Peygamber'e Kur'ân dışında haber veriliyor olsaydı, İfk hadisesinde verilerek büyük bir yanlış anlamanın doğmasına engel olunurdu denilmektedir. Yağmurun yağması ve güneşin doğması gibi olayların Allah'ın izniyle ortaya çıkması örnek gösterilerek, âyette

396 Nisâ, 4/59.
397 Nûr, 24/63.
398 İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usûlü*, 29. bs (İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012), 39-40; Fahri Hoşab, "Nebevî Beyân ve Kur'ân Dışı Vahiy", *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, sy 4 (2017): 93.

geçen *ezharahû* ifadesinden maksadın; Peygamber eşleri arasındaki konuşmanın da Allah tarafından bir vesile ile ortaya çıkartıldığı iddia edilmektedir.[399]

Tahrim suresinde geçen âyetler, Hz. Peygamber'in kendine helal olanı haram kılması sebebiyle inmiştir. Bahsi geçen olay ile âyetin nazil oluşu arasında geçen vakit hakkında bilgi bulunmamaktadır. Tahrim suresinde bahsedilen olayda ve İfk hadisesinde Allah vahy-i metluv ya da gayr-i metluv aracılığıyla Hz. Peygamber'e bilgilendirme yapmıştır. Sonuç olarak Hz. Aişe'nin suçsuzluğunu Kur'ân ortaya çıkarmıştır. Tahrim suresinde verilen haber neden İfk hadisesinde verilmedi eleştirisi, iki olayda da Hz.Peygamber'in vahiy aracılığıyla bilgilendirilmiş olması sebebiyle geçersizdir.

Tahrim suresinde geçen olayın Hz. Peygamber'e ulaşması vahiy ile değil de bir vesile ile olmuş ve Hz. Peygamber tarafından Allah'a izafe ediliyorsa, Hz. Aişe'nin suçsuzluğu için Allah neden bir vesile ile değil de doğrudan vahiy ile açıktan bilgilendirme yapmayı tercih etmiştir. İfk hadisesi içinde bir kişi veya bir olay vesile kılınabilir, Tahrim suresinde olduğu gibi Allah'a izafe edilebilirdi. Ayrıca Tahrim suresinde geçen bilgilendirmenin, Hz. Peygamber'e vahiy harici başka bir şekilde zuhur etmesi fakat Hz. Peygamber'in bunu Allah'a izafe etmesi nakli değil akli bir yorumdur. Bu yorum, farklı âyetlerde Allah'ın bildirmiş olduğu şeylerin izafe olup olmadığı konusunda kafa karışıklığı oluşturacaktır.

Hz. Peygamber'in eşlerinin, Allah ile Peygamber arasındaki her türlü ilişkiden haberdar olması iddiası bir delile dayanmamaktadır. İtirazlara göre vahy-i gayr-i metluvdan haberdar olan eşler, Tahrim suresinde sordukları ''*Nerden haber aldın?*'' sorusu yerine bunu ona Allah haber vermiştir diyeceklerdi. Eşlerin, kendi aralarında yaptığı gizli konuşmayı Allah'ın haber verdiğini düşünmesi için öncesinde buna benzer bir olay yaşamış olmaları gerekmektedir. Sonuç olarak Tahrim suresi hakkında yapılan eleştiriler aklî yorum teşkil etmekte ve Kur'ân dışı vahiy konusunda Tahrim suresinin delil oluşu tezini çürütememektedir.

2.3.6.2. Hz. Peygamber'in Kıble Tayini

Hz. Peygamber'in namaza hem Kâbe hem de Mescid-i Aksa'yı önüne alacak şekilde durması gayr-i metluv vahye işaret olması açısından önem arz etmektedir. Hz. Peygamber İslâm'ın ilk yıllarında namazları hem Kâbe hem de Beyt-i Makdis'i önüne

399 Soyalan, *Vahiy Savunması-Kuran Dışı Vahyin İmkansızlığı*, 281-83.

alarak kılıyordu.[400] Ancak Kur'ân'da bu şekilde kılması ile ilgili bir referans bulunmamaktaydı. ''*Biz senin, yüzünü göğe doğru çevirdiğini elbette görüyoruz. İşte şimdi kesin olarak seni memnun olacağın kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir; nerede olursanız olun yüzünüzü o yöne çevirin.*''[401] âyeti ile Hz. Peygamber'in Kâbe harici başka bir kıbleye daha yani Beyt-i Makdis'e döndürüldüğü fakat bunun vahyi metluv içerisinde zikredilmediği kabul edilmektedir.[402]

Kıble tayini meselesi gayr-i metluv vahye delil olarak sunulmuştur. Buna eleştiri olarak; Mekke'de Kâbe'yi ve Beyt-i Makdis'i aynı hizaya alabilecek rotasyon olduğu kabul edilse de Mekke dışında namaz kılmak isteyenlerin bu iki kutsal mekânı aynı hizaya getiremeyecekleri, bu sebeple Hz. Peygamber'in namaz kılarken Beyt-i Makdis'e döndüğü fikrinin asılsız olduğu iddia edilmiştir. Ancak bu eleştirinin hemen ardından Medine'deki Yahudi ve Hristiyanlar adına güven oluşturmak için Kudüs'e dönmüş olabileceği, sonrasında gayri Müslimlerin takındığı tavır karşısında Hz. Peygamber'in kıble konusunda ne yapacağını bilemediği ifade edilmiştir.[403]

Yukarıda aktardığımız görüş Kur'ân dışı vahyin imkansızlığını savunurken bir yandan da Hz. Peygamber'in bir emir gelmeden namaz konusunda kendi kararıyla Kudüs'e dönmüş olabileceğini iddia etmektedir. Mekke dışında namaz kılanların, iki kıbleyi aynı hizaya alamayacağı itirazına cevaben bir rivâyete göre; Medine'den Mekke'ye gelen Müslümanlar içerisinde namaz kılarken Kâbe'ye ve Beyt-i Makdis'e dönen iki ayrı grup bulunmaktaydı. İçlerinden biri bunu Hz. Peygamber'e anlattı ve hangi yöne dönmeleri gerektiğini sordu. Hz. Peygamber ikisi arasında seçim yapmada serbest olduklarını belirtti.[404] Mekke dışında kalan lokasyonlarda bu iki kıbleden birinin tercih edilmesi görüldüğü üzere zaten rivâyetlerde geçmektedir. Sonuç olarak vahy-i gayr-i metluv hakkında yapılan bu eleştiri de zayıf kalmaktadır

---

400 Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 95; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, ed. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sâdır, 1968), 1: 243.

401 Bakara, 2/144.

402 İsrafil Balcı, "İslâm'ın İlk Kıblesinin el-Mescidü'l-Aksâ Olduğu İddialarının Kritiği ve Kıble Değişikliğinin Tarihsel Arka Planı", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy 28 (Eylül 2012): 86; Yavuz Ünal, "Hadis Verilerine Göre Hz.Peygamber'in İlk Kıblesi: Beyt-İ Makdis", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, sy 12-13 (Nisan 2001): 203-4.

403 Soyalan, *Vahiy Savunması-Kuran Dışı Vahyin İmkansızlığı*, 302-3.

404 Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *Ahkâmu'l Kur'ân*, ed. Muhammed Sâdık Kamhâvi (Beyrut: Da'ru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, 1984), 1: 105.

2.3.6.3. Namazın Kılınışı Hakkında Detaylandırma

Namaz hakkında müstakil bir başlık açarak Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekollerinin görüşlerini incelemiştik. Burada namazın kılınışı ile ilgili detayların Kur'ân'da geçmiyor olması ve bunun sonucunda Hz. Peygamber'in gayr-i metluv vahye muttali olarak bunları açıkladığı görüşünü inceleyeceğiz. Namaz vakitleri ve kılınışı hakkında detaylı olmasa da Kur'ân'da anlatım bulunmaktadır.[405] Âyetlerin detay içermemesi sebebiyle bir örneğe ihtiyaç duyulmuştur. Vahy-i gayr-i metluv iddiası burada hasıl olmaktadır. Çünkü günümüze kadar değişmeden gelen bu ibadetin içerisindeki detaylar Kur'ân'da açık ve net şekilde bulunmamaktadır.

Kur'âniyyûn, Mealcilik ekolünün bu konuda görüşlerini zikretmiştik. Bu ekoller ile benzer fikre sahip olan diğer araştırmacılar, namazın önceki ümmetlere de farz olduğunu haber veren âyetlerden yola çıkarak namaz ibadetinin geçmişten günümüze fiili şekilde aktarıldığını iddia etmiştir.[406] Buna ek olarak Hz. Peygamber'in kıldığı namaza benzer nitelikte bir ibadetin müşrikler tarafından zaten yapılıyor olması, Kur'ân'ın namaz hakkında tafsilata girmesine sebep bırakmamıştır. Ayrıca müşriklerin içinden *Muhammedü'l Emin* adında son derece doğru sözlü birinin çıkması, dinden ve doğruluktan haberlerinin olduğunu göstermektedir. Bu sebeple Kur'ân, önceki ümmetlerden süregelen ibadetleri sadece devam ettirme cihetine gitmiştir. ''*Sonra insanların dalga dalga ilerlediği yerden siz de ilerleyin''*[407] âyeti ''*İnsanların yaptığı gibi yapın*'' olarak meallendirilmiş ve Hac ibadeti de buna örnek olarak verilmiştir.[408] Ancak araştırmalar Mekke'deki müşriklerin Hz. İbrahim'in kıldığı namazın aynısını kılmadığını, kıldıkları namazın Müslümanlara örnek oluşturacak bir tarafı olmadığını açığa çıkartmaktadır. Ayrıca cahiliye devrindeki putperest müşriklerin, Yahudi ve Hristiyanların kılmış olduğu namazlar hakkında bilgi sahibi olmadığı da ifade edilmiştir.[409] Onların ibadet şekli hakkında ''*Beytullah'ın yanında onların namazı ıslık çalmak ve el çırpmaktan ibarettir.*''[410] âyeti de bu konudaki görüşleri destekler niteliktedir.

---

405 Hûd, 11/114; İsrâ, 17/78; Rûm, 30/17-18; Hac, 22/26

406 Siyami Akyel, "Kur'ân'da namazın kılınışı ve rek'atları var mı?", *Milli Gazete*, 15 Ocak 2018, https://www.milligazete.com.tr/makale/1485657/siyami-akyel/kuranda-namazin-kilinisi-ve-rekatlari-var-mi, Erişim 30 Temmuz, 2024.

407 Bakara, 2/199.

408 Soyalan, *Vahiy Savunması-Kuran Dışı Vahyin İmkansızlığı*, 403-6.

409 Cevâd Ali, *Cahiliye'den İslâm'a İbadet Tarihi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 18-21.

410 Enfâl, 8/35.

Hz. Peygamber'in cahiliye Arapları içerisinde tertemiz kalmasını, kavminin yaşayış biçimi ile bağdaştırarak ibadetleri doğru şekilde yapacak karakterde olduklarını düşünmek yanlış bir olgu oluşturacaktır. Nitekim Hz. Musa gibi ülü'l-azm bir Peygamber de Firavun'un yanında yetişmiştir.[411] Yukarıdaki düşünceyi buraya aktardığımızda Firavun'un da doğruluk ve dürüstlükten nasibini aldığı yanlışı ortaya çıkacaktır. Ancak Kur'ân, Firavun ve hanedanının bozguncu, doğruluktan uzak, azabın en kötüsü ile insanlara muamele eden bir topluluk olduğunu haber vermektedir.[412] "*İnsanların yaptığı gibi yapın"* emri ile Hac ibadetinin geçmişte olduğu gibi devam ettirildiğini ifade eden araştırmacılar, müşriklerin, namazın kılınışı ve vakitleri hakkında zaten bilgi sahibi olduklarını öne sürerek, namaz ibadetinin de geçmişte olduğu gibi devam ettiğini iddia etmektedirler.[413] Ancak geçmişten günümüze devam eden bir ibadet için Kur'ân'da yeniden izaha yer verilmesi kafa karıştırmaktadır. Nitekim halihazırda zaten bilinen ve devam ettirilen bir uygulamanın vakitleri ve rükûnları hakkında tafsilat verilmesi, teferruat olarak değerlendirilecektir

Yaşar Nuri Öztürk, Hz. Peygamber'in sünnetinin üç gruba ayrıldığını, ilk sırada bulunan fiili sünnetin ikinci sıradaki sözlü sünnet ile karıştırıldığını ve bu karışıklıktan dolayı Arap kültürünün İslâm gibi yaşanmasını eleştirmiştir. Sünnet olduğu iddia edilen her söz ve fiilin arkasında Hz. Peygamber'in olmadığını, bu hataya düşüldüğü taktirde vahyin yorumcusu olan Resul sözlerinin, hataen veya art niyetli olarak Kur'ân yorumuna dahil edileceğini iddia etmektedir. Sonuç olarak Kur'ân'dan ayrı emir koyucu bir vahyin düşünülemeyeceğini, sünnetin sadece yol gösterici olduğunu ve naslar ile bir tutulmaması gerektiğini iddia eden Öztürk'e göre vahy-i gayr-i metluv imkansızdır. Hz. Peygamber'in hüküm koyucu olması ile ilgili kaynak gösterilmesi sebebiyle ihtilaflı yorumlara sebep olan "*Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar*"[414] ve "*Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının*"[415] gibi âyetleri zikrederek bunların yanlış te'vil edildiğini iddia etmekte olan Öztürk, "*Hüküm sadece Allah'a aittir"*[416] âyetinin bu yorumları iptal ettiği görüşündedir. Kur'âniyyûn ekolü de aynı âyeti delil kabul ederek Kur'ân harici hüküm koyabilecek ve insanların hayatını

411 Şuarâ, 26/18.
412 Bakara, 2/49; Hûd, 11/97; Kasas, 28/4.
413 Soyalan, *Vahiy Savunması-Kuran Dışı Vahyin İmkansızlığı*, 413.
414 A'râf, 7/157.
415 Haşr, 59/7.
416 Yûsuf, 12/40.

düzenleyebilecek farklı bir kaynak olmayacağını iddia etmiş, bu fikre karşı gelenlerin şirke girdiğini ifade etmişlerdir.[417] Öztürk sünneti, zamana bağlı olan ve zaman üstü olan sünnet olarak ikiye ayırdıktan sonra zaman üstü sünnetin diğerine nispeten daha az olduğunu ifade etmiştir. Zaman üstü olanlar, Risâlet tasarrufu içerisindeki namaz, zekât gibi ibadetlerin varlığının Müslümanlara bildirilmesidir. Hz. Peygamber bunlarda ekleme, çıkarma yapamaz. Bu sebeple sünneti müekkedeler Müslümanlara bir bağlayıcılık ifade etmemektedir.[418]

Aynı ekol içerisinde değerlendirilseler bile Edip Yüksel ve Y. N. Öztürk arasında hadisler hakkında ortak bir görüş bulunmamaktadır. Öztürk, rivâyetlerin hiçbirini kabul etmediği iddiasını reddetmiş, Kur'ân'a arz etmesi sonucu sahih olduğuna hükmettiği rivâyetleri aldığını, çelişki gördüklerini reddettiğini ifade etmiştir.[419] Yüksel ise hadislerin Hz. Peygamber'den 200 yıl sonra uydurulduğunu, rivâyetleri tümden reddetmeyenlerin şirke girdiğini iddia etmiştir.[420]

Kur'ân dışında vahiy olduğunu kabul edenler ve etmeyenlerin kaynağı yine Kur'ân âyetleri olmuştur. Nas olmadan sadece rivâyetleri delil göstererek konuyu sonuca bağlamaya çalışan olmamıştır. Âyetlerde geçen farklı kelimelerin onlarca farklı anlamı bulunmaktadır. Araştırmacılardan kimisi sadece rivâyetlere dayanarak anlam verirken diğerleri akıl ve mantığı da kullanmıştır. Bu sebeple Tefsir ilminde rivâyet ve dirâyet başlığında iki farklı tefsir türü ortaya çıkmıştır. Geleneksel kaynakları kabul etmeyen, kendi bilgi birikimi ile rivâyetleri âyetlerden çıkardığı anlama arz ederek değerlendiren araştırmacılar, yukarıda saydığımız tefsir metotlarından farklı hareket etmiştir. Bunun en önemli örneklerinden birisi de *Vadribuhunne*[421] kelimesinden dolayı birbiriyle alakası olmayan meallerin ortaya çıkmasıdır. Kur'ân'ın sadece Kur'ân ile te'vil edilmesinin spekülasyonlara neden olduğu yorumları da bu minvalde doğru sayılmaktadır.[422]

2.3.7. Allah ve Resulüne Tazimde Bulunma

İnsanlar kendilerinden yaş, ilim ve makam yönünden yüksek olan kişilere saygıyı açık şekilde gösterebilmektedir. İnsanlar arasındaki bu sosyal etkileşim, toplum içerisinde

---

417 Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 300-301; Güven, "Kur'âniyyûn Ekolü - Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi-", 389-90.

418 Öztürk, *Kuranın Temel Kavramları*, 2:277-84.

419 Öztürk, 2:296.

420 Edip Yüksel, *Ateistlere 19 Soru*, ed. Devrim Yalkut (Destek Yayınları, 2017), 432.

421 Nisâ, 4/34.

422 *Kur'ân Spekülasyona Açık Bir Metindir - Mustafa Öztürk* (YouTube, 2017), https://www.youtube.com/watch?v=gvF-g-t2GrI, Erişim 5 Ağustos, 2024.

düzeni de ifa etmektedir. İlim yönünden kendini geliştirmiş insanlar edindikleri saygı neticesinde öğrendiklerini gelecek nesillere, laubalilik olmadan daha nizami şekilde aktarabilmektedir. Aile efradının büyüklere olan saygısı, ev ortamındaki disiplinin devamı için çok önemlidir. Saygının yitirilmesi kuşaklar arası çatışmaya yol açabilmektedir. Bu kuşak çatışmasının etkisi sadece aile arasında değil ilim merkezli de olmaktadır. Nitekim geçmiş kuşaklara ait olan geleneksel İslâm kültürünün saygınlığı azaldıkça, önceki ulemanın fetva ve Kur'ân yorumlarına olan güven de azalacaktır.

Saygı gösterilmesi gereken ilk varlık yaratıcı olan yüce Allah'tır. Allah'a saygı noktasında diğer ilahi dinlerle İslâm'ın ayrılış noktası elçilerdir. Yaratıcı makamında bir varlığın olduğunu kabul eden bu dinler, kendilerine gönderilen elçilere saygı göstermekten öte zulmetmişlerdir. Rivâyetlere göre; Hz. Yahya'yı başını keserek, Hz. Zekeriya'yı ise bir ağacın kovuğunda saklanmış halde öldüren İsrailoğullarıdır.[423] İslâm dininin kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerîm'de ise Allah, kendisi ile birlikte Hz. Muhammed'i (a.s) işaret ederek saygı gösterilmesini istemekte ve bunu açık şekilde emretmektedir.[424] Müslümanlar bu emre itaat ederek, Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği Kur'ân ile birlikte, kendisinin söz ve fiillerine de aynı saygıyı göstermişlerdir.

Hadis ve sünnetin muteber oluşu tartışması sonrası Hz. Peygamber'e salat ve selam gönderme konusu gündeme gelmiştir. Mealcilik ekolünün önde gelen isimleri, bu konu hakkında geleneksel İslâm'dan çok zıt yorumlar yapmıştır. Kur'ân'da geçen ''*Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun.*'' âyetinden maksadın, günümüzde uygulandığı şekliyle, Hz.Peygamber'in isminden sonra sürekli salavat getirilmesi olmadığını iddia ederek, buna karşılık farklı âyet ve rivâyetleri delil olarak sunmuşlardır. Yaşar Nuri Öztürk, kaleme aldığı eserinde sahabenin salavat getirdiği ile ilgili bir rivâyet olmadığını, bir ibadete dönüştüğü durumda Cin sûresi 18. âyet ile çelişeceğini öne sürmüştür. Bahse konu âyeti Kerîme de Allah ''*Mescitler yalnız Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte başkasına da tapmayın.''*[425] buyurmaktadır. Müfessirlere göre âyet Kâbe'ye putları yerleştirerek onlara tapan müşriklere uyarı niteliği taşımaktadır. Allah'ın verdiği organlarla O'ndan başkasına tapılmaması uyarısında bulunulduğu ifade edilmiştir.[426] Öztürk'ün

---

423 Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Da'rü'l Hicr, 1997), 412-13; Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâluddîn, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 5:490.

424 Ahzâb, 33/56.

425 Cin, 72/18.

426 Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5:479-80.

yorumunun aksine âyetten Hz.Peygamber için getirilen salavatın kastedilmediği bilakis el, ayak ve alın gibi organlarla yapılan ibadetten bahsedildiği anlaşılmaktadır.

Öztürk başka bir paragrafında ise ‘‘*Sahabeden Abdullah eş-Şıhhîr bir gün Hz. Resul'e şöyle dedi: "Ey Allah'ın elçisi, sen bizim efendimizsin, sen bizim onurumuz, velinimetimizsin; sen bizim babamız, en üstünümüzsün..." Hz. Peygamber bu sözlerden rahatsız oldu ve şu cevabı verdi: "Nasıl sözler bunlar! Dininize, imanınıza yakışır biçimde konuşun! Sizin efendiniz Allah'tır, Allah!... Dikkat edin de şeytan sizi duygularınıza yenik düşürmesin.*"[427] rivâyetini delil göstererek, Hz. Peygamber’in kendisine *efendimiz* denilmesinden men ettiğini iddia etmiştir. Ancak rivâyetin söylendiği zaman ve Müslümanların durumu ele alındığında farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Suyûtî, Hz. Peygamberin bu sözleri İslâm’ın ilk yıllarında söylediğini kaleme almıştır. Kendisine methiyeler dizen kişilerin yeni İslâm’a girdiğini, bu övgüleri bir meta haline getirdiklerini, kendi beldelerinde ‘*Efendi*’ kelimesinin kabilelerinin reisleri ve büyükleri için kullanılması sebebiyle dünyevi bir tâbir olduğunu dile getirmektedir. Bu tâbir İslâm’a yeni giren Müslüman kabileler için yanlış bir algı oluşturacaktı. Ancak Hz. Peygamber dünyevî değil nübüvvet sebebiyle *efendi* denmesine karşı gelmemekteydi.[428]

2.3.8. Kur’ân ve Kadın

İslâm dininde aile, Kur’ân âyetleri ile desteklenmiş küçük sosyal bir yapıdır. Bu ailenin fertlerinden olan anne babanın değeri, Hz.Peygamber’den aktarılan rivâyetlerde birçok kez ifade edilmiştir. Anne babaya olan saygının gerekliliği hususunda Allah ‘‘*Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle*.’’[429] gibi telkinlerde bulunarak ebeveynlerin ne kadar değerli olduğunu hatırlatmaktadır. Ailenin en etkin fertlerinden olan kadın da hem anne olması hasebiyle hem de kendi cinsine has özellikleri noktasında ne kadar değeri ile ön plana çıksa da bazı hususlarda da tartışma konusu olmuştur.

Kadının ev içerisinde ve dışarısındaki görevleri ile aile içerisindeki konumu hakkında yapılan yorumlar tartışmaların ana sebebini teşkil etmektedir. Mealci görüş bu hususlarda kadınları daha özgürlükçü bir tavır içerisine sokmaya çalışmıştır. Özellikle

---

427 Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid’atlar)*, 550.

428 Celâleddin es-Süyûtî, *Mirḳātü’s-suʿûd ilâ Süneni Ebî Dâvûd* (Beyrut: Da’ru İbn Hazm, 2012), 3:1229.

429 İsrâ, 17/23.

Yaşar Nuri Öztürk tesettür, kadın-erkek tokalaşması ve hayızlı Kur'ân okunabilirliği hususuna farklı yorumlar getirerek eleştirileri üzerine çekmiştir. Kadın ve erkek arasındaki iletişimin nasıl olması gerektiği hususunda Öztürk gibi isimler farklı fikirler sunarak, geleneksel görüşün bu konuyu da yanlış şekilde yorumladığını iddia etmiştir. Ona göre geleneksel İslâm yani Örf İslâmı, Kur'ân'da ki gerçek İslâm'ı hayatın dışarısına itmiştir.

2.3.8.1. Kadın ve Erkeğin Tokalaşması

Bu iki farklı cinsiyetin birbiri ile tokalaşması noktasında bugüne kadar yasak olduğu görüşünü kabul etmeyen Öztürk, kişilerin dokunulmaması gereken yerlerinin tesettür içerisindekiler olduğunu iddia etmiştir. Bunların dışında kalan el ve ayak gibi yerlerin bu yasağa tabi olmaması sebebiyle erkek ve kadının el ele tokalaşmasında bir sıkıntı olmayacağı hükmünü vermiştir.[430] Bu hükme delil olarak el-Cezîrî'nin eserinde geçen "*Kadının bakılması haram olan bir yerine şehvetsiz bile olsa üzerinde bir engel olmadan dokunulması da haramdır.*" metnini göstererek, bu hükümden bakılması haram olmayan uzuvlara dokunmanın helal olduğu sonucunu çıkarmıştır.[431]

Nur sûresinde geçen "*Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini göstermesinler*" emri gereği el ve yüz gibi organların zaruret gereği açık bulunuyor olması bunlara dokunmanın caiz olduğu görüşünü çıkarmamaktadır. Burada ıskalanan nokta Hanefi mezhebinde kadınların ellerinin iş için kullanılması sebebiyle açık bırakılması noktasında verilen cevazdır.[432] Öztürk, kadınların bakılması haram olan yerlerin dışında kalan el, ayak ve yüz gibi yerlerine dokunulmasında bir beis görmemiştir. Bu görüş aralarında nikah olmayan erkek ve kadının tokalaşması hariç birbirinin yüzüne bile dokunabileceği sonucunu ortaya çıkaracaktır. Kanaatimizce, rivâyetlerin dikkate alınmadığı bir mecrada bile Kur'ân'da geçen "*Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar"*[433] âyeti esas alındığında, kadına şehvetle bakmaya bile izin vermeyen bir dinin, tokalaşmayı, dolaylı olarak dokunmayı helal kılması mantıka uygun gözükmemektedir. Nitekim Kur'ân "*Zinaya yaklaşmayın!*

---

430 Yaşar Nuri Öztürk, *Batı Sömürgeciliği ve İslâm Dünyası*, 2. bs (İstanbul: Yeni Boyut, 2003), 87.

431 Abdurrahman b. Muhammed Cezîrî, *el-Fıḳh ʿale'l-meẕâhibi'l-erbaʿa*, 2. bs, (Beyrut: Da'rü'l Kütübü'l İlmiyye, 2003), 1:175.

432 Burhâneddin Mergīnânî, *el-Hidâye*, ed. Talal Youssef, (Beyrut: Dâru İhyâi't Türâsi'l Arabî, t.y.), 4:368.

433 Nûr, 24/30

Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.''[434] diyerek, kadın ve erkeği zinaya yaklaştırma tehlikesi içine sokacak fiilleri işlemekten dahî men etmiştir.

2.3.8.2. Hayız

Kadınlar fıtratları gereği her ay adet-regl olarak adlandırılan ve Arapça '*hayz*' olarak ifade edilen bu dönemde belirli bir süre vajinal kanama geçirmektedir. Bu dönemde yapabilecekleri ve yapamayacakları, Mealci ekol ile geleneksel İslâm arasında diğer birçok konu gibi ihtilaf konusu olmuştur. Bu tartışmanın ana konusu ise adet dönemindeki kadının namaz, oruç ve Kur'ân okuma gibi ibadetleri yapıp yapamayacağıdır.

Mealci ekolün bu konudaki ortak görüşü, kadınların âdet dönemlerinde yukarıda saydığımız bütün ibadetleri yapabileceğidir. Kur'ân'da hayz ile ilgili âyette geçen ''*De ki: O sıkıntılı bir haldir. Bu sebeple âdet günlerinde kadınlardan ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın*.''[435] emri sebebiyle, kadına ve erkeğe bu dönemde yasak olan tek şeyin cinsel ilişki olduğunu iddia etmektedirler. Yaşar Nuri bu konuyla alakalı olarak kitabında, kadının bu dönemde Kur'ân okuyabileceğini, isterse oruç tutmayabileceğini fakat sonradan kaza etmesi gerektiğini ayrıca namaz konusunda da aynı ruhsata sahip olduğunu fakat sonradan kaza etmesi gerekmediğini çünkü kaza namazı gibi bir ibadet şeklinin olmadığını iddia etmektedir.[436]

Edip Yüksel ise kitabında biraz farklı olarak kadının namaz kılması gerektiğini ve eğer rahatsız oluyorsa orucunu erteleyebileceğini iddia etmektedir. Orucun ertelenebilmesi hakkında ruhsat için ''*İçinizden hasta veya yolcu olan, başka günlerden sayısınca tutar.''* âyetini referans göstermiştir.[437]

Mealci ekolün görüşlerine ek olarak, kendisini '*Kur'ân İslâmcısı*' veya '*Kur'ân Talebesi*' olarak adlandıran gruptan bazı isimler de bu görüşü desteklemekte ve âdet konusunda rivâyet edilen hadisleri kabul etmemektedirler. Hatta bu konuda ruhsat olduğunu kabul etmemiş, zorunlu olan ibadetlerin devam ettirilmesine

---

434 İsrâ, 17/32.
435 Bakara, 2/222.
436 Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar), 371-72*.
437 Yüksel, *Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar, 43*.

hükmetmişlerdir.[438] Ancak bu hükmü veren araştırmacılar daha önceki çalışmalarında, Kur'ân'ın âdet dönemindeki kadınları namaz kılma hususunda muaf tuttuğunu ifade etmiştir.[439]

Hadisleri muteber saymamak ve İslâm geleneğinde yıllarca kaynak olarak başvurulan eserleri kabul etmeye değer görmemek, varılan sonuçların birbirinden çok farklı olmasına neden olacak ve ümmet arasında birbirine zıt uygulamalar meydana getirecektir. Din konusunda hükme varırken bir şeyin şer'i delil olup olmayacağı konusu hata payı kabul etmemektedir. Bu nedenle rivâyetlerin şer'i delil değeri taşıyıp taşımadığı konusu büyük önem arz etmektedir.

Hz.Peygamber'in ashabının ve onlarla bilgi alışverişinde bulunan alimlerin fikirleri arka plana atılamayacak kadar önemli ve değerlidir. Bu nedenle dört büyük mezhep imamının, tâbiînden veya onların talebelerinden ilim almış olması, verdikleri hükümlerin göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Bu doğrultuda hayızlı kadının namaz, oruç ve Kur'ân kıraati gibi ibadetler yapması dört mezhebe göre haram kabul edilmiştir.[440]

2.3.8.3. Karı-Koca İlişkisi ve Nisâ 34. Âyet

Nisâ sûresi, insanlığın aynı kökten dünyaya geldiği, aile efradına ve diğer kişilere karşı davranış biçimi, aile fertlerinin birbirleri üzerindeki hakları gibi konuları içeren Medenî bir sûredir. Bu sûrenin konumuz için önemli olan kısmı farklı yorumlara sebebiyet veren 34. âyetidir. Bazı müfessir ve araştırmacıların kanaatine göre ‘‘**وَاضْرِبُوهُنَّ**" kelimesi ‘‘*vurmak*’’ anlamına gelmekte[441], bu fikre sıcak bakmayan diğer kesime göre ise kelime uzaklaşmak, örnek vermek vb. farklı anlamlara gelmektedir. Kur'ân'ı tefsir ederken sebeb-i nüzûl ilmine başvurmak, âyetin iniş sebebinden hareketle doğru sonuca ulaşmamıza yardımcı olacaktır. Arapça gibi kelimelerin onlarca farklı anlama

---

438 *Hayızlı (regl dönemindeki) kadın namaz kılabilir, ibadet edebilir mi? | Prof. Dr. Mehmet Okuyan* (YouTube, 2018), https://www.youtube.com/watch?v=2ncQ-xPBpVY, 00:10 - 01:14, Erişim 18 Şubat, 2024.

439 Mehmet Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'ân'ın Bakışı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23, sy 23 (Haziran 2007): 104.

440 Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, thk. Muhammed Nizar Tamim, (Beyrut: Da'rü'l Erkâm, 1997), 1:136; Şâfiî, *El-Üm*, 2. bs, (Beyrut: Da'rü'l Fikr, 1983),1:77; Hırakî, el-Muhtasar (Da'ru's-Sahabe li't-Türâs, 1993), 17; Muhammed b. Abdülbâkî Zürkânî, *Şerhu'l-Muvatta'*, (Kahire: Mektebetü's-Sekâfe ed-Dînîyye, 2003), 1:238.

441 Hüseyin Çelik, "Kadınların Dövülmesi Meselesi (Nisâ Sûresi 34. Âyet Bağlamında Bir Tahlil)", *İslâmi İlimler Araştırma Dergisi*, sy 11 (Haziran 2022), 15.

gelebildiği bir dil için bu yöntemi kullanmak, âyetin indiği vakit itibariyle kelimenin hangi anlamının tercih edildiğini de bize gösterecektir.

"*Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. İyi kadınlar, itaatkâr olanlar ve Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri kocalarının bulunmadığı zamanlarda da koruyanlardır. Fenalık ve geçimsizliklerinden korktuğunuz kadınlara gelince: Önce kendilerine öğüt verin, yataklarından ayrılın. Bunlar da fayda vermezse dövün. Eğer size itaat ederlerse kendilerini incitmeye başka bir bahane aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür*."[442] âyette geçen "*Vadribûhunne*" kelimesinden maksadın ne olduğu ile ilgili farklı görüşler ve tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Geleneksel görüşün aksine 'ضرب' kelimesinin bu surede '*örnek vermek, örnek vererek ikna etmek, evden uzaklaştırarak seyahate çıkarmak veya kısa süre uzaklaşmak*' anlamına geldiği iddia edilmiştir.[443] Kur'ân'daki emir ve tavsiyelerin günümüz yaşantısında tuhaf veya sert karşılanmasından korkarak, kelimelerin anlamları içerisinden en yumuşak olanını tercih etmek Kur'ân'a aykırı olacaktır. Âyetteki cümleyi "*Nüşûz eden kadınları dövün*" olarak çevirmek, kadın ve erkeğin her alanda eşit olması gerektiği söyleminin etkin olduğu günümüzde elbetteki sert karşılanacaktır. İddiaya göre 'ضرب' kelimesi kısa süreli ayrılık veya uzaklaşma olarak anlaşılabilir fakat dövme anlamı taşıması mantığa uymamaktadır. Geleneksel yorumların neredeyse tamamı bu kelime için dövmek anlamını vermiş ancak bu yoruma karşı olanlar "*Cahiliye devri Arap geleneklerinin kelimelere yüklediği anlam*" eleştirisinde bulunmuştur. Hz.Peygamber'in eşlerini dövmesi ile ilgili örnek bulunmaması bundan kaçındığı anlamına gelmektedir. Hem Hz.Peygamber'in bu ruhsatı kullanmaması hem de kelimenin anlamının vurmak olmadığı düşünüldüğünde rivâyetler uydurma gözükmekte, "*Eğer peygamber bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı*"[444] âyeti delil gösterilerek bu rivâyetler reddedilmektedir.[445] Kadının dövülmesi meselesi Mealci ekol ve diğer bazı araştırmacılar tarafından aynı doktrinler kullanılarak reddedilmektedir.

---

442 Nisâ, 4/34.

443 Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar), 347.;*Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'ân'ın Bakışı", 120.

444 Hakka, 69/44.

445 Mustafa Kara ve Hatice Şahin Aynur, "Nisâ' Sûresi 34-35. Âyetler Özelinde Kur'ân Âyetlerini Bağlamında Okumak", *Amasya İlahiyat Dergisi*, sy 21 (Aralık 2023): 488-90.; Abdulkadir Karakuş, "Çokanlamlı Kelimeler İçeren Âyetlerde Bağlam ve Anlam İlişkisi: Nisâ Sûresi 34'üncü Âyetin Anlamı" 11, sy 3 (Aralık 2019): 1362.

Sonuç olarak '*Vadribûhunne*' kelimesinden maksadın erkeğin karısına vurması olamayacağıdır.

Âyeti bağlamından koparmak, anlamın farklı yorumlanmasına sebep olacağından bu âyeti öncesi ve sonrası olarak incelemek gerekmektedir. Kadınların *'nuşûz*' etmesini incelediğimiz taktirde bu kelime ''*Eşlerin ve özellikle kadının evlilik hukukuna riâyet etmemesi, geçimsiz davranması*''[446] anlamına gelmektedir. Kaleme alınan yazılarda araştırmacılar, evlilik hukukuna riâyette eksiklikten maksadın, zina olmadığını, bunun dışında kalan fiiller için de kişiye vurulmasının doğru olmadığını ve zina eden kişi için de halihazırda *celde* cezası uygulandığını iddia etmektedir.[447] Celde ıstılah anlamı olarak '*zâni ve zâniyeye değnek veya kamçı ile her bir vuruş*' anlamını ifade etmektedir.[448] Klasik dönem müfessirlerinin neredeyse tamamının ve cumhuriyet sonrası müfessirlerinin bu âyetten anladığı, kadının sopa veya benzeri bir şey ile değil, sert ve etkisi olmayan bir şekilde dövülmesi gerektiğidir.[449] Bu sebeple Kur'ân'ın zina için emrettiği ceza ile *vadribûhunne* kelimesiyle bahsedilen cezanın farklı şeyler olduğu anlaşılmaktadır. Âyette bahsedilen diğer bir konu ise '*Kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar*' cümlesidir. Klasik dönem müfessirlerine göre; Allah, sâliha kadınları anlatırken, kocaları yanında değilken de ırzlarını ve namuslarını muhafaza ettiklerinden bahsetmiştir.[450] Bu bilgiler doğrultusunda âyette geçen nuşûz kelimesinden maksadın sadece karının kocaya sergilediği olumsuz davranışlar olmadığı, farklı muhtevaları da içerdiği anlaşılmaktadır. Nitekim âyetin başında sâliha kadınlardan bahsettikten sonra ''*Nuşûzundan korktuğunuz kadınlar*'' diyerek devam etmesi, bu kadınların sâliha olanlara ait özelliklerden yoksun olduğunu düşündürmektedir.[451]

Nuşûz eden kadınları uyarma konusunda âyette 3 merhaleden bahsedilmektedir. Allah, ilk olarak bu kadınlara ''*Öğüt verin*'' tavsiyesinde bulunmakta, sonrasında ise bu uyarıyı bir merhale yükselterek ''*Onları yataklarınızda yalnız bırakın*'' demektedir. Son ve en

---

446 Hacı Mehmet Günay, "Nüşûz" (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007), 303-04.

447 Kara ve Şahin Aynur, "Nisâ' Sûresi 34-35. Âyetler Özelinde Kur'ân Âyetlerini Bağlamında Okumak", 490.

448 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y.), 3:202.

449 Muhammed Ali es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, (Kahire: Da'ru's-Sabûnî, 1997), 1:251-52; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021), 2:333; Çelik, "Kadınların Dövülmesi Meselesi (Nisâ Sûresi 34. Âyet Bağlamında Bir Tahlil)", 19; Celâleddin es-Süyûtî ve Celâleddin el-Mahallî, *Tefsîrü'l-Celâleyn* (Kahire: Da'rü'l Hadis, t.y.), 106. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim,2:258.;* Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, 8:315;*.

450 Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, 8:295;*Süyûtî ve Mahallî, *Tefsîrü'l-Celâleyn, 106*.

451 Çelik, "Kadınların Dövülmesi Meselesi (Nisâ Sûresi 34. Âyet Bağlamında Bir Tahlil)", 11.

şiddetli merhale olarak ise '*Onları dövün'* ruhsatı verilmektedir. Mealci ekolün ve aynı fikirde olan araştırmacıların yorumlarına bakıldığında bu tavsiyelerin gittikçe sertleşmesi gerektiği yerde daha da hafifletildiği veya aynı seviyede kaldığı görülmektedir. Zaten eşiyle yatağını ayıran ve evde iki yabancı gibi olan erkeğin, karısına örnek vermesinin veya kısa süreli uzaklaştırmasının farklı nasıl bir sonuç doğuracağı akıllarda soru işareti oluşturmaktadır. Âyeti bağlamından koparmamak, bu üç merhalenin birbirinden farklı ve şiddetin giderek artıyor olmasını gerektirmektedir.

Âyette geçen fiile *dövmek* anlamının verilmesine farklı eleştiriler de yapılmıştır. Bu eleştirilere göre; eğer *vadribûhunne* fiili dövmek anlamı taşısaydı, farklı âyetlerde geçen "**فَاجْلِدُوا**" (sopa atmak), "**فَوَكَزَهُ**" (yumruk atmak), "**فَصَكَّتْ**" (yüze vurmak) gibi fiillerin kullanılması daha uygun olacaktı.[452] Sâliha kadına yakışmayan hareketlerde bulunan kadın için erkeğe son merhalede dövme izni verilmektedir Dövmeden maksadın kadına sopa ile vurma olmadığı, sopa ile vurulduğunda deride iz bırakma meydana geleceği için *vadribûhunne* fiilindeki *"deride iz bırakmayacak şekilde*"[453] uyarısına ters düşeceği ve "**فَاجْلِدُوا**" fiilinin kullanılmasının doğru olmayacağı anlaşılmaktadır.[454] Yumruk atmak anlamı taşıyan fiile geldiğimizde ise söz konusu fiilin Kur'ân'da geçtiği âyet incelendiğinde Hz. Musa'nın bir Kıptî'ye yumruk attığından ve ölümüne sebep olduğundan bahsedilmektedir.[455] *Vadribuhunne* fiilinden maksadın şiddetli bir vuruş olmadığı hakkındaki görüşleri, önceki paragraflarda kaynaklarıyla beraber vermiştik. Bu bilgilerden hareketle ölüme sebebiyet verecek veya karşıdakinin dengesini bozup düşürecek kadar sert bir vurmanın, bahse konu âyet ile bağdaşmadığı sonucu çıkmaktadır. "**فَصَكَّتْ**" kelimesi Hz.İbrahim'in hanımının, şaşırarak elini yüzüne çarpması anlamına gelmektedir.[456] Bu kelimenin *vadribûhunne* yerine kullanılmasını engelleyen şey ise yüze vurmanın İslâm dininde kerahat olarak görülmesidir.[457] Yüze vurma fiili, İslâm'da hem mekruh görülmekte hem de zinâ sonucu verilen celde cezasında dahi uygulanmamaktadır. Zinâ yapmamış bir kadına karşı bunun tavsiye edilecek olması, âyetin bağlamıyla ve Allah'ın adalet sıfatıyla uyuşmayacaktır.

---

452 Karakuş, "Çokanlamlı Kelimeler İçeren Âyetlerde Bağlam ve Anlam İlişkisi: Nisâ Sûresi 34'üncü Âyetin Anlamı", 1362.

453 Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebî Zir Seâlebî, *el-Cevâhîru'l-Hısân fî Tefsîru'l-Kur'ân*, (Beyrut: Da'ru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, 1997), 2:230.

454 Çelik, "Kadınların Dövülmesi Meselesi (Nisâ Sûresi 34. Âyet Bağlamında Bir Tahlil)", 20.

455 Kasas, 28/15.

456 Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili, 5:208*.

457 Nûreddin el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*, (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994), 2:108.

İslâm'ın ilk yıllarında bir kadın kocasından dayak yedikten sonra Hz.Peygamber'e gelerek şikâyette bulunmuş ve kısas yapabileceği cevabını almıştır. Kısas hükmüne karşı olarak bu âyetin inmesi, Hz.Peygamber'in ise ''*Biz bir şey istedik, Allah ise başka bir şey istedi*'' diyerek karşılık vermesi, kendi hükmünden vazgeçtiği anlamını taşımaktadır.[458] Şiddet, İslâm'ın hangi alanda olursa olsun tasvip etmediği bir fiildir. Ancak şiddetin gerekli olduğu durumlarda İslâm buna izin vermiştir. Bu âyet ise artık evliliğin kadın tarafından çıkmaza sokulduğu noktada erkeğe verilen bir emir değil, ruhsat değeri taşımaktadır.[459] Nitekim Hz.Peygamber'in eşlerini dövdüğü ile ilgili bir rivâyet günümüze ulaşmamıştır. Hz.Peygamber'in eşlerini dövmediği bilgisinden hareketle bu âyetin dövmekten bahsetmediği iddia edilmiştir. Ancak Hz.Peygamber, Müslümanlara verilen bu ruhsatı kullanmayı tercih etmemiştir.

458 Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, ed. Kamal Bassiouni Zaghloul (Beyrut: Da'rü'l Kütübü'l İlmiyye, 1990), 155-56.

459 Çelik, "Kadınların Dövülmesi Meselesi (Nisâ Sûresi 34. Âyet Bağlamında Bir Tahlil)", 23.

SONUÇ

İslâm dininin ilk yıllarında Hz.Peygamber'in hayatta olması, ümmet arasında ihtilafı engelleyen en büyük merci olmuştur. Vahyin tebliğ ve tebyîn edicisi olan Hz.Peygamber, nazil olan ayetleri en mükemmel şekilde tefsir ederek akıllarda soru kalmasının önüne geçmekteydi. Hz.Peygamber'in yaptığı yorumların bizzat kendisine ait olduğu, o zaman için tasdik edilebilir bir bilgi konumundaydı. Tüm bu bilgiler doğrultusunda hadis ve sünnet şer'i bir kaynak hükmündeydi.

Hz.Peygamber'in vefatı sonrası ashâb, yapılan yorumları muhafaza ederek aktarmıştır. Sahâbe neslinin dünyadan göç etmesi ile birlikte tabiîn, sorun yaşadığı noktalarda rivâyetlerde geçen ibarelerden hareketle te'vil yapmaktaydı. 19.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Kur'âniyyûn ekolüne kadar rivâyetler şer'i kaynak olarak kabul edilmiş, bu döneme kadar uygulanan metotlara geleneksel İslâm denilmiştir.

Yıllar geçtikçe Kur'ân dışındaki şer'i kaynaklara olan güven azalmış, insanlar kendi yaşamlarını kolaylaştıracak farklı hükümler arayışına girmişlerdir. Kur'âniyyûn ve Mealcilik ekollerinin ortaya koyduğu hükümler İslâm'ın emir ve yasaklarını yaşamakta zorlanan kişiler için kurtulma noktası olmuştur. İbadetler ve diğer konularda ortaya atılan, İslam geleneğine göre oldukça kolaylaştırılmış hükümler daha fazla taraftar toplamıştır. Nitekim Kur'ân âyetleri hakkında İslâm geleneğinden farklı hükümlere ulaşmak isteyenlerin takıldığı en büyük engel, Hz.Peygamber'in mübarek sözleri olmuştur.

Kur'âniyyûn ekolü içerisindeki kişilerin, kendi bulundukları zaman ve mekâna uygun Kur'ân yorumunda bulunabilmesi için rivâyetlerin yapılacak yorumlar üzerindeki baskın etkisini yok etmesi gerekmekteydi. Sonuç olarak bu ekol rivâyetleri reddetmiş, hiçbir sınırlama ve yönlendirme olmadan kendi akıl ve mantıkları çerçevesinde Kur'ân yorumunda bulunmaya başlamışlardır. Bu sebeple içlerinden bazıları Ehl-i sünnet alimleri tarafından mürted ilan edilmiştir.

Kur'âniyyûn ekolü ile birlikte rivâyetleri şer'i delil olarak kabul etmeme fikri, Türkiye'nin de bulunduğu farklı ülkelerde de ortaya çıkmıştır. Türkiye'de Mealcilik adı altında rivâyetler ile birlikte İslâm geleneği de hedef haline gelmiştir. Mealcilik ekolünün temsilcileri kendi içerisinde rivâyetlere bakış açısı olarak farklılık arz etmektedir. Ekol içerisindeki bu farklılığın en önemli sebebi; ülkenin büyük bir kısmının Ehl-i sünnet oluşu ve rivâyetlere bağlı olması sebebiyle, yapılacak farklı yorumların halk tarafından kabul edilmeyerek araştırmacının hedef haline gelme tehlikesi olarak düşünülebilir. Nitekim ekol içerisinde bulunan fakat araştırmalarına yurtdışında devam eden Edip Yüksel, Yaşar Nuri Öztürk ve diğer kişilere nazaran daha rahat ve net şekilde rivâyetleri reddetmektedir.

Rivâyetlerin muteber kabul edilmemesi, İslâm'ın ilk yıllarından bu yana verilen hükümlerden ve yapılan Kur'ân yorumlarından çok farklı ve birbiri ile çelişkili fikirler ortaya çıkarmaktadır. Rivâyetleri kabul eden ve etmeyen bu iki farklı tavır, mezhepler gibi hüküm çeşitliliğinden ziyade birbirinin fikirlerini kabul etmeyerek reddetmiş, karşı tarafı şirk içerisinde olmakla suçlamıştır.

Yaptığımız incelemeler sonucu rivâyetlerin kabul edilmemesi, Kur'ân gibi dil yönünden zengin bir kitabın içerisinden istenilen her hükmün çıkartabilmesi sorununa yol açmaktadır. Hadislerin Kur'ân'a arzı meselesine gelindiğinde ise bu metodun ortaya ilk atıldığı zaman itibariyle bu ekoller tarafından farklı minvalde kullanıldığı ve suistimal edildiği görülmektedir. Herhangi bir âyetin birbirinden farklı yorumlanabilmesi, rivâyetin bir yoruma ters düşerken diğer bir yoruma göre tutarlı olduğunu akıllara getirmektedir. Kur'ân âyetleri ile karşılaştırıldığında, âyetin söylemek istediğinden farklı hiçbir şey ortaya koymayacak olan bir sözün, Hz.Peygamber'in ağzından çıkması hem mantıksız hem de gereksiz gözükmektedir. Hz.Peygamber'in halihazırda anlaşılanın dışında bir şey söylemeyip sadece âyetin zahirini tekrar ve tasdik ettiğini iddia etmek, O'nun tebyîn rolünü reddetme anlamı taşımaktadır. Bu da Hz.Peygamber'e sadece vahyi ulaştırmakla görevli postacı statüsü vermektedir. Sonuç olarak Kur'ân'ı tamamen kendi bilgi ve tecrübe birikimi ile anladığını, geleneksel kaynaklara ve rivâyetlere ihtiyaç duymadığını iddia etmek mantığa uygun gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

Abdest ve namazda sadece farzları uygulamak yeterli mi? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan. Youtube, 2021. https://www.youtube.com/watch?v=QgAmpVnPmXQ&t=160s.

Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâluddîn, es-Suyûdî. *ed-Dürrü'l-Mensûr*. 8 c. Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.

Akbulut, Ahmet. *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Yansımaları*. İstanbul: Birleşik Yayınları, 1992.

Akyel, Siyami. "Kur'an'da namazın kılınışı ve rek'atları var mı?" *Milli Gazete*, 15 Ocak 2018. https://www.milligazete.com.tr/makale/1485657/siyami-akyel/kuranda-namazin-kilinisi-ve-rekatlari-var-mi.

Alıcı, Mustafa. "Şefaat". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010. https://islamansiklopedisi.org.tr/sefaat.

Ali, Cevâd. *Cahiliye'den İslam'a İbadet Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.

Aydın, Mehmet Sabih. "Hadislerin Kur'an'a Arzı ile İlgili Rivayetlerin Tahrîc ve Tahlili". *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 7, sy 1 (Nisan 2023): 52-71. https://doi.org/10.52115/apjir.1255827.

Aydin, Mustafa. "Tahiyyat Duası ile İlgili Rivâyetlerin İsnad ve Metin Tahlili". *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 25 Mart 2023, 207-30. https://doi.org/10.30622/tarr.1245565.

Aytekin, Mehmet Ali. "İmam Ebû Hanîfe'nin İbadetler Konusunda Yalnız Kaldığı Bazı Görüşleri ve Bunların Tahlili". *Usul İslam Araştırmaları Dergisi* 34, sy 34 (Ekim 2020): 55-86.

Bağçivan, Mehmet. "Modernleşmenin Tefsirde İki Komplikasyonu: Kur'ancılık-Meâlcilik ve Tarihselcilik" 8, sy 1 (15 Haziran 2021).

Bağdâdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-. *et-Tabakâtü'l Kübrâ*. Editör İhsan Abbas. 9 c. Beyrut: Dâru Sâdır, 1968.

Balcı, İsrafil. "İslâm'ın İlk Kıblesinin el-Mescidü'l-Aksâ Olduğu İddialarının Kritiği ve Kıble Değişikliğinin Tarihsel Arka Planı". *İslam Araştırmaları Dergisi*, sy 28 (Eylül 2012): 85-116.

Baltacı, Burhan. "Bakara Suresi 282. Ayetin Genel Özellikleri Ve Fıkhî Kavramları". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, sy 1 (Mart 2008): 147-77.

Bayram, Enver. "KUR'ÂN'DA CEBRÂİL (A.S)". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 21 (Haziran 2013): 30-57.

Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-. *Meâlimü't-Tenzil*. Beyrut: Da'ru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, 1999.

Beş Vakit Namazın Beşi de Kur'an'da var mı? - Mehmet Okuyan. Youtube, 2021. https://www.youtube.com/watch?v=A3l8jYD5ZT0.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-. *İsbâtü Azâbi'l-ḳabr*. Ürdün: Dâru'l Furkan, 1983.

———. *Menâḳıbü'ş-Şâfiʿî*. Editör Seyyid Ahmed Sakr. 2 c. Kahire: Mektebetü Dâru'l-Türâs, 1970.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. C. 3. İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y.

Birışık, Abdulhamit. *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*. 3. bs. İstanbul: İFAV, 2019.

———. "Kur'âniyyûn". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002. https://islamansiklopedisi.org.tr/kuraniyyun.

———. "Pervîz, Gulâm Ahmed". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007. https://islamansiklopedisi.org.tr/perviz-gulam-ahmed.

———. "Ulumü'l-Kur'ân". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012. https://islamansiklopedisi.org.tr/ulumul-kuran.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil. "İlim". İçinde *Sahihi'l Buhârî*, 5. bs. C. 1. Şam: Da'rü'l Yemameh, 1993.

———. "Peygamberler". İçinde *Sahihi'l Buhâri*, 5. bs. C. 7. Şam: Da'rü'l Yemameh, 1993.

Cennet Ve Cehennem Sonsuz Mu? - Mustafa İslamoğlu. Youtube, 2018. https://www.youtube.com/watch?v=D0qyxNjssJQ.

Cennet ve Cehennem yaratıldı mı? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan. Youtube, 2017. https://www.youtube.com/watch?v=1NglNKGg9NM.

Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed. *el-Fıḳh ʿale'l-meẕâhibi'l-erbaʿa*. 2. bs. C. 1. 5 c. Beyrut: Da'rü'l Kütübü'l İlmiyye, 2003.

Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Usûlü*. 29. bs. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012.

Çakın, Kâmil. "Hadisin Kur'an'a Arzı Meselesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34, sy 1 (1993): 237-62.

Çakır, Furkan. "Hadislerin Kur'an'a Arzının Suiistimali". *Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7, sy 1 (Haziran 2021): 145-75.

Çelebi, İlyas. "Gayb". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996. https://islamansiklopedisi.org.tr/gayb.

Çelik, Hüseyin. "İsa'nın (a.s.) Vefatı ve Semaya Yükselmesi". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 3, sy 2 (Ekim 2019): 443-81. https://doi.org/10.31121/tader.627043.

———. “Kadınların Dövülmesi Meselesi (Nisâ Suresi 34. Ayet Bağlamında Bir Tahlil)”. *İslami İlimler Araştırma Dergisi*, sy 11 (Haziran 2022): 1-29.

———. “Kuran’da Şefaat”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, sy 1 (2015): 283-314.

Çoğunluk Hakikatın Ölçüsü Değildir - Prof. Dr. Mehmet Okuyan | HD. Youtube, 2014. https://www.youtube.com/watch?v=KidnYygoLXg.

DârekutnÎ, Ebü’l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-. *es-Sünen*. Editör Şuayb el-Arnaût. 5 c. Lübnan: Müessesetü’r-Risale, 2004.

Demir, Recep. “Kur’an Tefsirinde Tarihselci Yöntem”. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 1, sy 1 (Mart 2012): 33-105.

———. “Kur’âncılık - Mealcilik Üzerine”. *Vuslat Eğitim Kültür ve Düşünce Dergisi*, sy 2015 (Mayıs 2019): 10.

Demirci, Muhsin. “Esbâbu’n-Nüzûlün Kur’an Tefsirindeki Yeri”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 11-12 (1997).

———. *Kur’an Tarihi*. 8. bs. İstanbul: İFAV, 2015.

Demirel, Serdar. “İslamoğlu Müslümanları Yoruyor”. *YeniŞafak*, 29 Aralık 2016.

Durguti, Abdylkader. “Nâsırüddin el-Elbânî’nin Selefîlik Anlayışı ve Balkan Gençler Üzerindeki Etkisi”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 22, sy 2 (K 2022): 869-90. https://doi.org/10.33420/marife.1144857.

Düzenli, Muhittin. “Hadise Yönelik Rasyonalist Yaklaşımlar: Ehl-i Kur’an Örneği”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 33 (2012): 101-38.

Edip Yüksel (T) Bayramda hayaliyatçıları kurban etsek? Youtube, 2012. https://www.youtube.com/watch?v=6xoUTmKMZkw.

Edip Yüksel (T) Kurana Göre Oruç. Youtube, 2012. https://www.youtube.com/watch?v=pDKAnK3BKMk.

Elbânî, Nâsırüddin el-. *Silsiletü’l-eḥâdîṣi’ṣ-ṣaḥîḥa ve şeyʾün min fıḳhihâ ve fevâʾidihâ*. Riyad: Dâru’l Marife, 1995.

Endelüsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-. *el-Bahrü’l Muhît*. Editör Sıdkı Muhammed Cemil. Beyrut: Dâru’l Fikr, 1999.

Endelüsî, İbn Atıyye el-. *el-Muharraru’l-vecîz fî tefsîri’l-kitâbi’l-azîz*. 6 c. Beyrut: Da’rü’l Kütübü’l İlmiyye, 2001.

Enes, Malik b. *el-Muvatta’*. Editör Muhammed Mustafa el-Edhamî. 1. bs. C. 2. 8 c. Abu Dabi: Müessesetü Zayed b. Sultan el-Nehyan li’l A’meli’l Hayriyyeti ve’l İnsâniyyeti, 2004.

Erdem, Hüsameddin. “Deizm”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994.

Erkal, Mehmet. “Zekat”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 44:207-9. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013. https://islamansiklopedisi.org.tr/zekat.

Gecit, Mehmet Seyid. “Mu’tezile’nin Şefaat, Nesih ve Keramet Konularındaki Âyetlerle İlgili Te’villerinin Analizi”. *Genç Mütefekkirler Dergisi* 4, sy 1 (Haziran 2023): 184-203.

Gırnâtî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-. *el-Muvâfakât*. Editör Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasen Alu Selman. 7 c. Dâru İbn Affan, 1997.

Güç, Ahmet. “Kurban”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. Erişim 03 Mayıs 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/kurban#1.

Günay, Hacı Mehmet. “Nüşûz”. C. 33. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007.

Güngör, İbrahim. “Arapçada Çoğulun Sayısal Değeri Üzerine Bir İnceleme”. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 17, sy 45 (31 Aralık 2017): 75-106. https://doi.org/10.32330/nusha.338227.

Güven, Şahin. “Kur’âniyyûn Ekolü-Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi-”. *ERÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, sy 11 (2001): 385-408.

Hadislerin Dindeki Yeri ve Önemi [Kur’an’ın Söyledikleri 4. Bölüm] - Prof.Dr. Mehmet Okuyan. Youtube, 2022. https://www.youtube.com/watch?v=TLcE7D5-3rg.

Hamidullah, Muhammed. *İslâm Müesseselerine Giriş*. Çeviren İhsan Süreyya Sırma. Beyan Yayınları, 2007.

Harrânî, Ebü’l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-. *Mecmûu Fetâvâ*. Editör Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım. Medine: Mücemma‘ü’l-Melik Fehd li-Tıbâati’l-Mushafi’ş-Şerîf, 2004.

Hayızlı (regl dönemindeki) kadın namaz kılabilir, ibadet edebilir mi? | Prof. Dr. Mehmet Okuyan. Youtube, 2018. https://www.youtube.com/watch?v=2ncQ-xPBpVY.

Heysemî, Nûreddin el-. *Mecmau’z-Zevâid*. 10 c. Kahire: Mektebetü’l-Kudsî, 1994.

Hoşab, Fahri. “Nebevî Beyân ve Kur’an Dışı Vahiy”. *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, sy 4 (2017): 79-94. https://doi.org/10.31120/0.2018.40.

Hz. İsa ve Mehdi gelecek mi? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan. Youtube, 2021. https://www.youtube.com/watch?v=MUKDqvx9K5A.

Işık Kirliliği - Dr. Tuncay ÖZDEMİR. Youtube, 2022. https://www.youtube.com/watch?v=opw22ZzxAcI&t=912s.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*. 30 c. Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984.

İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ. *el-Bidâye ve’n-Nihâye*. 21 c. Da’rü’l Hicr, 1997.

———. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*. Editör Sami bin Muhammed el-Salama. 2. bs. 8 c. Da'rü't-Tayyibe, 1999.

İbn Manzûr. *Lisânü'l-Arab*. 3. bs. 15 c. Beyrut: Dâru Sadr, 1993.

İbn Rüşd el-Hafîd, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelusî. *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*. 4 c. Kahire: Dâru'l Hadîs, 2004.

İbnü'l-Esîr, Mecdüddin. *Câmiu'l-Usûl Li-Ehâdîsi'r-Resûl*. C. 5. Şam: Mektebetü Dâri'l-Beyan, 1971.

İbrahimi, Mohammad Sharif. "Hint Alt Kıtası Kur'âniyyûn Ekolünün Namaz Anlayışı". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 21 (2023): 263-89. https://doi.org/10.34085/buifd.1248127.

İlahibahş, Hadim Hüseyin. *el-Kur'aniyyun ve şübühatuhum havle's-sünne*. 2. bs. Taif: Mektebetü's-Sıddik, 2000.

İmsak Meselesi ve Ramazan'da Sabah Ezanının Vakti Hakkındaki Düşüncelerim... Youtube, 2024. https://www.youtube.com/watch?v=UMOJSzr8zQ8.

İsfahânî, Ebü'l-Kāsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-. *el-Müfredât*. Editör Safvan Adnan el-Davudi. Beyrut: Dâru'l Şâmiye, 1991.

İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008.

———. *İman Bilinci*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.

———. *İslâm Nedir*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.

———. *Üç Muhammed*. 15. bs. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2009.

İstanbul Kuran Araştırmaları Grubu. *Uydurulan Din ve Kuran'daki Din*. 20. bs. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011.

İyiliğin kaynağı olan Allah İsmail'in kurban edilmesi emrini verir mi? -Mustafa İslamoğlu. Youtube, 2013. https://www.youtube.com/watch?v=QoljrEV6KdQ.

Kader "alın yazısı" mı? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan. Youtube, 2017. https://www.youtube.com/watch?v=1gH_gCTA0J4.

Kâhirî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-. *Muğni'l Muhtac*. Editör Adil Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Maûd. Da'rü'l Kütübü'l İlmiyye, 1994.

Kanca, Fatih. "Mealcilik Bir İhya Hareketi Midir?" İçinde *İhyâ*, editör Veyzel Özdemir, Zuhal Dağ, Mesut Şen, Nisa Gecekuşu Demirbaş, ve Murat Gökalp, C. 1. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022.

Kara, Mustafa, ve Hatice Şahin Aynur. "Nisâ' Sûresi 34-35. Âyetler Özelinde Kur'ân Âyetlerini Bağlamında Okumak". *Amasya İlahiyat Dergisi*, sy 21 (Aralık 2023): 462-98. https://doi.org/10.18498/amailad.1328359.

Karakuş, Abdulkadir. "Çokanlamlı Kelimeler İçeren Ayetlerde Bağlam ve Anlam İlişkisi: Nisâ Suresi 34'üncü Ayetin Anlamı" 11, sy 3 (Aralık 2019): 1353-71.

Karaman, Hayreddin, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, ve Sadrettin Gümüş. *Kur'an Yolu*. 3. bs. 5 c. Ankara: DİB Yayınları, 2007.

Kârî, Ali el-. *Fethu bâbi'l-'inâye*. 3 c. Beyrut: Da'rü'l Erkâm, 1997.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-. *Bedâiu's-Sanâi'*. 7 c. Beyrut: Da'rü'l Kütübü'l İlmiyye, 1910.

Kaya, Eyyüp Said, ve Nail Okuyucu. "Şevkânî". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 39:22-28. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020. https://islamansiklopedisi.org.tr/sevkani.

Keleş, Ahmet. "İslam Geleneğinde ve Modern Dönemde Hadis ve Sünnet". *Kuramer*, sy 44 (Temmuz 2020): 467-501.

"Kur'an Evrenseldir" Diyenlerin Bir Kere Bile Uygulamadığı Yarım Sayfalık Ayet - Mustafa Öztürk. Youtube, 2016. https://www.youtube.com/watch?v=KhgdCRgvVms.

Kur'an Spekülasyona Açık Bir Metindir - Mustafa Öztürk. Youtube, 2017. https://www.youtube.com/watch?v=gvF-g-t2GrI.

Kur'an'da kabir azabı var mıdır? | Mehmet Okuyan Cevaplıyor! Youtube, 2021. https://www.youtube.com/watch?v=ddw_Uf6JQS4.

Kur'an'da kabir hayatı yok dediğimizde kimler üzülüyor? / Mustafa İslamoğlu. Youtube, 2020. https://www.youtube.com/watch?v=pQ4P28Ibgbw.

Kur'an'da olmayan vahiy var mı? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan. Youtube, 2020. https://www.youtube.com/watch?v=rjyLWntN21s.

Kurtubî, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. Editör Ahmed el-Bardouni. 2. bs. Kahire: Da'rü'l Kütübü'l Mısriyye, 1964.

Macıt, Yunus. "Kasten Oruç Bozmanın Cezası İle İlgili Rivayetlerin Tahlili". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5, sy 2 (01 Nisan 2005): 121-57.

Mâh, Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. *el-Fıkhü'l Ekber*. Birleşik Arap Emirlikleri: Mektebetü'l-Furkan, 1999.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr el-. *Kitâbü't Tevhîd*. Editör Fathallah Khalif. İskenderiye: Daru'l Ce'mia'ti'l Mısriye, t.y.

———. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. Editör Mecdi Baslum. 10 c. Beyrut: Da'rü'l Kütübü'l İlmiyye, 2005.

Mazroua, Mahmud Muhammad. *Şubuhâtü'l-Kur'âniyyîn Havle's-Sünne*. Medine: Mecmaü'l-Melik Fahd li-Tıbaati'l-Mushafi'ş-Şerif, t.y.

mehmet okuyan ölünce allahı görebilecekmiyiz. Youtube, 2021. https://www.youtube.com/watch?v=6LANd2AobP8.

Mergīnânî, Burhâneddin. *el-Hidâye*. Editör Talal Youssef. C. 4. 4 c. Beyrut: Dâru İhyâi't Türâsi'l Arabî, t.y.

Mervezî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-. *Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*. Editör Şuayb el-Arnaût. Çeviren Ahmed Davudoğlu. İstanbul: Şamil Yayınevi, 2020.

Mısrî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullāh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-. *Muġni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*. Editör Muhammed Ali Hamdallah. 6. bs. Şam: Dâru'l Fikr, 1985.

Muhsin, Demirci. *Tefsir Tarihi*. 46. bs. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.

Nevevî. *el-Ezkâr*. Beyrut: Da'rü'l Fikr, 1994.

Oktay Yıldırım. *Diyanet'in Gizli Tarikatlar Raporu*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2019.

Okuyan, Mehmet. "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23, sy 23 (Haziran 2007): 93-134. https://doi.org/10.17120/omuifd.27795.

———. *Kısa Surelerin Tefsiri*. 5. bs. 2 c. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.

———. *Kıssalar Ne Söyler? Hz. Âdem*. 1. bs. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2017.

———. "Kur'ân'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy 13 (2004): 45-109.

———. *Kur'an-ı Kerim'de Çok Anlamlılık*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.

———. *Meal-Tefsir*. Editör Ahmet Selim Okuyan. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021.

Orhan, Filiz. *Türkiye'de Kur'an İslamı Arayışları*. Ankara: Fecr Yayınları, 2022.

Oruç'da Kefaret -61 gün ceza- Mustafa İslamoğlu. Youtube, 2018. https://www.youtube.com/watch?v=8G3WjSu6ALo.

Ölülere Kuran Okunmaz - Prof. Dr. Mehmet Okuyan. Youtube, 2016. https://www.youtube.com/watch?v=x65pH-jxkr0.

Öz, Mustafa. "AHMED HAN, Seyyid". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989. https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-han-seyyid.

Öztürk, Mustafa. "Çağdaşlık ve Çağdaş Dönem Kur'an Yorumlarına Genel Bir Bakış". *İslâmiyât* VII, sy 4 (2004): 71-94.

———. "İslami Kökenciliğin Bir Tezahürü Mealcilik". *İslamiyat* 10, sy 1 (2007): 117-38.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Anadilde İbadet Meselesi (Çiğnenen Bir Kitlesel Hakkın Savunması)*. 1. bs. İstanbul: Yeni Boyut, 2002.

———. *Arapçıllğa Karşı Akılcılığın Öncüsü İmamı Azam Ebu Hanîfe*. 13. bs. İstanbul: Yeni Boyut, 2009.

———. *Batı Sömürgeciliği ve İslam Dünyası*. 2. bs. İstanbul: Yeni Boyut, 2003.

———. *İslam Nasıl Yozlaştırıldı (Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar)*. 8. bs. İstanbul: Yeni Boyut, 2000.

———. *Kurandaki İslam*. 49. bs. İstanbul: Yeni Boyut, 2018.

———. *Kuranın Temel Kavramları*. 25. bs. C. 2. İstanbul: Yeni Boyut, 2012.

———. "Kurban Kesmek İbadet mi?" *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 2 (Nisan 2012).

———. *Tanrı, Akıl ve Ahlaktan Başka Kutsal Tanımayan İnanç Deizm*. 4. bs. İstanbul: Yeni Boyut, 2015.

Öztürk, Yener. "Şefaat İnancının Naklî ve Aklî Açıdan İmkânı". *EKEV Akademi Dergisi* 9, sy 23 (Bahar 2005): 103-22.

Paçacı, İbrahim. "Rüyâ'nın Delil Değeri ve İstihâre". *Dini Araştırmalar* 19, sy 48 (Haziran 2016): 103-28. https://doi.org/10.15745/da.63648.

Pehlivan, Barış. "Gizli tarikatlar raporunda karar çıktı". *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Aralık 2022. https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/baris-pehlivan/gizli-tarikatlar-raporunda-karar-cikti-2013877.

Prof Dr Mehmet OKUYAN – Mazeretsiz Ramazan Orucunu Tutmamanın Cezası (Oruç Kefareti). Youtube, 2017. https://www.youtube.com/watch?v=i1rRfDy5zLA.

Prof. Dr. Mehmet Okuyan'a Dair - Mustafa Öztürk. Youtube, 2022. https://www.youtube.com/results?search_query=mustafa+%C3%B6zt%C3%BCrk+mehmet+okuyan.

Râzî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-. *Ahkâmu'l Kur'ân*. Editör Muhammed Sâdık Kamhâvi. Beyrut: Da'ru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, 1984.

Râzî, Fahreddin er-. *Mefâtîhu'l-Gayb*. 3. bs. Beyrut: Da'ru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, 1999.

Sabûnî, Muhammed Ali es-. *Safvetü't-Tefâsir*. 3 c. Kahire: Da'ru's-Sabûnî, 1997.

Sahte Hadis İslam'ın En Hayati Meselesidir. Youtube, 2022. https://www.youtube.com/watch?v=GOo4TPcMzIk.

Sancaklı, Saffet. *Hadis İnkârcılığı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.

Seâlebî, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebî Zir. *el-Cevâhîru'l-Hısân fî Tefsîru'l-Kur'an*. 5 c. Beyrut: Da'ru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, 1997.

Sehâvî, Alemüddin. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*. Editör Dr. Musa Ali Musa Masoud ve Dr. Ashraf Muhammed bin Abdullah El-Qassas. Dâru'n Neşri li'l Câmiât, 2009.

Serahsî, Şemsü'l-Eimme. *el-Mebsût*. 31 c. Mısır: Matbaatü's-Saâde, t.y.

———. *Usûlü's Serahsî*. 2 c. Haydarabad: li Cenneti İhya-il Mearif'il Nu'maniyye, t.y.

Sevim, Hasan. "Kur'ân İslam'ı Söyleminin Paradigmatik Açıdan Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)". Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2021.

Sırma, İhsan Süreyya. *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*. 29. bs. İstanbul: Beyan Yayınları, 2021.

Sinanoğlu, Abdulhamit. "İslâm Düşüncesinin İlk Özgürlükçü Hareketi Mu'tezile'nin 'Kader' Anlayışı". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 7 (Mart 2006): 69-92.

Soyalan, Mehmet Yaşar. *Vahiy Savunması-Kuran Dışı Vahyin İmkansızlığı*. İstanbul: Anka Yayınevi, 2005.

Süt, Abdulnasır. "İslam Düşüncesinin Erken Döneminde Muhalefet ve Görüntüleri". *Kelam Araştırmaları Dergisi* 8, sy 1 (2010): 299-318.

Süyûtî, Celâleddin es-. *Lubabu'n-Nukul Fi Esbabi'n-Nuzul*. Beyrut: Da'rü'l Kütübü'l İlmiyye, t.y.

———. *Mirḳātü's-suʿûd ilâ Süneni Ebî Dâvûd*. 3 c. Beyrut: Da'ru İbn Hazm, 2012.

Süyûtî, Celâleddin es-, ve Celâleddin el-Mahallî. *Tefsîrü'l-Celâleyn*. Kahire: Da'rü'l Hadis, t.y.

Şâfiî. *El-Üm*. 2. bs. 8 c. Beyrut: Da'rü'l Fikr, 1983.

Şefaat nedir? - Prof.Dr. Mehmet Okuyan. Youtube, 2021. https://www.youtube.com/watch?v=PbVPqUh6mmM.

Şen, Ercan. "1980 Sonrası Dergilerde 'Kur'ancılık' ve 'Mealcilik' Tartışmaları". *"Bir Başka Hayata Karşı" 1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler* III (2019): 259-78.

Şevkânî. *Fethu'l-Kadîr*. 6 c. Şam: Da'ru İbn Kesîr, 1993.

Taberânî. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. Editör Hamdi b. Abdul Mecid el-Selefi. 2. bs. 25 c. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, t.y.

Taberî, İbn Cerîr et-. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. 24 c. Mekke-i Mükerreme: Da'ru't-terbiye li't-Türâs, t.y.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *es-Sünen*. Editör Şuayb el-Arnaût. Dârü'r Risaletü'l Alemiyye, 2009.

Toksarı, Ali. *Delil Olma Yönünden Sünnet*. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994.

Topaloğlu, Bekir. “Âhiret”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988. https://islamansiklopedisi.org.tr/ahiret.

———. “Kıyamet”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002. https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyamet.

Ünal, Yavuz. “Hadis Verilerine Göre Hz.Peygamber’in İlk Kıblesi: Beyt-İ Makdis”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, sy 12-13 (Nisan 2001): 189-211.

Vâhidî. *Esbâbü’n-nüzûl*. Editör Kamal Bassiouni Zaghloul. Beyrut: Da’rü’l Kütübü’l İlmiyye, 1990.

Vahy-i Gayri Metluv - Mustafa İslamoğlu. Youtube, 2018. https://www.youtube.com/watch?v=VIby7T8n4Ks.

Yaşar Nuri Öztürk - Kuran ölüler kitabı değil. Youtube, 2013. https://www.youtube.com/watch?v=h9qkLSAz58g.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Kader”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001. https://islamansiklopedisi.org.tr/kader.

———. “Kıyamet Alâmetleri”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002. https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyamet-alametleri.

———. “Kur’an ve Sünnet’te Vahiy”. İçinde *Vahiy ve Peygamberlik*, 199-247. İstanbul: Kuramer, 2018.

———. “Vahiy”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 42. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012. https://islamansiklopedisi.org.tr/vahiy.

Yazıcı, Ahmet. “Kur’ancılık Ekolü ve Namaz”. *İslâmî İlimler Dergisi* 15, sy 2 (Kasım 2020): 317-54. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.823304.

———. “Kur’ancılık Ekolü’nün Türkiye Tarihine Mütevâzi Bir Katkı: Kalem Dergisi Örneği”. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7, sy 2 (Aralık 2020). https://doi.org/10.47425/siirtilahiyat.792083.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili*. C. 1. 6 c. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021.

Yıldız, Mehmet. “Gayb Meselesi ve İbn Berrecân’ın Keşfi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Kelam Araştırmaları Dergisi* 12, sy 2 (2014): 375-93.

Yitik, Ali İhsan. “Oruç”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007. https://islamansiklopedisi.org.tr/oruc#2-islamda-oruc.

Yücedoğru, Tevfik. “İtikad Esasları ve Özellikleri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15, sy 1 (2006): 177-86.

Yüksel, Edip. *Ateistlere 19 Soru*. Editör Devrim Yalkut. Destek Yayınları, 2017.

———. *Mesaj (Kuran Çevirisi)*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2013.

———. *Türkçe Kuran Çevirilerindeki Hatalar*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 1988.

———. *Üzerinde 19 Var*. 3. bs. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2017.

Zekat, Sadaka ve İnfak [Aklımdaki Sorular Ramazan 3. Bölüm] Prof. Dr. Mehmet OKUYAN. Youtube, 2024. https://www.youtube.com/watch?v=wazQysGdAjY.

Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşâf*. Editör Mustafa Hüseyin Ahmed. 3. bs. Kahire: Dâru'l Reyyan, 1987.

Zeynüddin, İbn Nüceym. *el-Bahrü'r-Râik*. 2. bs. C. 3. 8 c. Da'rü'l Kütübü'l İslamiyye, t.y.

Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî. *Şerhu'l-Muvatta'*. 4 c. Kahire: Mektebetü's-Sekâfe ed-Dînîyye, 2003.

TEZ İNTİHAL RAPORU

Kur'an'a Dâir Yorumları Bağlamında Kur'aniyyûn ve Mealcilik 08.08.2024 - Kopya.docx

Yazar Ali ihsan Kalkan

Gönderim Tarihi: 27-Ağu-2024 06:40PM (UTC+0300)
Gönderim Numarası: 2439114749
Dosya adı: Kur_an_a_Dâir_Yorumları_Bağlamında_Kur_aniyyûn_ve_Mealcilik_08.08.2024_-_Kopya.docx (294.59K)
Kelime sayısı: 26416
Karakter sayısı: 183282

Kur'an'a Dâir Yorumları Bağlamında Kur'aniyyûn ve Mealcilik 08.08.2024 - Kopya.docx

ORİJİNALLİK RAPORU

%21	%20	%15	%9
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	%3
2	archive.org İnternet Kaynağı	%3
3	sbeos.amasya.edu.tr İnternet Kaynağı	%1
4	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	%1
5	isamveri.org İnternet Kaynağı	%1
6	www.envarulkuran.com İnternet Kaynağı	<%1
7	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1
8	www.archive.org İnternet Kaynağı	<%1

www.youtube.com

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	**Ali İhsan KALKAN**
Uyruğu	**T.C.**

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	**Gümüşhane Üniversitesi - İlahiyat Fakültesi**	**2019**
Yüksek Lisans	**Kayseri Üniversitesi- Temel İslam Bilimleri**	**2024**

İŞ DENEYİMLERİ

Görev	Kurum	Görev Süresi
İmam-Hatip	**Diyanet İşleri Başkanlığı**	**2019-**

Uygulama ve Proje Odaklı, İş Dünyası ile Bütünleşen Üniversite